بسم الله الرحمن الرحیم

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

استان شناسی اصفهان

پایهٔ دهم

دورهٔ دوم متوسطه

دانشچی
DANESHCHI
دانلود کتاب های این مقطع

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	**استان‌شناسی اصفهان ـ پایهٔ دهم دورهٔ دوم متوسطه ـ ۱۱۰۳۰۴**
پدیدآورنده :	**سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی**
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	**دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری**
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	**محسن ربیعی، فاطمه کریمی، دیبا زیرک‌باش، آزیتا رحیمی، محمد حسین ریاحی و نسرین صفوی‌زاده (اعضای گروه تألیف) ـ حسن ستایش، سیداکبر میرجعفری (ویراستار)**
مدیریت آماده‌سازی هنری :	**اداره کلّ نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی**
شناسه افزوده آماده‌سازی :	**احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) ـ طاهره حسن‌زاده (مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد) ـ مریم نصرتی (صفحه‌آرا) ـ سیده فاطمه محسنی، علیرضا ملکان، حسین چراغی، فاطمه پزشکی، حمید ثابت‌کلاچاهی و ناهید خیام‌باشی (امور آماده‌سازی)**
نشانی سازمان :	**تهران : خیابان ایرانشهر شمالی ـ ساختمان شمارهٔ ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۹ـ۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه : www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir**
ناشر :	**شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران ـ کیلومتر ۱۷ جادهٔ مخصوص کرج ـ خیابان ۶۱ (دارو پخش) تلفن : ۵ـ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۱۳۹ـ۳۷۵۱۵**
چاپخانه :	**شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»**
سال انتشار و نوبت چاپ :	**چاپ هفدهم ۱۴۰۵**

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به‌صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۸-۱۷۹۶-۰۵-۹۶۴ **ISBN 964 - 05 -1796 - 8**

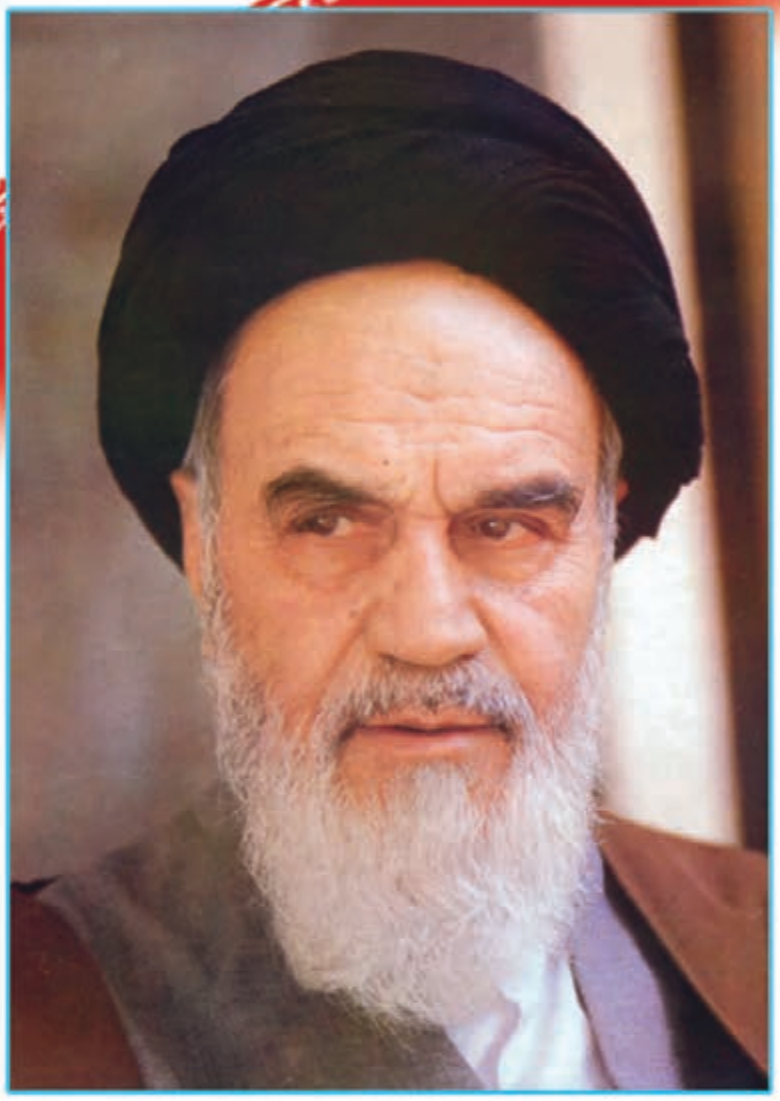

نهضت برای اسلام نمی‌تواند محصور باشد در یک کشور و نمی‌تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنبالهٔ نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده‌است؛ پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده؛ محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همهٔ عالم است.

امام خمینی «قُدِّسَ سِرُّهُ»

دریای خزر
سرزد از افق، مهر خاوران
فروغ دیدهٔ حق باوران
بهمن، فرایمان ماست
پیامت ای امام
استقلال، آزادی نقش جان ماست
شهیدان، پیچیده در گوش زمان فریادتان
پاینده مانی و جاودان
جمهوری اسلامی ایران
خلیج فارس
تنب بزرگ
تنب کوچک
ابوموسی
دریای عمان

فهرست مطالب

فصل اوّل : جغرافیای طبیعی استان اصفهان ۱
درس یکم : موقعیت جغرافیایی استان ۲
درس دوم : ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها ۴
درس سوم : آب و هوای استان ۱۰

فصل دوم : جغرافیای انسانی استان اصفهان ۱۵
درس چهارم : تقسیمات سیاسی استان ۱۶
درس پنجم : شیوه‌های زندگی در استان ۱۹
درس ششم : جمعیت استان ۳۱

فصل سوم : منابع طبیعی و مشکلات زیست‌محیطی در استان ۳۹
درس هفتم : بیابان‌های استان ۴۰
درس هشتم : مراتع و جنگل‌های استان ۴۴
درس نهم : زیست بوم‌های حفاظت شده استان ۴۹
درس دهم : منابع آب در استان ۵۵
درس یازدهم : خاک‌های استان ۶۳
درس دوازدهم : مسائل و مشکلات زیست‌محیطی استان ۶۵

فصل چهارم : توانمندی‌های استان اصفهان ۷۹
درس سیزدهم : گردشگری ۸۰
درس چهاردهم : توانمندی‌های اقتصادی ۹۳

فصل پنجم : ویژگی‌های فرهنگی استان اصفهان ۱۱۴
درس پانزدهم : آداب و رسوم مردم استان ۱۱۵

فصل ششم : پیشینهٔ تاریخی استان اصفهان ۱۳۲
درس شانزدهم : پیشینهٔ تاریخی استان ۱۳۳
درس هفدهم : جایگاه استان و نقش مردم در دفاع از ایران اسلامی و حرم‌های اهل بیت (ع) ۱۴۲

فصل هفتم : شکوفایی استان اصفهان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ۱۴۹
درس هجدهم : دستاوردهای استان ۱۵۰
درس نوزدهم : چشم‌انداز استان در افق ۱۴۰۴ ۱۵۸

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامهٔ استان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب استان‌شناسی چیست و مطالعهٔ این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب استان‌شناسی شما را با استان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه و مسئول است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور و سرزمین ملی خویش در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از استان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینهٔ تاریخی استان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آیندهٔ جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای، باید شما را به عنوان یک انسان مسئول به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌هایید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوّهٔ یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبهٔ محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامهٔ استان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در استان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همهٔ امکانات موجود در محیط، فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید.

آگاهی از مسائل استان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی استان خود آگاه شوید و برای حلّ آن، راه‌حل‌های خلّاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش دربارهٔ محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند استان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعهٔ شهر و استان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه‌تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فنّاورانهٔ کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در استان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبهٔ ایران عزیز تلاش کنند. در ادامهٔ این تلاش‌ها جهت رسیدن به قلّهٔ رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

نظرسنجی کتاب درسی

دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله) ، در خصوص استان اصفهان (۱۳۸۰/۸/۸)

اصفهان دارای خصوصیات متعدّدی است؛ اما برجسته‌ترین آن‌ها، علم و ایمان و جهاد شجاعانه و هنر و صنعت است. پانصد سال است که هر کس در هر دوره‌ای به این شهر نگاه می‌کند، این خصوصیات را می‌بیند. شخصیت‌های علمی برجستهٔ این شهر، امثال مجلسی و وحید بهبهانی ــ که البته اصفهانی است ــ و فقهای بزرگ و فلاسفهٔ عالی‌قدر و نامداری که یا متعلّق به این شهر یا فرآورده و تربیت شدهٔ حوزه‌های علمی این شهرند، در یک شمارش معمولی و در مدّت کوتاه قابل احصاء نیستند. ایمانِ مردم اصفهان همیشه زبانزد بوده است. در دوران ستم‌شاهی، من مکرّر به اصفهان آمده بودم. حتّی در همان دوران که همهٔ دستگاه‌ها و دست‌ها سعی می‌کردند مظاهر دینی را کمرنگ و محدود کنند، در اصفهان پرچم‌های دینداری به شکل‌های مختلف و در بخش‌های متعدّد برافراشته بود. در دورهٔ کسادی بازار دین و رواج غربگرایی و غربزدگی، عوامل فرهنگی مخرب نتوانست روی مرد و زن اصفهان اثر منفی بگذارد.

از لحاظ جهاد شجاعانه، اصفهان نمونه است. جنگ هشت ساله و دورهٔ دفاع مقدّس، نام اصفهان را در سر لوحهٔ افتخارات انسانی خود دارد. فقط هم دورهٔ دفاع مقدّس نیست؛ شهدای اصفهانی و نام‌آوران جانباخته از این مردم، در میدان‌های مختلف این فداکاری‌ها را کرده‌اند؛ شهید آیت‌اللّه مدرّس دریک میدان، شهید آیت‌اللّه بهشتی در یک میدان و شهید خرّازی و شهید همّت و امثال این عزیزان در میدان دیگر. این شهدای نامدار ــ که فهرست طولانی ستارگان شهید این شهر و این استان را نمی‌شود به این آسانی فراهم کرد ــ آن‌چنان نام اصفهان را ابدی ساختند و در شمار برجسته‌ترین مناطق کشورمان از لحاظ جهاد شجاعانه ثبت کردند که هیچ نقطهٔ دیگری در این جهت، با این شهر و این استان رقابت نمی‌کند.

هنر و صنعت این شهر هم زبانزد همه و در برخی از بخش‌ها، در دنیا یگانه و نمونه است. امروز اصفهان بحمداللّه مرکز عمده‌ای از مراکز صنایع کشور است؛ دیروز هم این‌طور بود، آینده هم این‌طور خواهد بود. در فردای تاریخ و آیندهٔ شما جوانان این کشور نیز باید همین خصوصیات برجسته، اِن‌شاءاللّه با قوّتِ بیشتر رشد کند. از گذشته نام می‌بریم تا وظیفهٔ خود را برای آینده بدانیم. این جا باید همچنان شهر علم، ایمان، جهاد شجاعانه و هنر و صنعت باقی بماند و من می‌دانم که با این همه استعداد درخشان در این شهر و استان، با این روحیه‌های شاد و دل‌های درخشان از نور معرفت و با این احساسات جوشان، به فضل خدا همین‌طور خواهد شد.

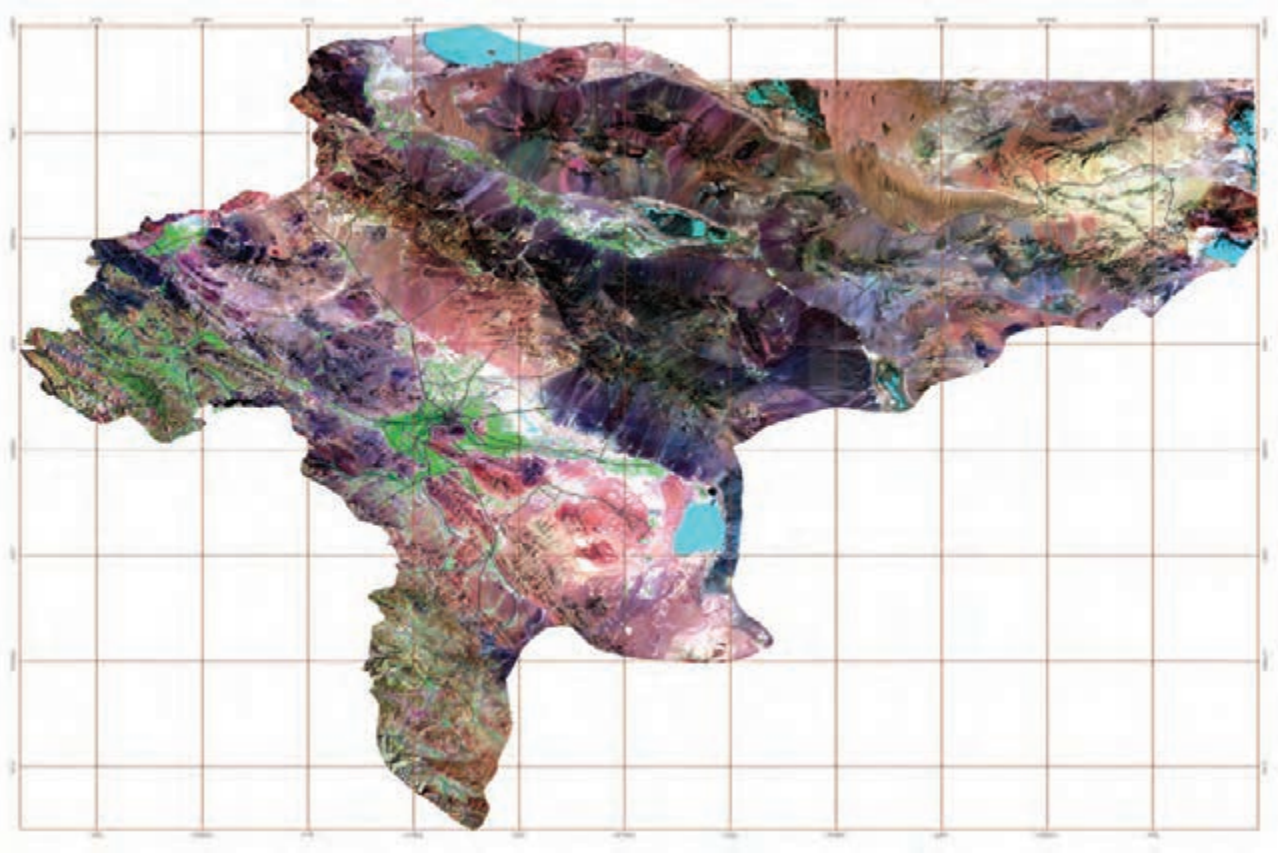

تصویر ماهواره‌ای از استان اصفهان

تصویر فوق یک تصویر ماهواره‌ای Landsat -۷ است که از کل استان در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در این تصویر که تحت‌عنوان تصویر گویا شده، شناخته می‌شود، خطوط آبی رنگ، رودخانه‌ها، خطوط سیاه رنگ جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ شبکهٔ مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. همچنین زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم‌یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

(عکس از سازمان فضایی ایران)

معلّمان محترم، صاحب‌نظران، دانش‌آموزان عزیز و اولیای آنان می‌توانند نظر اصلاحی خود را درباره مطالب کتاب‌های درسی از طریق سامانه «نظرسنجی از محتوای کتاب درسی» به نشانی «nazar.roshd.ir» یا نامه به نشانی تهران ـ صندوق پستی ۴۸۷۴ ـ ۱۵۸۷۵ ارسال کنند.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

فصل اول

جغرافیای طبیعی استان اصفهان

درس یکم موقعیت جغرافیایی استان

«دوست داشتن وطن نشانهٔ ایمان است.» پیامبر اکرم (ص)

موقعیت نسبی و وسعت : استان ما در قلب ایران جای گرفته است و مانند فرزندی در آغوش مادر خویش آرمیده است. اگر به شکل ۱ــ۱ توجه کنیم، در می‌یابیم که استانمان با استان‌های مختلفی همسایگی دارد. این استان‌ها کدام‌اند؟

شکل ۱ــ۱ــ نقشهٔ تقسیمات کشوری جمهوری اسلامی ایران به تفکیک استان

جغرافیای طبیعی استان

استان اصفهان با وسعت بیش از ۱۰۷ هزار کیلومتر مربع ششمین استان پهناور کشور محسوب می‌شود. وسعت زیاد این استان در کشور باعث شده است تا ویژگی‌های طبیعی و انسانی گوناگونی در آن شکل گیرد؛ به طوری که می‌توان آن را **ایران کوچک** نامید. موقعیت استان از دیدگاه ارتباطی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای است؛ به گونه‌ای که این استان به کانون تجمع بزرگ‌ترین و حساس‌ترین مراکز علمی، صنعتی، نظامی و اقتصادی کشور تبدیل شده است. آیا می‌توانید برخی از این مراکز را نام ببرید؟

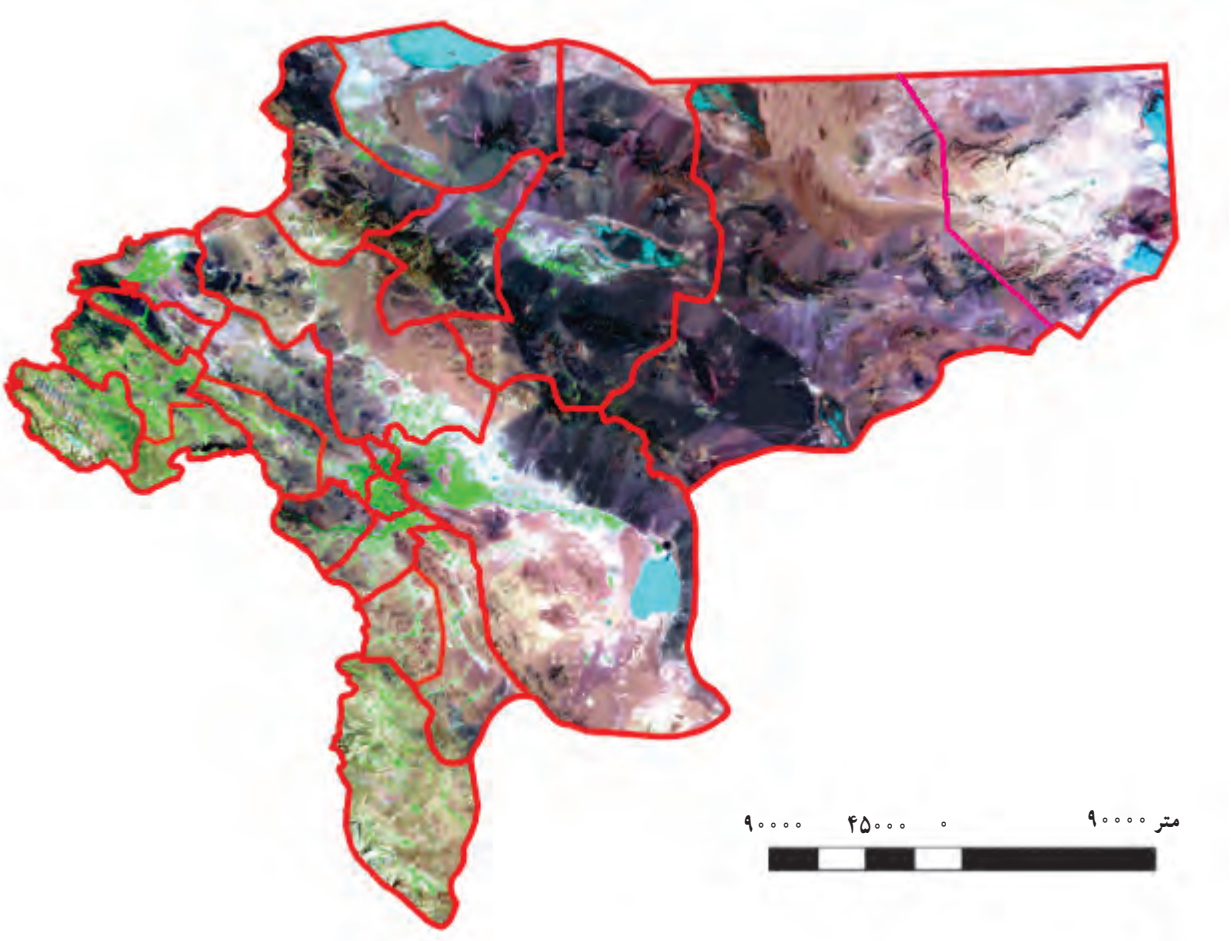

شکل ۲ــ۱ــ تصویر ماهواره‌ای استان اصفهان

به شکل ۲ــ۱ نگاه کنید. اگر از ارتفاع حدود ۷۰۰ کیلومتری به استانمان بنگریم و مرزهای سیاسی شهرستان‌های آن را نیز در ذهن خود مجسم کنیم، این شکل دیده می‌شود. این تصویر به وسیلهٔ یکی از ماهواره‌های مطالعاتی تهیه شده است. آیا می‌توانید پدیده‌های جغرافیایی بزرگ موجود در شهرستان خود را روی شکل پیدا کنید؟

درس دوم ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها

«اوست پروردگاری که زمین را گسترانید و در آن، کوه‌ها و رودهایی را قرار داد و این‌ها آیاتی است برای آنانی که می‌اندیشند.»

قرآن کریم

شکل ۳ــ۱ــ چشم‌اندازی از کوه‌های بلند استان (فریدون‌شهر)

زمین‌شناسی استان

براساس شواهد زمین‌شناسی، بیش از ۶۵ میلیون سال قبل (دوران دوم زمین‌شناسی) سراسر استان ما در کف اقیانوس بزرگی به نام تتیس جدید قرار داشت.

در طول میلیون‌ها سال، بسته شدن اقیانوس و فرورفتن تدریجی پوستهٔ آن زیر پوستهٔ ایران باعث وقوع آتشفشان‌های زیردریایی در مقیاس بسیار بزرگ (از سهند تا بزمان) و تشکیل رشته کوه‌های مرکزی ایران و استان اصفهان (کوه‌های کرکس و ...) شده است. همزمان با این اتفاقات برخورد صفحهٔ عربستان به صفحهٔ ایران باعث وقوع چین‌خوردگی‌های فراوان در این بخش از کشور شده است که نتیجهٔ نهایی آن بسته شدن کامل اقیانوس تتیس و بالا آمدن این قسمت از ایران و تشکیل رشته کوه‌های زاگرس است. بخش‌هایی که کمتر تحت تأثیر چین‌خوردگی و آتشفشان قرار گرفته‌اند، امروزه به صورت دشت درآمده‌اند. وجود فشارهای بسیار زیاد بر پوستهٔ زمین، شکستگی‌ها و گسل‌های زیادی را در استان به‌وجود آورده است.

جغرافیای طبیعی استان

از زمان تشکیل ناهمواری‌ها تاکنون، عوامل فرسایش دهنده (بارش، سیلاب، باد، یخبندان و . . .) شکل ناهمواری‌های استان را به‌طور دائم تغییر داده و از ارتفاع کوه‌ها کاسته و مواد حاصله را در دشت‌ها بر جای گذاشته است که نتیجهٔ آن، شکل امروزی ناهمواری‌های استان است. آیا می‌توان آثار و شواهد این فرسایش را مشاهده کرد؟

سیمای ظاهری ناهمواری‌های استان اصفهان

از نظر شکل ظاهری ناهمواری‌های طبیعی استان اصفهان را می‌توان به دو ناحیهٔ بزرگ تقسیم کرد :

۱ــ ناحیهٔ بلند (کوه‌ها و پایکوه‌ها)

۲ــ ناحیهٔ هموار (دشت‌ها و چاله‌ها)

۱ــ ناحیهٔ بلند (کوه‌ها و پایکوه‌ها) : با نگاهی به شکل ۴ــ۱ می‌توان دریافت که ناحیهٔ کوهستانی و پایکوهی استان به‌دو قسمت عمده، ناحیهٔ کوه‌های زاگرس استان و ناحیهٔ کوه‌های مرکزی استان، قابل تقسیم است.

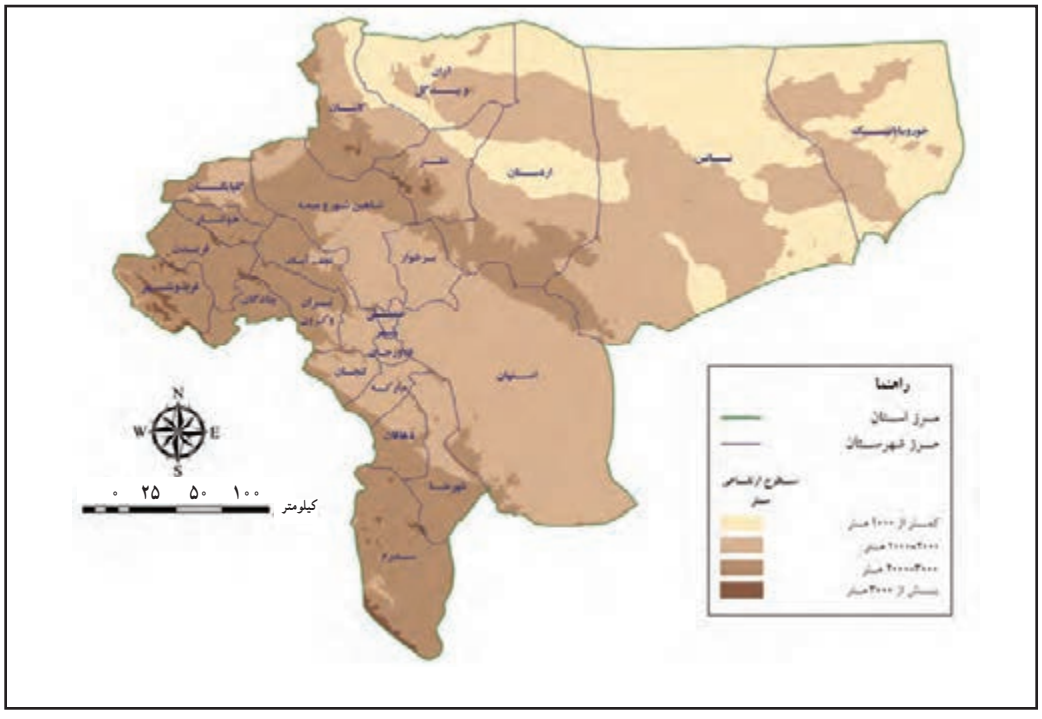

شکل ۴ــ۱ــ نقشهٔ ناهمواری استان

الف) ناحیهٔ کوه‌های زاگرس استان : این ناحیه شامل بخش‌های وسیعی از غرب، جنوب غرب و جنوب استان است. با توجه به شکل ۴ــ۱ آیا می‌توانید شهرستان‌های واقع در این ناحیه را نام ببرید؟

ارتفاعات این ناحیه، بخشی از ساختار کوهستانی بسیار بزرگ زاگرس است که به شکل رشته کوه‌های منظم و موازی با جهت غالب شمال‌غربی ــ جنوب شرقی دیده می‌شوند. ارتفاع کوه‌های این ناحیه از شرق به غرب بیشتر می‌شود؛ به طوری که بلندترین ارتفاعات در شهرستان‌های فریدون‌شهر، سمیرم و فریدن قرار دارند (شاهان کوه با ارتفاع بیش از ۴ هزار متر بلندترین نقطهٔ استان در شهرستان فریدون‌شهر، کوه‌های دنا با ارتفاع حدود ۴ هزار متر در شهرستان سمیرم و کوه‌های دامنه و دالان کوه در شهرستان فریدن). هرچه به‌سمت مرکز استان پیش می‌رویم، به تدریج از ارتفاع کوه‌ها کاسته می‌شود؛ به طوری که در اطراف شهرهای اصفهان (کوه‌های کلاه‌قاضی و صفه)، شهرضا (کوه‌های دملا) و نجف آباد (کوه‌های پنجی)، این رشته‌ها به کوه‌های پراکنده یا رشته‌های کم ارتفاع تبدیل شده که بخشی از پیش کوه‌های زاگرس محسوب می‌شوند. وجود این کوه‌ها چه تأثیراتی بر این شهرها دارد؟

شکل ۵ــ۱ــ زاگرس مرتفع (خوانسار)

شکل ۶ــ۱ــ زاگرس کم ارتفاع (نجف‌آباد)

ب) ناحیهٔ کوه‌های مرکزی استان : رشتهٔ مرکزی شامل ارتفاعات آتش‌فشانی کشیده‌ای است که از استان آذربایجان تا سیستان و بلوچستان امتداد دارد. بخشی از این رشته در استان ما قرار گرفته است. بخش‌هایی از شمال غرب، مرکز و جنوب شرق استان در محدودهٔ شهرستان‌های کاشان، آران و بیدگل، نطنز، اردستان، نائین و بخش‌های محدودی از شمال شهرستان اصفهان و برخوار و میمه، ناحیهٔ کوه‌های مرکزی استان را تشکیل می‌دهند. کوه‌های این ناحیه گرچه از لحاظ جهت همانند زاگرس‌اند، جنس عمدهٔ سنگ‌های سازندهٔ این ارتفاعات، آتش‌فشانی است و ارتفاع آن‌ها کمتر از زاگرس است. قله‌های زیبای کرکس (با ارتفاع ۳۸۹۵ متر)، مارشنان و اردهال (با ارتفاع ۳۴۶۰ متر) از جمله بلندترین قله‌های این ناحیه‌اند. ارتفاع گرفتن این بخش از بیابان‌های مرکزی کشور باعث تعدیل آب و هوا و خلق توانمندی‌ها و چشم‌اندازهای بسیار زیبای طبیعی شده است. علاوه بر آن، آذرین بودن ساختارهای زمین‌شناسی این ناحیه، معادن زیادی را در این قسمت از استان به وجود آورده است.

شکل ۷ــ۱ــ ارتفاعات کرکس (نطنز در دامنهٔ کرکس)

شکل ۸ــ۱ــ چشم‌اندازهایی از زیبایی‌های کرکس

پ) کوه‌های استان و تأثیر آن بر زندگی انسان : آفرینش کوه‌ها زمینه‌ساز بهره‌مندی انسان از نعمت‌های فراوان الهی شده است و در صورت عدم وجود کوه‌ها، هیچ یک از آن‌ها در اختیار ما قرار نمی‌گرفت. کوه‌ها باعث تعدیل دما و بارش در استان ما شده است. کوه‌ها به عنوان دریافت کننده و ذخیره‌کنندهٔ آب عمل می‌کنند؛ به گونه‌ای که تمامی منابع آب سطحی و زیرزمینی مستقیم یا غیرمستقیم از آب دریافت شده توسط کوه‌ها تغذیه می‌کنند. غنی‌ترین منابع گیاهی و جانوری استان در ناحیهٔ کوهستانی قرار دارد. کوه‌ها تولید کنندهٔ خاک‌اند. بسیاری از منابع معدنی استان در ناحیهٔ کوهستانی قرار دارد. آیا می‌توانید از دیگر آثار مثبت کوه‌ها بر زندگی انسان، برای شهرستان محل زندگی خود مثال‌هایی را مطرح کنید؟

شکل ۹ــ۱ــ چشم‌اندازی از سمیرم در فصل زمستان

۲ــ ناحیهٔ هموار (دشت‌ها و چاله‌ها) : براساس شکل ۴ــ۱، دشت‌ها و چاله‌ها بیشتر در قسمت‌های مرکزی، شرقی و جنوب شرقی و شمالی استان دیده می‌شوند. بیشترین مساحت شهرستان‌های آران و بیدگل، نطنز، اردستان، نائین، اصفهان، برخوار و میمه را سرزمین‌های هموار تشکیل می‌دهند. این دشت‌ها همزمان با تشکیل کوه‌ها به‌وجود آمده‌اند و میلیون‌ها سال از عمر آن‌ها می‌گذرد ولی در طول زمان دائماً در حال تغییر و تحول بوده‌اند. آب و باد دو عامل اصلی تغییر شکل و فرسایش دشت‌ها هستند. برخی از این دشت‌ها در گذشته دریاچه‌های کم‌عمقی بوده‌اند که به دلیل تغییرات آب و هوایی، اندک اندک خشک شده‌اند و آثار آن امروزه به شکل لایه‌هایی از نمک در سطح زمین دیده می‌شوند؛ مانند : کویرهای استان در جرقویه، آران و بیدگل.

شکل ۱۰ــ۱ــ دشت‌های وسیع استان (میمه)

جغرافیای طبیعی استان

بعضی از دشت‌های استان به دلیل برخورداری از خاک حاصلخیز و آب شیرین از دیرباز محل استقرار انسان و انجام فعالیت‌های کشاورزی بوده است؛ مانند دشت‌های حاشیهٔ زاینده رود، دشت مهیار، دشت گلپایگان و دشت فلاورجان. دشت‌های استان حتی جاهایی که به شوره‌زار و کویر تبدیل شده‌اند (چاله‌های استان)، برخوردار از نعمت‌های فراوان طبیعی‌اند که بسیاری از آن‌ها دست نخورده باقی‌مانده و فقط بخشی از این توانمندی‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. معدن نمک‌خارا در کویر جرقویه، ذخایر سیلیس در تپه‌های ماسه‌ای اطراف ورزنه، منابع نفت و گاز در آران و بیدگل، معادن پتاس در خور و منگنز در کویر اردستان فقط نمونه‌ای از این توانمندی‌ها هستند. از جمله توانمندی‌های این ناحیه که تاکنون کمتر بدان توجه شده است، عبارت‌اند از : ثروت عظیم انرژی خورشیدی، انرژی باد، زیست بوم‌های گیاهی و جانوری و توانمندی‌های گردشگری. وجود چنین توانمندی‌هایی، نوید آیندهٔ درخشان و افق امیدبخشی را برای این ناحیه دارد.

شکل ۱۱ــ۱ــ معدن پتاس خور و بیابانک (استخراج پتاس از آب‌های کویر)

فعالیت گروهی ۱ـ۱

۱ــ چاله‌ها و دشت‌های موجود در شهرستان محلّ زندگی شما کدام‌اند؟ در حال حاضر، چه استفاده‌هایی از آن به عمل می‌آید؟ محدودیت‌ها و مشکلات آن چیست؟ آیا می‌توان استفاده‌های دیگری از آن‌ها به عمل آورد؟ گزارشی تهیه کرده، به کلاس ارائه کنید.

درس سوم آب و هوای استان

«به آثار رحمت خداوند بنگرید که چگونه به وسیلهٔ باران، زمین‌های مرده را زنده می‌گرداند؛ به یقین همان خداوند، مردگان را دوباره زنده خواهد کرد.»

قرآن کریم

شکل ۱۲ــ۱ــ چشم‌انداز آب و هوایی استان (بارش برف سنگین در چادگان)

استان ما دارای آب و هوای گوناگونی است. عوامل مختلفی در تنوع آب و هوایی استان دخالت دارند که می‌توان آن‌ها را به دو گروه تقسیم کرد :

الف) عوامل درون استانی؛ مانند : ارتفاع زمین، زاویهٔ تابش خورشید و وجود پوشش‌های متنوع سطح زمین (پوشش گیاهی، آب، شنزار، شهرها و . . .)

ب) عوامل برون استانی؛ مانند : توده‌های هوا، و پدیده‌های آب و هوایی در دیگر نقاط جهان (ذوب یخ‌های قطبی)

از میان عوامل نام برده شده، دو عامل ارتفاع زمین و توده‌های هوایی، بر شکل‌گیری و تنوع آب و هوایی در استان بیشترین تأثیر را دارند.

ارتفاع زمین

در درس گذشته آموختیم که در استان اصفهان مناطق بسیار بلند و مرتفع (با بلندی بیش از ۴۰۰۰ متر) در کنار مناطق کم‌ارتفاع

و پست (با ارتفاع کمتر از ۷۰۰ متر) دیده می‌شود. وجود اختلاف زیاد ارتفاع باعث اختلاف در میزان بارش و دمای مناطق مختلف استان شده است؛ به طوری که مناطق غربی و جنوبی حداکثر بارش و حداقل دمای متوسط استان را دارند؛ در حالی که مناطق کم ارتفاع حداقل بارش و حداکثر دما را به خود اختصاص داده‌اند.

بیشتر بدانیم

وجود ارتفاعات زاگرس در منتهی‌الیه غرب استان به صورت رشته‌هایی بلند و کشیده مانع نفوذ توده‌های مرطوب به داخل استان می‌شود ولی حداکثر رطوبت این توده‌ها را به شکل باران و برف جذب می‌کند. زمستان‌های طولانی بسیار سرد و پربارش از مشخصات بارز این قسمت و قسمت جنوبی استان است (فریدون‌شهر و سمیرم دارای کمترین دمای میانگین سالیانه، حدود ۹ درجهٔ سلسیوس در استان هستند). تابستان‌های این مناطق کوتاه و بسیار مطبوع است و به دلیل وجود چشمه‌سارهای زیبا و چشم‌اندازهای سرسبز و جذاب، پذیرای طبیعت گردانان فراوانی است. برخلاف مناطق مرتفع هر چه به سوی مناطق کم ارتفاع پیش برویم، دمای هوا افزایش می‌یابد. بارش، کمتر و تبخیر، بیشتر می‌شود (تبخیر بین ۲۰ تا ۴۰ برابر بارش). در این مناطق، زمستان کوتاه و کم بارش و تابستان بسیار گرم و خشک و طولانی است. همچنین، وزش توفان‌های گرد و غبار در برخی مناطق به حرکت ماسه‌های روان کمک می‌کند.

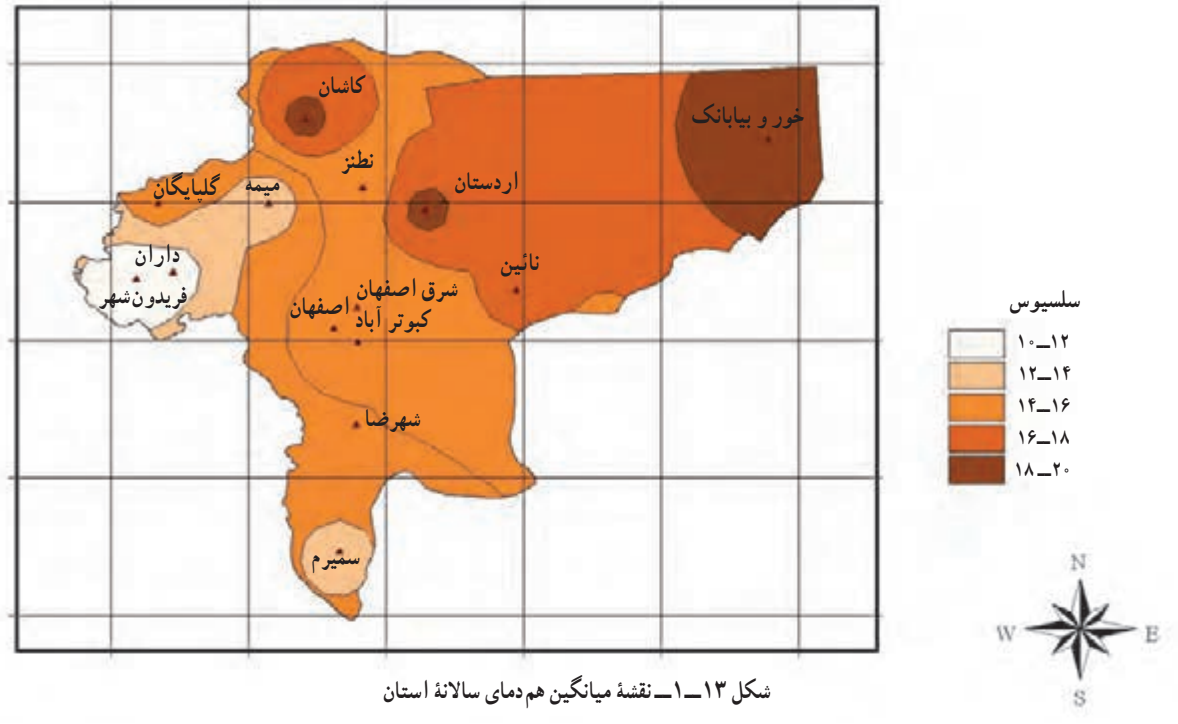

شکل ۱۳ــ۱ــ نقشهٔ میانگین هم‌دمای سالانهٔ استان

شکل ۱۴ـ۱ـ نقشهٔ هم بارش سالانهٔ استان

بحث کنید

چه ارتباطی بین این دو نقشه (تصاویر ۱۳ـ۱ و ۱۴ـ۱) وجود دارد؟ فکر کرده، در کلاس طرح کنید.

توده‌های هوا

توده‌های هوای متعددی در فصول مختلف سال وارد استان اصفهان می‌شوند ولی از این میان، چند توده هوا مؤثرتر از دیگر توده‌هاست. تودهٔ هوای غربی که معتدل و مرطوب است، از اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه رطوبت جذب می‌کند که عامل اصلی بارش‌های پاییزی، زمستانی و بهاری است. توده هوای سودانی که از جنوب غربی در فصل زمستان وارد استان می‌شود، از دریای سرخ و خلیج‌فارس رطوبت جذب کرده، بارش‌های خوبی را در استان ایجاد می‌کند.

تودهٔ هوای بسیار سرد و خشک سیبری نیز در اوج فصل زمستان از شمال شرقی بعضاً وارد استان شده، باعث افت شدید دما و وقوع یخبندان‌های شدید می‌شود. در برخی سال‌ها، شدت سرمای این توده به حدی می‌رسد که به گیاهان و تأسیسات شهری خسارت وارد می‌کند. (سرمازدگی نخلستان‌های خور و بیابانک در زمستان ۱۳۸۷). در تابستان، کلّ استان تحت تأثیر توده هوای گرم و خشک ایران مرکزی قرار می‌گیرد.

مجموع تأثیرگذاری ارتفاع و توده‌های هوا باعث شکل‌گیری چند نوع متفاوت آب و هوا در استان اصفهان شده است که عبارت‌اند از :

۱ــ آب و هوای بیابانی در بخش‌های شرقی و شمالی استان با دمای زیاد و بارش بسیار کم

۲ــ آب و هوای نیمه‌بیابانی در کوهپایه‌های مرکزی جنوبی و غربی استان که بارش آن بیشتر از ناحیهٔ بیابانی است و دمای آن کمتر است.

۳ــ آب و هوای نیمه مرطوب در ارتفاعات بلند غربی و جنوبی استان با بارش نسبتاً زیاد و دمای کم.

یکی از مشخصه‌های آب و هوایی در استان، وزش بادهای گوناگون است. جهت غالب بیشتر بادهای استان به‌ویژه در فصول پاییز، زمستان و بهار غربی و جنوب غربی است. در ماه‌های گرم سال جهت بادها تغییر می‌یابد و بیشتر از شرق، شمال شرق و شمال می‌وزند. چه تفاوتی بین این بادها با بادهای ماه‌های سرد وجود دارد؟

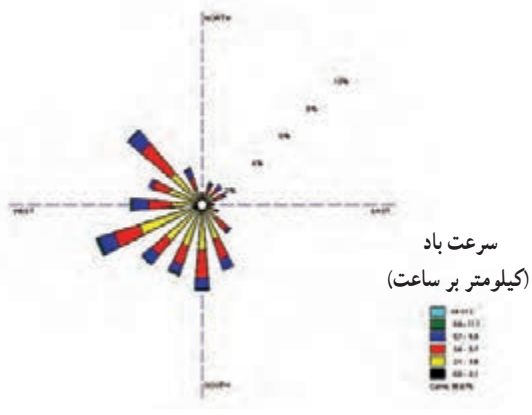

شکل ۱۵ــ۱ــ گلباد غرب استان (داران)

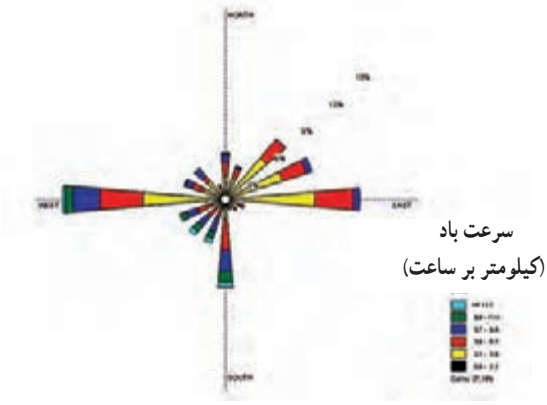

شکل ۱۶ــ۱ــ گلباد شرق استان (نائین)

بیشتر بدانیم

یکی دیگر از عناصر بسیار مهم در آب و هوای استان، وجود ساعات آفتابی زیاد در بیشتر مناطق استان است؛ به شکلی که روزهای آفتابی در بیشتر مناطق شمالی، شرقی و مرکزی استان به بیش از ۳۰۰ روز در سال می‌رسد. این شرایط، توانمندی بسیاری برای تولید انرژی خورشیدی در استان ایجاد کرده که می‌تواند جایگزین مناسبی برای سوخت‌های فعلی باشد ولی متأسفانه کمتر به آن توجه شده است.

در سال‌های اخیر، به دلیل افزایش تأثیر انسان بر آب و هوا به‌ویژه در تولید گازهای گلخانه‌ای و نابودی پوشش‌های طبیعی و در نتیجه افزایش دمای کرهٔ زمین، تغییرات چشمگیری در آب و هوای مناطق مختلف جهان از جمله استان اصفهان در حال شکل‌گیری است. از نشانه‌های چنین تغییراتی می‌توان به افزایش تعداد وقوع خشکسالی‌ها و کاهش ذخایر آبی استان، وقوع توفان‌های گرد و غباری که در تابستان از کشورهای همسایه و بیابان‌های مرکزی کشور بر استان ما تأثیر می‌گذارند، یخبندان‌های شدید که در دهه‌های گذشته سابقه نداشته است و ... اشاره کرد.

برای مدیریت بهتر آثار پدیده‌های آب و هوایی و مقابله با شرایط نامطلوب ایجاد شده توسط برخی از آنها، در سال‌های اخیر اقدامات مؤثری در استان انجام شده است که از آن جمله می‌توان طرح باروری ابرها، هشدارهای ادارهٔ هواشناسی استان به شهروندان در مورد وقوع مخاطرات آب و هوایی و هماهنگی دستگاه‌های اجرایی جهت مقابله با مخاطرات پس از وقوع آن‌ها را نام برد.

شکل ۱۷ــ۱ــ چگونگی باروری ابرها در استان

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان اصفهان

درس چهارم تقسیمات سیاسی استان

بیشتر بدانیم

از زمان تصویب قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۱۶ تاکنون در تقسیم‌بندی استان، تغییرات زیادی به‌وجود آمده است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری استان اصفهان (در سال ۱۴۰۱) ۲۸ شهرستان، ۵۶ بخش، ۱۱۴ شهر و ۱۳۲ دهستان است. مساحت استان بیش از ۱۰۷ هزار کیلومتر مربع و از نظر سهم، حدود ۶/۶ درصد از کلّ کشور است. وسعت شهرستان‌های استان با یکدیگر بسیار متفاوت است؛ به طوری که شهرستان نائین و شهرستان خمینی‌شهر به‌ترتیب بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین شهرستان‌های استان‌اند. فاصلهٔ مرکز استان با دورترین شهرستان‌ها در جهت‌های مختلف جغرافیایی نسبتاً یکسان‌اند و این موقعیت جغرافیایی، دسترسی شهرستان‌ها را به مرکز استان متوازن می‌کند (شکل ۱ــ۲).

فعالیت گروهی ۱ـ۲

با توجه به شکل ۱ــ۲ پاسخ دهید :

۱ــ شما در شهرستان .... بخش .... شهر .... دهستان ..... روستای ..... زندگی می‌کنید.

۲ــ شهرستان شما از چند بخش، شهر و دهستان تشکیل شده است؟

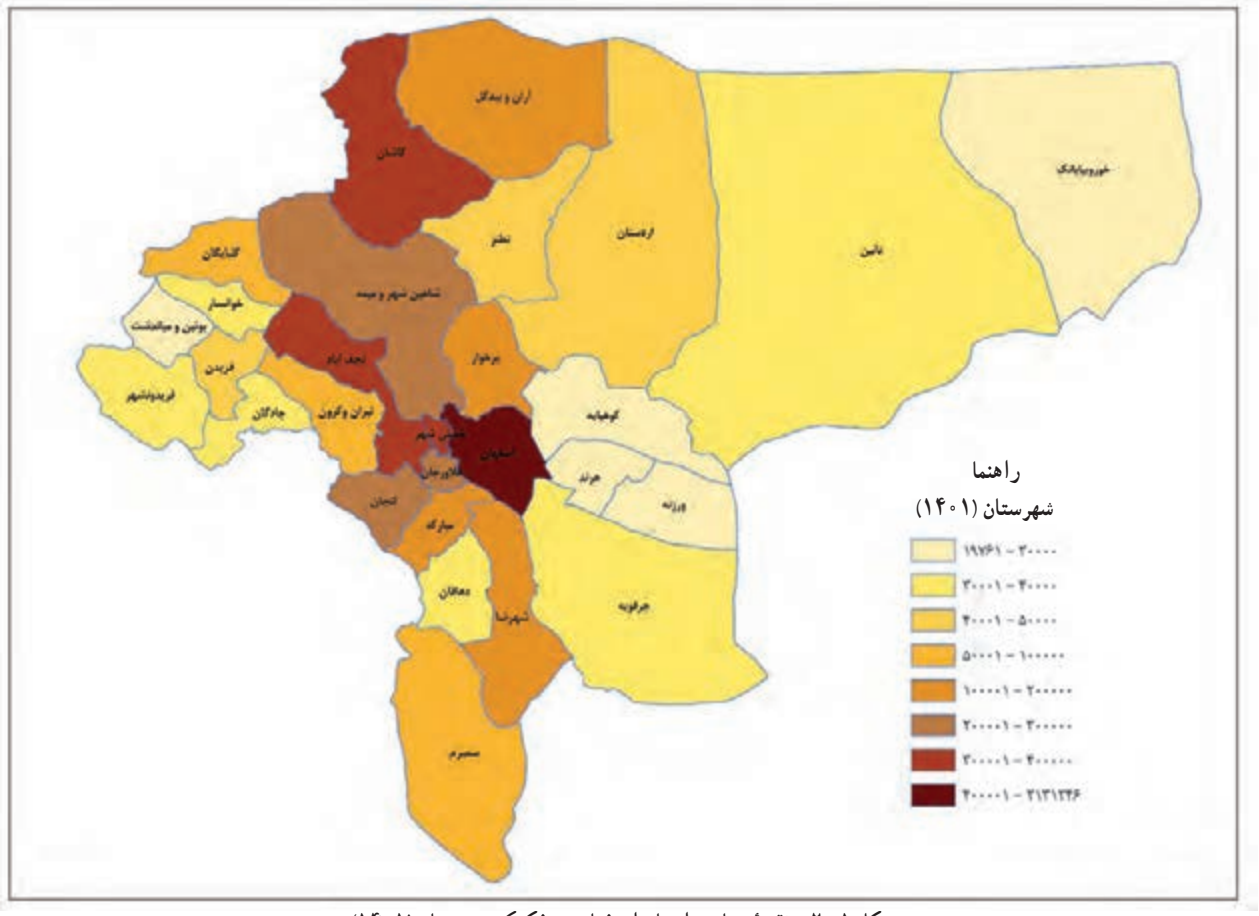

شکل ۱ــ۲ــ نقشهٔ سیاسی استان اصفهان به تفکیک شهرستان (۱۴۰۱)

تعداد شهرستان، بخش، شهر و دهستان براساس تقسیمات کشوری (۱۳۹۵)

سال	تعداد شهرستان	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
۱۳۸۰	۱۹	۴۳	۸۳	۱۲۱
۱۳۸۵	۲۱	۴۴	۹۲	۱۲۲
۱۳۹۰	۲۳	۴۵	۱۰۱	۱۲۴
۱۳۹۳	۲۴	۵۰	۱۰۷	۱۲۷
۱۳۹۴	۲۴	۵۰	۱۰۷	۱۲۷
۱۳۹۵	۲۴	۵۰	۱۰۷	۱۲۷
۱۳۹۶	۲۴	۵۰	۱۰۷	۱۲۷
۱۳۹۷	۲۴	۵۱	۱۱۰	۱۲۷

مشخصات عمومی شهرستان‌ها بر اساس تقسیمات کشوری در پایان سال ۱۳۹۷

شهرستان	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
کل استان	۱۰۷۰۱۹	۵۱	۱۱۰	۱۲۷
آران و بیدگل	۶۱۰۱	۲	۴	۳
اردستان	۱۲۵۹۱	۳	۳	۷
اصفهان	۱۵۷۰۶	۶	۱۴	۱۹
برخوار	۱۹۵۳	۲	۷	۴
بویین و میاندشت	۱۰۲۲	۲	۲	۵
تیران و کرون	۱۶۹۰	۲	۳	۴
چادگان	۱۱۹۲	۲	۲	۴
خمینی‌شهر	۱۷۶	۱	۴	۳
خوانسار	۹۵۸	۱	۱	۳
خور و بیابانک	۱۰۹۸۹	۱	۳	۳
دهاقان	۱۴۲۶	۱	۲	۳
سمیرم	۵۲۷۴	۴	۶	۸
شاهین‌شهر و میمه	۵۰۱۸	۲	۶	۴
شهرضا	۲۷۹۶	۱	۲	۴
فریدن	۹۷۶	۲	۲	۵
فریدونشهر	۲۱۶۵	۱	۲	۵
فلاورجان	۳۲۴	۳	۸	۶
کاشان	۴۳۹۲	۴	۷	۹
گلپایگان	۱۶۳۴	۱	۳	۳
لنجان	۱۱۲۴	۲	۹	۵
مبارکه	۱۰۹۴	۲	۷	۵
نائین	۲۲۵۶۴	۲	۳	۵
نجف‌آباد	۲۴۳۶	۲	۶	۵
نطنز	۳۴۱۸	۲	۴	۵

مأخذ : سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان، معاونت آمار و اطلاعات.

درس پنجم شیوه‌های زندگی در استان

شکل ۲ــ۲ــ میدان امام (نقش جهان) در ۱۵۰ سال قبل

شکل ۳ــ۲ــ میدان امام (نقش جهان) ــ وضعیت کنونی

۱ــ زندگی شهری

با دقت به شکل‌های ۲ــ۲ و ۳ــ۲ نگاه کنید. به نظر شما، اصفهان گذشته چه تفاوتی با اصفهان امروز دارد؟ شهر محل زندگی شما چطور؟

دراستان اصفهان با توجه به شرایط پستی و بلندی می‌توان محلّ استقرار شهرها را به سه گونه طبقه‌بندی کرد :

۱ــ شهرهای واقع در ناحیهٔ کوهستانی : با توجه به شکل ۶ــ۲کدام شهرهای استان در این ناحیه قرار دارند. آب و هوای

سرد این نواحی همراه با کمبود زمین‌های هموار، طولانی بودن روزهای یخبندان، مشکلات حمل و نقل و ... محدودیت‌هایی برای شهرنشینی و گسترش شهرها در این ناحیه ایجاد کرده است. از سوی دیگر بهره‌گیری از نقش ییلاقی و قابلیت‌های استراحتگاهی به ویژه در سال‌های اخیر به عنوان یکی از مناسب‌ترین فعالیت‌ها برای شهرهای کوهستانی محسوب می‌شود؛ مانند ایجاد دهکدهٔ تفریحی در چادگان.

شکل ۴ــ۲ــ دهکدهٔ تفریحی چادگان

۲ــ شهرهای واقع در ناحیهٔ کوهپایه‌ای : شهرهایی مانند نطنز، میمه، دهاقان، قمصر، باغبهادران و ... در شمار شهرهای کوهپایه‌ای محسوب می‌شوند. محلّ استقرار این شهرها به گونه‌ای است که به دلیل ارتفاع کمتر از نقاط کوهستانی و شیب مناسب، محدودیتی برای فعالیت‌های انسانی ایجاد نمی‌کنند. ویژگی خاص جغرافیایی این شهرها غالباً عبارت‌اند از، شیب ملایم و سهولت در حمل و نقل، منابع آب مناسب و بهره‌مندی از آب و هوای معتدل.

۳ــ شهرهای واقع در دشت‌های استان : این شهرها در ناحیهٔ مرکزی، شمالی و شرقی استان پراکنده شده‌اند و می‌توان آن‌ها را به دو گروه تقسیم کرد.

الف) شهرهای اطراف رودخانهٔ زاینده‌رود : بیشتر شهرهای واقع در ناحیهٔ دشت از شهرهای مرکزی استان‌اند و بعضاً در حاشیهٔ رودخانهٔ زاینده‌رود یا در فاصلهٔ کمی از آن استقرار یافته‌اند. اکثر شهرهای پرجمعیت استان مانند خمینی‌شهر، نجف‌آباد، فلاورجان، اصفهان و ... از این جمله‌اند (شکل ۵ــ۲).

ب) شهرهای واقع در دشت‌های شمالی و شرقی استان : شهرستان‌های آران و بیدگل، اردستان، نایین و ... از جملهٔ این شهرها هستند که به دلیل محدودیت امکانات کشاورزی بیشتر بر تولیدات غیرزراعی و فعالیت‌های صنعتی و خدماتی متکی‌اند. اقلیم خشک و گرم این شهرها بر نوع معماری و الگوهای شهرسازی آن اثر دارد.

شکل ۵ــ۲ــ شهرستان آران و بیدگل

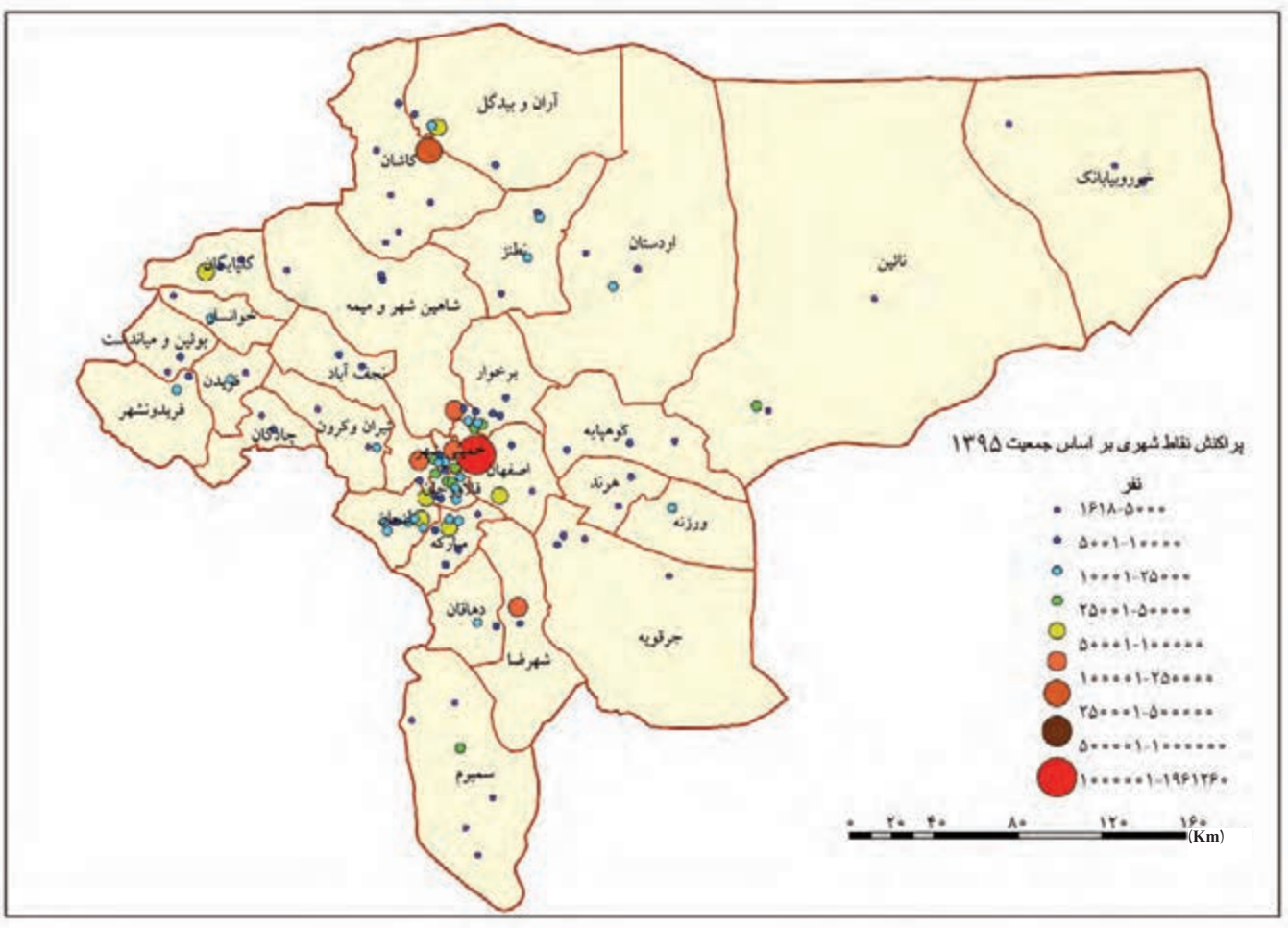

شکل ۶ــ۲ــ نقشهٔ پراکندگی سکونتگاه‌های شهری استان اصفهان

فعالیت گروهی ۲ـ۲

با توجه به شکل ۶ــ۲ آیا پراکندگی نقاط شهری در همه جای استان اصفهان یکسان است؟ چرا؟

بیشتر بدانیم

شکل‌گیری اصفهان جدید : اصفهان در زمان شاه عباس اول به پایتختی ایران انتخاب شد و در معماری آن آمیزه‌ای از باغات متعدد، مادی‌های فراوان، پل‌های چند منظوره، کاخ‌ها، مساجد بزرگ و زیبا، مدارس، بازار، خیابان‌های وسیع و . . . ، با رعایت اصول مکان گزینی بهینه، زیباشناختی، پایداری شهر، حفظ مسائل زیست محیطی و حفظ بافت قدیم در کنار بافت جدید شکل گرفته است. بزرگانی چون **شیخ بهایی** و **استاد علی‌اکبر اصفهانی** که خود برنامه‌ریز، فیلسوف، عارف، معمار و شهرساز بوده‌اند، در طراحی و ساخت چنین فضاهایی نقش اصلی را به عهده داشته‌اند.

شکل ۷ــ۲ــ تندیس استاد علی‌اکبر اصفهانی یکی از سازندگان شهر اصفهان در زمان صفویه

شکل ۸ــ۲ــ سربینهٔ حمام علیقلی آقا، هر بخش متعلق به طبقهٔ اجتماعی خاصی بوده است.

در آن زمان، قالب کلی شهر از محله‌های جداگانه‌ای تشکیل می‌شد (مانند محلهٔ بیدآباد، طوقچی و جلفا در اصفهان) که علاوه بر خانه‌ها، دارای مراکز خدماتی مانند مسجد، بازار، کاروان‌سرا، حمام، مدرسه، زورخانه و قهوه‌خانه بود و این امر باعث می‌شد مردم در کمترین زمان و کوتاه‌ترین فاصله بتوانند نیازهای خود را برطرف کنند (بازار و حمام علاوه بر این‌که بخشی از نیازهای انسان ساکن در شهرها را برطرف می‌کردند، با محیط جذاب و بزرگ خود محلی برای ارتباطات اجتماعی و فرهنگی به شمار می‌رفتند) (شکل ۸ــ۲).

خانه‌ها به عنوان فراوان‌ترین عنصر شهری به گونه‌ای ساخته می‌شدند که بیشترین هماهنگی را با محیط طبیعی و فرهنگی خود دارا باشند. در طراحی آنها، استفاده از پدیده‌های اقلیمی مانند باد، خورشید و ... به خوبی در نظر گرفته می‌شد تا خانه با مصرف حداقل انرژی در تابستان و زمستان، شرایط مناسبی را برای زیستن ساکنانش فراهم آورد. توجه به خلوت (عدم اشراف دیداری و شنیداری نسبت به همسایگان و درون‌گرایی ساختمان)، زیباسازی (استفاده از باغچه، حوض آب، گچ‌بری، شیشه‌های رنگارنگ، آینه‌کاری و ...)، تفکیک فضای خصوصی، تفکیک فضای زمستانی و تابستانی و اختصاص هر فضا به کاربری خاص، از موارد دیگری بود که در ساخت خانه‌ها به آن توجه می‌شد.

شکل ۹ــ۲ــ کاشان شهر خانه‌های بی‌نظیر با کارایی، زیبایی و هندسهٔ شگفت‌آور

فعالیت گروهی ۳ـ۲

تاریخچهٔ شکل‌گیری شهر محلّ سکونت خود را بررسی کرده، گزارش آن را به کلاس ارائه کنید.

آیا می‌دانید

روز سوم اردیبهشت روز تولد شیخ بهایی، روز اصفهان نام‌گذاری شده است.

در صد سال اخیر، همزمان با ورود وسایل نقلیهٔ موتوری، ایجاد خیابان‌های متقاطع و شطرنجی، افزایش جمعیت و رشد شهرنشینی، مصرف‌گرایی، ورود الگوهای شهرسازی غیربومی، سیمای شهرهای اصفهان دگرگون شد و در اغلب آن‌ها بافت غیربومی در کنار بافت اصیل و سنتی حالتی دوگانه را به وجود آورد. در این شهرها، منطقه‌بندی جدید موجب کمرنگ‌شدن نقش محله‌ها شد.

شکل ۱۰ــ۲ــ بافت شطرنجی شهر کاشان

به دنبال توسعهٔ بی‌رویهٔ شهرها و افزایش درصد شهرنشینی در دهه‌های اخیر، شهرهای استان اصفهان با مشکلات فراوانی مانند شلوغی زیاد، فشار زیاد بر محیط طبیعی و تخریب آن، تغییر و تبدیل کاربری‌های کشاورزی به ساختمان‌های تجاری و مسکونی، کمبود و گرانی مسکن، حاشیه‌نشینی، افزایش روزافزون وسایل نقلیهٔ موتوری (ترافیک)، آلودگی، پسماندها و پساب‌ها مواجه شده‌اند.

شکل ۱۱ــ۲ــ بافت جدید شهری (منظریهٔ خمینی شهر)

فعالیت گروهی ۲ـ۴

۱ــ مسائل اساسی شهر شما چیست؟ نام ببرید.

۲ــ چند راهکار مناسب برای کاهش یا رفع مشکلات شهر خود بیان کنید.

۲ــ زندگی روستایی در استان

از گذشته‌های دور تاکنون روستاهای استان اصفهان با طبیعت زیبای خود به عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز تولیدات اقتصادی و فرهنگی به شمار می‌آیند و به رغم توسعهٔ شهرنشینی همچنان اهمیت خود را حفظ کرده‌اند. جامعهٔ روستایی سهم بزرگی در سازندگی و توسعهٔ استان دارد و نادیده گرفتن جایگاه آن در امور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (به‌ویژه استفاده از فرهنگ و دانش بومی) می‌تواند توسعهٔ کشور را با مشکلات جدی مواجه کند. تعداد کل روستاهای استان ۳۴۹۴ عدد است که ۱۲ درصد جمعیت استان را به خود اختصاص داده‌اند. از این تعداد ۵۵ درصد در ناحیهٔ دشت واقع شده‌اند. طی سال‌های ۸۸ــ۱۳۷۵ مجموعه‌ای از روستاها در محدودهٔ شهرها قرار گرفته‌اند یا به شهرهای مستقل تبدیل شده‌اند. روستاهای استان اصفهان را می‌توان براساس معیارهای متفاوتی از جمله قابلیت‌های طبیعی، شرایط آب و هوایی، تراکم جمعیت و پراکندگی جغرافیایی تقسیم‌بندی کرد.

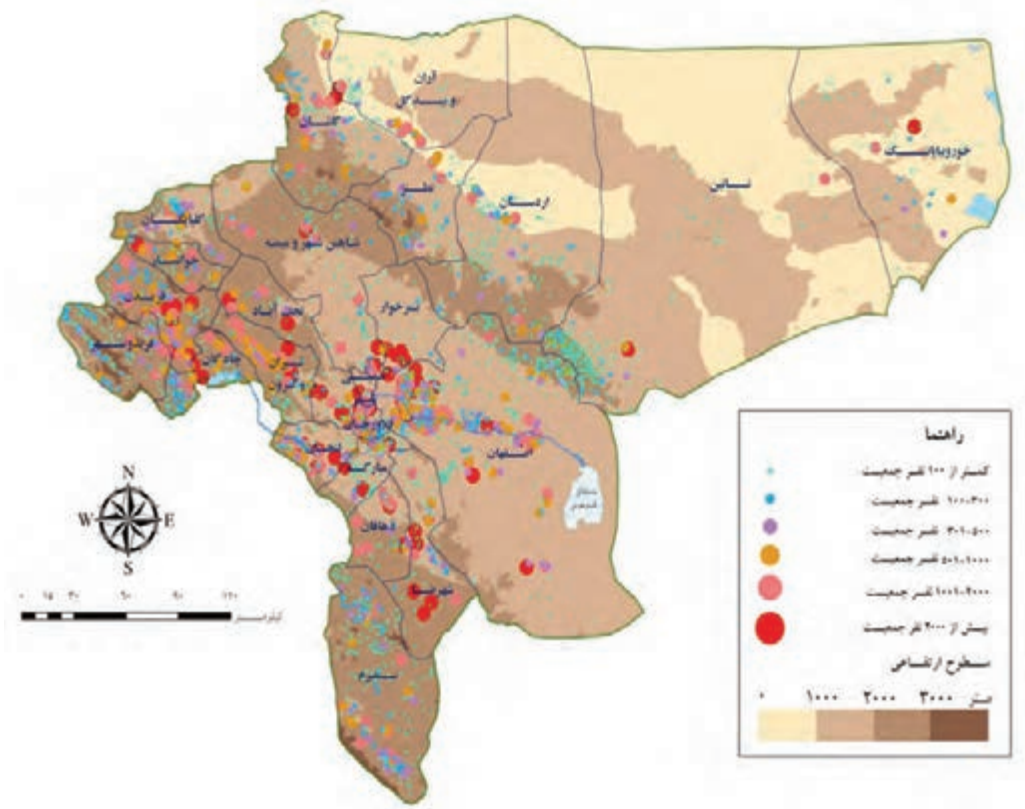

شکل ۱۲ــ۲ــ نقشهٔ پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی استان اصفهان ــ۱۳۸۵

شکل ۱۳ــ۲ــ روستایی در منطقه جرقویه، این روستا چه شکلی دارد؟

فعالیت گروهی ۵ـ۲

۱ــ با توجه به نقشهٔ پراکندگی سکونتگاه‌های روستایی استان، آیا می‌توانید نحوهٔ پراکندگی روستاها در نواحی مختلف استان را مشخص کنید؟

۲ــ به نظر شما چه تفاوتی بین شکل و فعالیت‌های اقتصادی روستا در این نواحی وجود دارد؟

شکل ۱۴ــ۲ــ روستای کوهستانی در سمیرم

شکل ۱۵ــ۲ــ نوسازی روستاها در استان ــ سمیرم

فعالیت گروهی ۶ـ۲

شما با کدام‌یک از مشکلات زندگی روستایی آشنایید؟ آیا می‌توانید آنها را برای دوستانتان بازگو کنید؟

۳ــ زندگی عشایری در استان

آیا می‌دانید

کوچ‌نشینان مردمانی هستند که با کمترین هزینه‌های اقتصادی، بیشترین تولید و فایدهٔ اقتصادی را برای کشورمان دارند.

شکل ۱۶ــ۲ــ زندگی کوچ‌نشینی در استان اصفهان

کوچ‌نشینان آزادهٔ استان اصفهان با وجود محدودیت‌های طبیعی، توانسته‌اند جامعه‌ای مولد و پویا در بخش دامداری، صنایع‌دستی و کشاورزی ایجاد کنند. این مردم سخت‌کوش با کوچ متوالی در طول سال، علاوه بر تأمین معاش خود، در تولید انواع محصولات لبنی و پروتئینی، صنایع‌دستی و محصولات کشاورزی فعالیت بسیار مؤثری دارند. از سوی دیگر، درزمینهٔ ادبیات، موسیقی، آداب و رسوم ویژه و خصایص اجتماعی منحصر به فرد و نیز حفظ سنت‌های ایرانی ــ اسلامی و مدیریت مراتع و عرصه‌های طبیعی و پاسداشت مرزهای کشور نقش بسزایی را ایفا می‌کنند. زندگی کوچ‌نشینی از جاذبه‌های مهمّ گردشگری فرهنگی به شمار می‌آیند.

شکل ۱۷ــ۲ــ مدرسهٔ کوچ‌نشینان

شکل ۱۸ــ۲ــ دانش‌آموزان کوچ‌نشین

شکل ۱۹ــ۲ــ دامداری، مهم‌ترین فعالیت کوچ‌نشینان

کوچ‌نشینان استان اصفهان طبق آمار سال ۱۳۹۷ با جمعیتی بالغ بر ۵۲۹۹۵ نفر از سه ایل قشقایی، بختیاری و عرب جرقویه تشکیل شده‌اند. در دهه‌های اخیر، ازجمعیت کوچ‌نشین استان کاسته شده و بیشتر آنان در شهرها و روستاهای مجاور مناطق ییلاقی مانند سمیرم، شهرضا، فریدونشهر و فریدن ساکن شده‌اند و این روند همچنان ادامه دارد. با توجه به مطالعات صورت گرفته، اغلب کوچ‌نشینان تمایل به یکجانشینی و اسکان دارند؛ زیرا خدمات رسانی به کوچ‌نشینان اسکان یافته بسیار آسان‌تر و با هزینهٔ کمتری امکان‌پذیر است.

ورود فنّاوری‌های جدید مانند خودرو و وسایل ارتباط جمعی، تغییراتی را در شیوهٔ زندگی و کوچ این مردم ایجاد کرده است؛ برای مثال، آنان ترجیح می‌دهند برای کوچ به جای طی کردن، راه‌های بسیار خطرناک و طولانی، از کامیون برای حمل دام و اسباب و اثاثیهٔ خود استفاده کنند.

شکل ۲۰ــ۲ــ ورود فنّاوری ارتباطی در زندگی کوچ‌نشینان

شکل ۲۱ــ۲ــ نقش بسیار چشمگیر زنان در زندگی کوچ‌نشینان

با توجه به جدول ۱ــ۲ می‌توان محلّ گذران تابستان و زمستان کوچ‌نشینان استان را به تفکیک استان و شهرستان مشاهده کرد.

برای مطالعه

جدول ۱ــ۲ــ محلّ ییلاق و قشلاق کوچ‌نشینان استان اصفهان

نام ایل	ییلاق	قشلاق
بختیاری	فریدونشهر ــ چادگان	استان خوزستان
قشقایی	سمیرم ــ شهرضا ــ دهاقان	استان‌های فارس ــ بوشهر ــ کهگیلویه و بویراحمد
عرب جرقویه	استان‌های چهارمحال و بختیاری ــ فارس ــ اصفهان	شهرستان‌های اصفهان ــ جرقویه و آباده

فعالیت گروهی ۲ـ۷

۱ــ مسائل و مشکلات عمدهٔ زندگی کوچ‌نشینان چیست؟

۲ــ راهکارهای مناسب برای کاهش مشکلات کوچ‌نشینان کدام‌اند؟

درس ششم جمعیت استان

جمعیت استان اصفهان طبق آخرین سرشماری رسمی در سال ۱۳۹۵ برابر با ۵۱۲۰۸۵۰ نفر بوده که ۸۸ درصد آن در نقاط شهری و بقیه در نقاط روستایی و عشایری سکونت داشته‌اند. در این سال شهرستان‌های اصفهان، کاشان، خمینی‌شهر و نجف‌آباد به‌ترتیب پرجمعیت‌ترین و شهرستان‌های خور و بیابانک و بویین و میاندشت به‌ترتیب کم جمعیت‌ترین شهرستان‌های استان بوده‌اند.

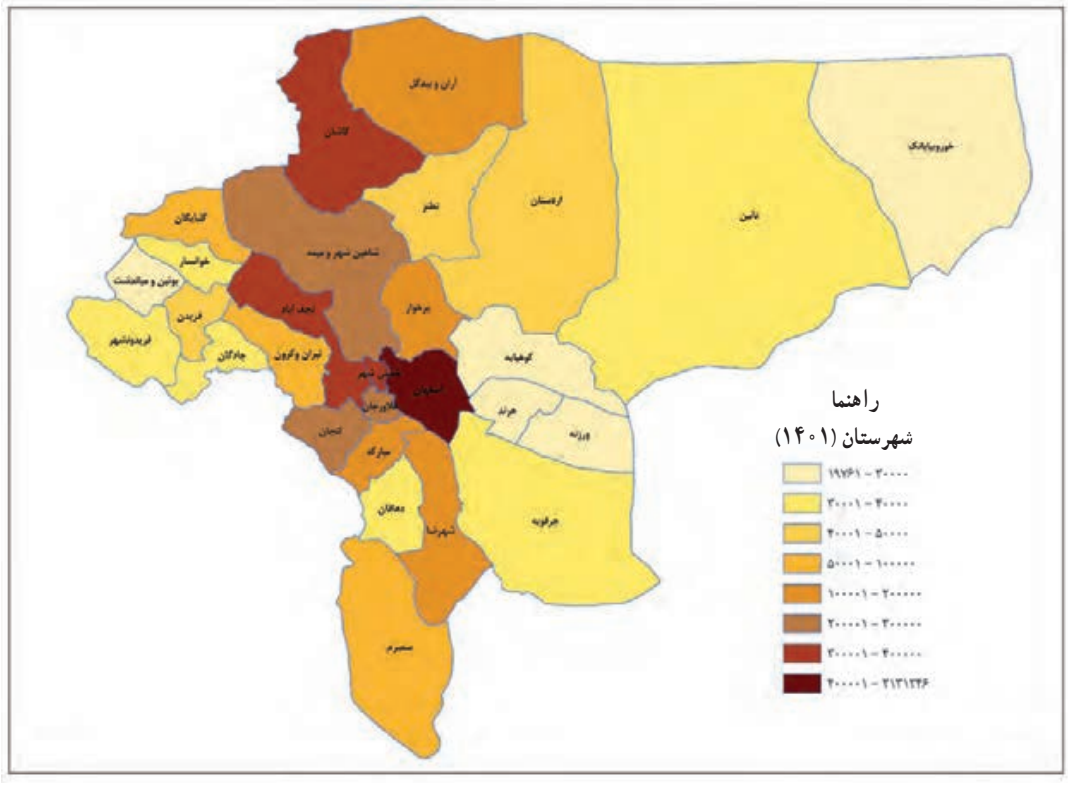

شکل ۲۲ــ۲ــ نقشهٔ تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان (سال ۱۴۰۱)

استان اصفهان در سه دههٔ گذشته به واسطهٔ تحولات اقتصادی ناشی از سرمایه‌گذاری‌های بزرگ ملی و توسعه یافتگی، جمعیت غیربومی قابل توجهی را از سایر استان‌ها و حتی کشورهای دیگر به سوی خود جذب کرده است. به علاوه، رشد تولید محصولات کشاورزی و وجود خدمات نسبتاً مناسب در تمامی زمینه‌ها از مهم‌ترین عوامل رشد جمعیت استان بوده است. تردیدی نیست که این عوامل در کنار افزایش طبیعی به رشد سریع جمعیت استان کمک کرده است. میانگین رشد جمعیت استان طیّ سال‌های ۱۳۹۵ ــ ۱۳۹۰ برابر با ۱درصد بوده است. جمعیت موجود در استان اصفهان در تمامی نواحی به یک میزان پراکنده نشده‌اند. برخی از نواحی استان با وجود مساحت نه چندان زیاد، جمعیت زیادی را درخود جای داده‌اند؛ چرا؟

جدول ۲ــ۲ــ خانوار و جمعیت شهرستان‌ها برحسب ساکن و غیرساکن : آبان ۱۳۹۵

شهرستان	جمع		ساکن در نقاط شهری	
	خانوار	جمعیت	خانوار	جمعیت
کل استان	۱۶۰۷۴۸۲	۵۱۲۰۸۵۰	۱۴۱۱۶۲۴	۴۵۰۷۳۰۹
آران و بیدگل	۳۲۰۵۰	۱۰۳۵۱۷	۲۷۵۰۶	۸۹۰۲۲
اردستان	۱۴۱۴۰	۴۲۱۰۵	۸۹۲۲	۲۷۷۹۱
اصفهان	۷۰۷۸۷۰	۲۲۴۳۲۴۹	۶۶۶۸۲۴	۲۱۱۲۷۶۷
برخوار	۳۷۶۲۳	۱۲۲۴۱۹	۳۴۹۲۸	۱۱۳۸۷۵
بویین و میاندشت	۸۰۲۶	۲۴۱۶۳	۴۳۹۵	۱۳۵۸۵
تیران و کرون	۲۲۷۰۴	۷۱۵۷۵	۹۵۵۵	۳۰۱۶۷
چادگان	۹۸۳۳	۳۲۴۷۹	۴۲۷۸	۱۴۲۵۶
خمینی‌شهر	۹۸۲۶۹	۳۱۹۷۲۷	۹۶۸۳۳	۳۱۵۰۵۲
خوانسار	۱۰۹۲۳	۳۳۰۴۹	۷۰۹۲	۲۱۸۸۳
خور و بیابانک	۶۴۲۰	۱۹۷۶۱	۴۵۹۴	۱۴۳۹۸
دهاقان	۱۱۱۱۸	۳۴۵۱۱	۷۵۲۶	۲۳۳۸۲
سمیرم	۲۲۵۳۰	۷۴۱۰۹	۱۱۰۶۹	۳۵۷۱۳
شاهین‌شهر و میمه	۷۳۹۸۱	۲۳۴۶۶۷	۶۹۴۴۸	۲۲۰۸۸۷
شهرضا	۵۰۹۸۳	۱۵۹۷۹۷	۴۵۷۲۷	۱۴۲۱۱۶
فریدن	۱۵۵۴۷	۴۹۸۹۰	۷۲۶۳	۲۴۴۴۴
فریدونشهر	۱۰۶۸۸	۳۵۶۵۴	۵۹۳۰	۱۸۹۸۵
فلاورجان	۷۷۲۱۳	۲۴۹۸۱۴	۵۱۴۴۳	۱۶۷۳۴۲
کاشان	۱۱۲۲۵۸	۳۶۴۴۸۲	۹۹۵۶۹	۳۲۷۲۴۳
گلپایگان	۳۰۴۱۹	۹۰۰۸۶	۲۴۹۶۸	۷۴۸۵۲
لنجان	۸۱۱۰۱	۲۶۲۹۱۲	۷۲۵۷۷	۲۳۵۴۴۸
مبارکه	۴۶۹۳۶	۱۵۰۴۴۱	۳۸۹۵۵	۱۲۴۹۲۹
نائین	۱۳۳۷۸	۳۹۲۶۱	۱۰۲۹۰	۳۱۲۶۰
نجف‌آباد	۹۸۵۱۳	۳۱۹۲۰۵	۹۰۸۴۵	۲۹۴۲۹۵
نطنز	۱۴۹۵۹	۴۳۹۷۷	۱۱۰۸۷	۳۳۶۱۷

ادامه جدول ۲ــ۲ــ خانوار و جمعیت شهرستان‌ها برحسب ساکن و غیرساکن : آبان ۱۳۹۵

شهرستان	ساکن در نقاط روستایی		غیر ساکن روستایی	
	خانوار	جمعیت	خانوار	جمعیت
کل استان	۱۹۵۷۰۱	۶۱۳۰۷۳	۱۵۷	۴۶۸
آران و بیدگل	۴۵۴۴	۱۴۴۹۵	۰	۰
اردستان	۵۲۱۸	۱۴۳۱۴	۰	۰
اصفهان	۴۱۰۲۸	۱۳۰۴۶۱	۱۸	۲۱
برخوار	۲۶۹۵	۸۵۴۴	۰	۰
بویین و میاندشت	۳۶۳۱	۱۰۵۷۸	۰	۰
تیران و کرون	۱۳۱۴۸	۴۱۴۰۶	۱	۲
چادگان	۵۵۵۵	۱۸۲۲۳	۰	۰
خمینی‌شهر	۱۴۳۶	۴۶۷۵	۰	۰
خوانسار	۳۸۳۱	۱۱۱۶۶	۰	۰
خور و بیابانک	۱۸۲۶	۵۳۶۳	۰	۰
دهاقان	۳۵۹۲	۱۱۱۲۹	۰	۰
سمیرم	۱۱۳۵۳	۳۸۰۵۳	۱۰۸	۳۴۳
شاهین‌شهر و میمه	۴۵۳۱	۱۳۷۷۶	۲	۴
شهرضا	۵۲۵۵	۱۷۶۷۶	۱	۵
فریدن	۸۲۶۸	۲۵۳۶۴	۱۶	۸۲
فریدونشهر	۴۷۵۸	۱۶۶۶۹	۰	۰
فلاورجان	۲۵۷۷۰	۸۲۴۷۲	۰	۰
کاشان	۱۲۶۸۶	۳۷۲۳۶	۳	۳
گلپایگان	۵۴۴۷	۱۵۲۳۰	۴	۴
لنجان	۸۵۲۳	۲۷۴۶۳	۱	۱
مبارکه	۷۹۸۱	۲۵۵۱۲	۰	۰
نائین	۳۰۸۷	۸۰۰۰	۱	۱
نجف‌آباد	۷۶۶۶	۲۴۹۰۸	۲	۲
نطنز	۳۸۷۲	۱۰۳۶۰	۰	۰

مأخذ : مرکز آمار ایران.

برای مطالعه

جدول ۳ــ۲ــ جمعیت و نرخ رشدجمعیت استان اصفهان به تفکیک مناطق شهری وروستایی طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۵۵

سال	جمعیت			میانگین رشد جمعیت (درصد)		
	کل	شهری	روستایی	کل	شهری	روستایی
آبان ۱۳۵۵	۲۱۷۶۶۹۴	۱۲۴۱۹۰۴	۷۲۸۰۶۱	–	–	–
آبان ۱۳۶۵	۳۲۹۴۹۱۶	۲۱۱۲۰۶۱	۱۱۷۶۶۷۳	۴/۲۳	۵/۴۵	۴/۹۲
آبان۱۳۷۵	۳۹۲۳۲۵۵	۲۹۱۴۸۷۴	۱۰۰۷۰۸۷	۱/۷۶	۳/۲۷	– ۱/۵۴
آبان ۱۳۸۵	۴۵۵۹۲۵۶	۳۷۹۸۷۲۸	۷۵۸۸۹۰	۱/۵۱	۲/۶۸	– ۲/۷۹
آبان ۱۳۹۰	۴۸۷۹۳۱۲	۴۱۶۸۲۱۹	۷۱۰۹۸۹	۱/۳۷	۱/۸۷	– ۱/۳۰
آبان ۱۳۹۵	۵۱۲۰۸۵۰	۴۵۰۷۳۰۹	۶۱۳۰۷۳	۰/۹۷	۱/۵۸	– ۲/۹۲

جدول ۴ــ۲ــ پیش‌بینی جمعیت استان اصفهان و شاخص عمده از ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۰

استان	جمع		
	جمعیت (هزار نفر)	نسبت جنسی	میانگین رشد سالانه
۱۳۹۵	۵,۱۲۱	۱۰۳/۱	۰/۹۷
۱۴۰۰	۵,۳۹۱	۱۰۲/۴	۱/۰۳
۱۴۰۵	۵,۵۹۳	۱۰۱/۹	۰/۷۴
۱۴۱۰	۵,۷۳۶	۱۰۱/۵	۰/۵۱

ساختمان سنی و جنسی جمعیت در استان

جمعیت استان اصفهان برخلاف سال‌های ۶۵ــ۱۳۵۵ که روند روبه‌رشد داشته و تا ۴۴ درصد افزایش یافته، از سال ۱۳۶۷ روبه کاهش رفته و در سال ۱۳۷۵ به ۳۶/۷ درصد و در سال ۱۳۸۵به ۲۲ درصد رسیده است که این مسئله در آینده مشکلاتی را به دنبال خود داشت از جمله می‌توان به برهم خوردن تعادل جمعیتی در استان اشاره کرد.

اگر سیاست کنترل جمعیت در استان ادامه پیدا کند، جمعیت استان به تدریج دچار پیری خواهد شد و در نهایت مشکلات دیگری دربرخواهد داشت. اساساً نباید سیاست کنترل جمعیت به‌گونه‌ای باشد که هرم سنی استان به سمت سالمندی و کهنسالی حرکت

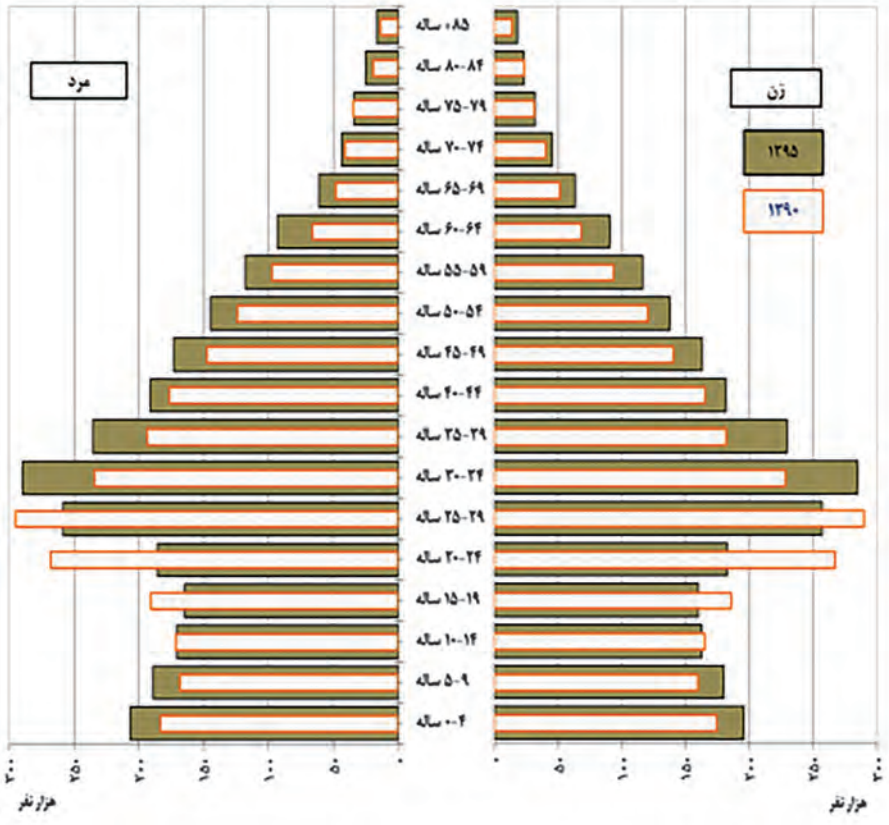

شکل ۲۳ــ۲ــ هرم سنی جمعیت استان (مقایسه سال‌های ۱۳۹۵ ــ ۱۳۹۰)

کند. زیرا این پدیده مانعی اصلی برسر راه توسعه اقتصادی استان خواهد بود.

شکل ۲۳ــ۲ هرم سنی جمعیت استان در سال‌های ۹۵ ــ ۱۳۹۰را نشان می‌دهد. قاعدهٔ هرم سنی استان ما مانند بسیاری از استان‌های کشور، پهن است، اما سیاست‌های کنترل جمعیت سبب شد که تعداد موالید و نرخ رشد جمعیت کاهش یابد اگر این روند ادامه یابد به تدریج با کاهش جوانان و کم شدن نیروی فعال استان، در سال‌های آینده با پیری جمعیت مواجه خواهیم بود که یکی از آثار آن کاهش نیروی فعال استان است. به‌نظر شما پیری جمعیت چه پیامدهای منفی برای وضعیت اقتصادی و اجتماعی استان دربی خواهد داشت؟

فعالیت گروهی ۸ـ۲

با توجه به هرم سنی، جمعیت استان اصفهان را در سال‌های ۱۳۹۵ ــ ۱۳۹۰ با یکدیگر مقایسه کنید.

شکل ۲۴ــ۲ــ انبوهی جمعیت در میدان امام (نقش جهان) اصفهان

مهاجرت

مهاجرت در استان اصفهان به دو شکل، مهاجرت‌های داخل استانی و مهاجرت‌های خارج استانی، انجام می‌گیرد. در طول سال‌های ۸۵ ــ ۱۳۷۵ در استان ما مجموعاً بیش از چهارصدهزار نفر محلّ سکونت خود را ترک و در محلی غیر از اقامتگاه قبلی خود ساکن شده‌اند؛ از این تعداد، ۵۳ درصد از استان خارج شده‌اند و بقیه بیشتر از روستاها به مناطق شهری مهاجرت کرده‌اند. همچنین، در این مدت بیش از ۵۴۰ هزار نفر به استان ما مهاجرت کرده که ۶/۵ درصد آن ازخارج از کشور بوده‌اند که درنتیجه، استان ما را به صورت یکی از مهاجرپذیرترین استان‌های کشور درآورده است. عمدهٔ این مهاجران برای یافتن کار به استان اصفهان می‌آیند.

بیشتر بدانیم

بررسی وضعیت مهاجرت به استان اصفهان نشان می‌دهد که به ترتیب بیشترین مهاجران به استان از استان تهران ۲۲ درصد، خوزستان ۲۱ درصد، چهارمحال‌بختیاری ۲۱ درصد، فارس ۷ درصد و لرستان ۴ درصد بوده است. خارج شدگان از استان نیز بیشتر به استان‌های تهران، خوزستان، چهارمحال‌بختیاری و فارس مهاجرت کرده‌اند (۳۵ درصد به تهران، ۹درصد خوزستان، ۸درصد به چهارمحال‌بختیاری، ۷درصد به فارس و ۴ درصد به یزد).

با آن که در طول سال‌های ۸۵ ــ ۱۳۴۵ استان اصفهان همواره مهاجرپذیر بوده است اما مقایسهٔ شهرستان‌های مختلف نشان می‌دهد که وزن آنها در پذیرش مهاجر یکسان نیست. درحال حاضر شهرستان برخوار و میمه بیشترین مهاجرپذیری را به خود اختصاص داده و البته سایر مناطق صنعتی استان نیز عمدتاً مهاجرپذیر بوده‌اند. در مقابل، مناطق کوهستانی (به‌ویژه فریدون‌شهر و فریدن) و مناطق حاشیهٔ بیابان و کویر مهاجرفرست بوده‌اند؛ چرا؟

برای مطالعه

جدول ۵ــ۲ــ جمعیت استان اصفهان بر حسب جنس و وضعیت سکونت ــ سال ۱۳۹۷

نام شهرستان	نام بخش	خانوار	جمعیت	مرد	زن	جمعیت روستایی	جمعیت شهری
اردستان	زواره	۴,۱۸۰	۱۲,۶۷۸	۶,۴۵۹	۶,۲۱۹	۴,۳۵۸	۸,۳۲۰
اردستان	مرکزی	۹,۹۶۰	۲۹,۴۲۷	۱۴,۸۲۲	۱۴,۶۰۵	۹,۹۵۶	۱۹,۴۷۱
اصفهان	بن رود	۹,۲۲۵	۲۹,۷۱۸	۱۵,۴۲۹	۱۴,۲۸۹	۱۷,۰۰۴	۱۲,۷۱۴
اصفهان	جرقویه سفلی	۷,۰۷۹	۲۲,۸۹۱	۱۱,۷۱۱	۱۱,۱۸۰	۷,۰۷۰	۱۵,۸۲۱
اصفهان	جرقویه علیا	۴,۹۵۵	۱۴,۷۱۶	۷,۴۴۷	۷,۲۶۹	۱۰,۲۳۸	۴,۴۷۸
اصفهان	جلگه	۶,۸۷۱	۲۱,۲۵۷	۱۱,۰۴۸	۱۰,۲۰۹	۱۰,۲۷۲	۱۰,۹۸۵
اصفهان	کوهپایه	۷,۸۵۸	۲۳,۶۷۶	۱۲,۰۵۶	۱۱,۶۲۰	۸,۸۲۰	۱۴,۸۵۶
اصفهان	مرکزی	۶۷۱,۸۶۴	۲,۱۳۰,۹۷۰	۱,۰۷۵,۷۴۰	۱,۰۵۵,۲۳۰	۷۷,۰۵۷	۲,۰۵۳,۹۱۳
آران وبیدگل	کویرات	۴,۴۵۵	۱۴,۲۸۹	۷,۴۶۱	۶,۸۲۸	۸,۳۱۳	۵,۹۷۶
آران وبیدگل	مرکزی	۲۷,۵۹۵	۸۹,۲۲۸	۴۵,۱۸۳	۴۴,۰۴۵	۶,۱۸۲	۸۳,۰۴۶
برخوار	حبیب آباد	۷,۷۶۵	۲۴,۷۴۱	۱۲,۷۵۸	۱۱,۹۸۳	۴,۲۳۵	۲۰,۵۰۶
برخوار	مرکزی	۲۹,۸۵۸	۹۷,۶۷۸	۵۰,۳۵۱	۴۷,۳۲۷	۲۲,۰۸۴	۷۵,۵۹۴
بویین و میاندشت	کرچمبو	۱,۴۳۳	۴,۱۶۳	۲,۱۷۱	۱,۹۹۲	۴,۱۶۳	۰
بویین و میاندشت	مرکزی	۶,۵۹۳	۲۰,۰۰۰	۱۰,۱۲۰	۹,۸۸۰	۶,۴۱۵	۱۳,۵۸۵
تیران وکرون	کرون	۱۰,۱۴۷	۳۲,۶۸۴	۱۶,۸۰۲	۱۵,۸۸۲	۲۷,۸۲۶	۴,۸۵۸
تیران وکرون	مرکزی	۱۲,۵۵۶	۳۸,۸۸۹	۱۹,۸۹۷	۱۸,۹۹۲	۱۳,۵۸۰	۲۵,۳۰۹
چادگان	چنارود	۱,۵۴۸	۵,۴۷۹	۲,۸۵۴	۲,۶۲۵	۵,۴۷۹	۰
چادگان	مرکزی	۸,۲۸۵	۲۷, ۰۰۰	۱۳,۷۰۰	۱۳,۳۰۰	۱۲,۶۴۴	۱۴,۳۵۶
خمینی شهر	مرکزی	۹۸,۲۶۹	۳۱۹,۷۲۷	۱۶۴,۷۸۷	۱۵۴,۹۴۰	۴,۶۷۵	۳۱۵,۰۵۲
خوانسار	مرکزی	۱۰,۹۲۳	۳۳,۰۴۹	۱۶,۴۴۶	۱۶,۶۰۳	۱۱,۱۶۶	۲۱,۸۸۳
خور و بیابانک	مرکزی	۶,۴۲۰	۱۹,۷۶۱	۹,۹۷۷	۹,۷۸۴	۵,۳۶۳	۱۴,۳۹۸
دهاقان	مرکزی	۱۱,۱۱۸	۳۴,۵۱۱	۱۷,۵۷۱	۱۶,۹۴۰	۱۱,۱۲۹	۲۳,۳۸۲
سمیرم	پادنا	۴,۲۳۹	۱۳,۶۹۶	۷,۰۲۵	۶,۶۷۱	۱۱,۵۱۲	۲,۱۸۴
سمیرم	دناکوه	۳,۷۵۹	۱۲,۸۵۵	۶,۷۱۱	۶,۱۴۴	۱۲,۸۵۵	۰

سمیرم	مرکزی	۱۱,۴۴۴	۳۷,۲۷۴	۱۸,۹۶۲	۱۸,۳۱۲	۳,۷۴۵	۳۳,۵۲۹
سمیرم	وردشت	۲,۹۸۰	۹,۹۴۱	۵,۰۲۹	۴,۹۱۲	۹,۹۴۱	۰
شاهین شهرومیمه	مرکزی	۶۶,۳۳۸	۲۱۱,۶۰۶	۱۰۵,۷۹۹	۱۰۵,۸۰۷	۴,۱۵۴	۲۰۷,۴۵۲
شاهین شهرومیمه	میمه	۷,۶۴۱	۲۳,۰۵۷	۱۱,۶۶۵	۱۱,۳۹۲	۹,۶۲۲	۱۳,۴۳۵
شهرضا	مرکزی	۵۰,۹۸۲	۱۵۹,۷۹۲	۸۱,۶۳۷	۷۸,۱۵۵	۱۷,۶۷۶	۱۴۲,۱۱۶
فریدن	زنده رود	۳,۵۹۳	۱۱,۲۷۰	۵,۷۶۸	۵,۵۰۲	۱۱,۲۷۰	۰
فریدن	مرکزی	۱۱,۹۳۸	۳۸,۵۳۸	۱۹,۸۷۳	۱۸,۶۶۵	۱۴,۰۹۴	۲۴,۴۴۴
فریدونشهر	مرکزی	۱۰,۶۸۸	۳۵,۶۵۴	۱۸,۱۷۱	۱۷,۴۸۳	۱۶,۶۶۹	۱۸,۹۸۵
فلاورجان	پیربکران	۱۶,۷۹۵	۵۲,۵۷۴	۲۷,۱۱۱	۲۵,۴۶۳	۲۷,۸۲۱	۲۴,۷۵۳
فلاورجان	قهدریجان	۱۴,۷۶۲	۴۸,۱۱۳	۲۵,۰۴۸	۲۳,۰۶۵	۵,۹۲۵	۴۲,۱۸۸
فلاورجان	مرکزی	۴۵,۶۵۶	۱۴۹,۱۲۷	۷۶,۶۲۶	۷۲,۵۰۱	۴۸,۷۲۶	۱۰۰,۴۰۱
کاشان	برزک	۴,۹۹۱	۱۴,۹۱۰	۷,۵۹۱	۷,۳۱۹	۱۰,۴۷۱	۴,۴۳۹
کاشان	قمصر	۴,۶۵۳	۱۳,۲۴۷	۶,۷۴۴	۶,۵۰۳	۲,۷۵۵	۱۰,۴۹۲
کاشان	مرکزی	۹۸,۵۱۳	۳۲۴,۵۰۱	۱۶۴,۵۳۷	۱۵۹,۹۶۴	۱۴,۶۵۷	۳۰۹,۸۴۴
کاشان	نیاسر	۴,۰۹۸	۱۱,۸۲۱	۵,۹۳۱	۵,۸۹۰	۹,۵۰۲	۲,۳۱۹
گلپایگان	مرکزی	۳۰,۴۱۵	۹۰,۰۸۲	۴۵,۹۰۹	۴۴,۱۷۳	۱۵,۲۳۰	۷۴,۸۵۲
لنجان	باغ بهادران	۱۴,۲۶۶	۴۶,۶۶۲	۲۳,۹۶۱	۲۲,۷۰۱	۲۲,۶۵۱	۲۴,۰۱۱
لنجان	مرکزی	۶۶,۸۳۴	۲۱۶,۲۴۹	۱۰۹,۵۹۵	۱۰۶,۶۵۴	۴,۸۱۲	۲۱۱,۴۳۷
مبارکه	گرگن جنوبی	۹,۲۲۹	۲۹,۷۰۹	۱۵,۲۴۵	۱۴,۴۶۴	۱۹,۵۰۹	۱۰,۲۰۰
مبارکه	مرکزی	۳۷,۷۰۷	۱۲۰,۷۳۲	۶۱,۷۸۴	۵۸,۹۴۸	۶,۰۰۳	۱۱۴,۷۲۹
نائین	انارک	۱,۳۲۹	۳,۸۲۰	۱,۹۰۶	۱,۹۱۴	۱,۹۱۷	۱,۹۰۳
نائین	مرکزی	۱۲,۰۴۸	۳۵,۴۴۰	۱۷,۷۱۱	۱۷,۷۲۹	۶,۰۸۳	۲۹,۳۵۷
نجف آباد	مرکزی	۹۰,۱۵۸	۲۹۳,۲۷۵	۱۴۸,۴۴۱	۱۴۴,۸۳۴	۱۵,۳۱۹	۲۷۷,۹۵۶
نجف آباد	مهردشت	۸,۳۵۳	۲۵,۹۲۸	۱۳,۳۴۸	۱۲,۵۸۰	۹,۵۸۹	۱۶,۳۳۹
نطنز	امام زاده	۷,۷۷۴	۲۳,۷۴۵	۱۲,۱۰۵	۱۱,۶۴۰	۵,۹۹۹	۱۷,۷۴۶
نطنز	مرکزی	۷,۱۸۵	۲۰,۲۳۲	۱۰,۲۱۷	۱۰,۰۱۵	۴,۳۶۱	۱۵,۸۷۱
کل استان		۱,۶۰۷,۳۲۵	۵,۱۲۰,۳۸۲	۲,۵۹۹,۲۴۰	۲,۵۲۱,۱۴۲	۶۳۰,۸۹۷	۴,۴۸۹,۴۸۵

فصل سوم

منابع طبیعی و مشکلات زیست‌محیطی در استان

درس هفتم بیابان‌های استان

شکل ۱ــ۳ــ چشم‌اندازی از بیابان‌های استان

بیش از ۳۰ درصد مساحت استان را بیابان‌ها تشکیل می‌دهند (۳/۳ میلیون هکتار) که در شهرستان‌های خور، نائین، نطنز، اردستان، آران و بیدگل، کاشان و اصفهان پراکنده شده‌اند. شهرستان نائین بیشترین و شهرستان نطنز کمترین مساحت بیابانی را به خود اختصاص داده‌اند. فقط بخشی از مساحت این بیابان‌ها را تپه‌های ماسه‌ای تشکیل می‌دهند که با اشکال زیبای خود بینندگان زیادی را به سوی خود می‌کشانند؛ برای مثال می‌توان تپه‌های ماسه‌ای اطراف ورزنه و جرقویه را نام برد. همچنین، مساحت محدودی از بیابان‌ها (در گودترین محل) به کویر تبدیل شده‌اند که سطوحی کاملاً صاف و پوشیده از نمک و رس را به وجود آورده‌اند؛ مانند : کویر مرنجاب و گاوخونی.

شکل ۲ــ۳ــ تپه‌های ماسه‌ای بیابانی (حسن آباد جرقویه)

شکل ۳ــ۳ــ کویرــ زمینی صاف پوشیده از نمک و رس (خور و بیابانک)

منابع طبیعی و مشکلات زیست‌محیطی در استان

بسیاری از روستاها و برخی از شهرهای استان در ناحیهٔ بیابانی قرار گرفته‌اند. آیا می‌توانید تعدادی از آن‌ها را نام ببرید؟ چرا بیابان‌های استان بیشتر در شمال، شرق و مرکز استان دیده می‌شوند؟

شکل ۴ــ۳ــ جندق شهری در ناحیهٔ بیابانی با خانه‌های سازگار با محیط

از جمله توانمندی‌های بیابان‌های استان عبارت‌اند از :

۱ــ توانمندی‌های معدنی : وجود انواع معدن‌های فلزی و غیرفلزی مانند طلا در موته، سرب و روی انارک، پتاس خور، و نفت و گاز آران و بیدگل

۲ــ توانمندی‌های گیاهی : وجود انواع گیاهان مرتعی و علوفه‌ای، صنعتی و دارویی

۳ــ توانمندی‌های مرتعی : وجود مراتع وسیع جهت پرورش انواع دام‌ها

۴ــ جاذبه‌های علمی ــ تحقیقاتی : وجود مناطق دست نخورده و بکر، چشم‌اندازهای طبیعی، سازندهای زمین‌شناسی، گونه‌های گیاهی و جانوری بسیار ویژه، و شب‌هایی با آسمان صاف

۵ــ جاذبه‌های گردشگری : وجود سکوت و خلوت، چشم‌اندازهای زیبای طبیعی به ویژه در فصل بهار، زندگی گیاهی و جانوری ویژه، تپه‌های ماسه‌ای، آسمان پر ستاره شب و جاذبه‌های فرهنگی این ناحیه

۶ــ توانمندی در تولید انرژی‌های سالم و ارزان مانند انرژی خورشید و انرژی باد

۷ــ توانمندی در پرورش شتر، شترمرغ، بز و دیگر دام‌های کوچک و تولید انواع داروها از سمّ مار و عقرب

شکل ۵ــ۳ــ پرورش شتر مرغ در ناحیهٔ بیابانی ــ شهرضا

شکل ۶ــ۳ــ پرورش شتر در ناحیهٔ بیابانی ــ خور و بیابانک

شکل ۷ــ۳ــکشت محصول پسته در ناحیهٔ بیابانی ــ نائین

شکل ۸ــ۳ــ کشت پنبه در ناحیهٔ بیابانی ــ ورزنه

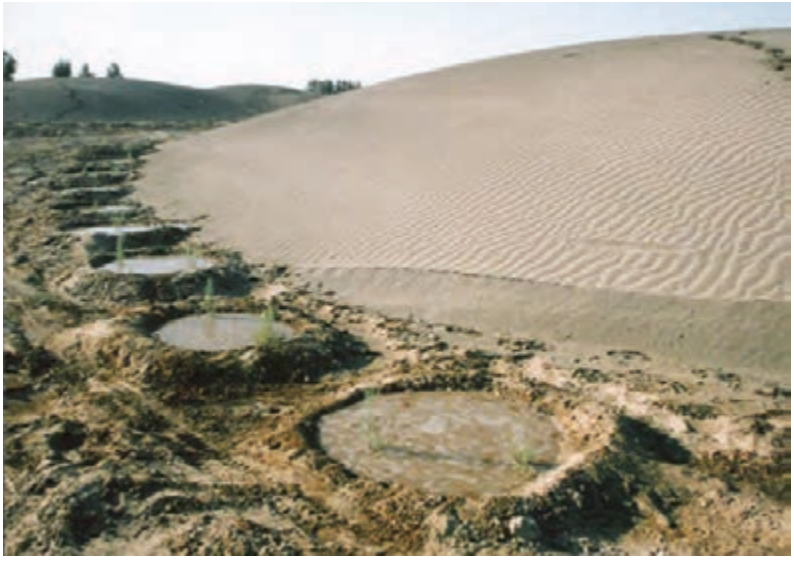

شکل ۹ــ۳ــ رو در رویی انسان با بیابان ــ کاشان

فعالیت گروهی ۱ـ۳

آیا در شهرستان محلّ زندگی شما بیابان وجود دارد؟ توانمندی‌های آن را فهرست کنید.
آیا اقداماتی برای اصلاح یا احیای بیابان‌ها انجام شده است؟

درس هشتم مراتع و جنگل‌های استان

«مرگ یک بوتهٔ سبز مرگ ما انسان‌هاست.»

شکل ۱۰ــ۳ ــ ببینیم و تفسیر کنیم

آن بخش از یک زیست بوم طبیعی که قابل استفاده برای چرای دام باشد، «مرتع» (چراگاه) نامیده می‌شود. مراتع را براساس میزان تولید علوفهٔ خشک در یک سال به سه گروه خوب، متوسط و ضعیف تقسیم‌بندی می‌کنند. بیشتر مساحت مراتع استان ما را مراتع متوسط و ضعیف، و فقط $\frac{۱}{۳}$ آن را مراتع خوب تشکیل می‌دهد. به نظر شما، مراتع خوب در چه قسمتی از استان یافت می‌شوند؟ اگر به نقشهٔ مراتع و جنگل‌های استان توجه کنیم (شکل ۱۱ــ۳) خواهیم دید که بین میزان بارش منطقه و کیفیت مراتع آن رابطهٔ مستقیم وجود دارد؛ به گونه‌ای که بهترین مراتع در نواحی پربارش استان قرار دارند و هر چه به سمت نواحی خشک پیش می‌رویم، از کیفیت مراتع کاسته می‌شود.

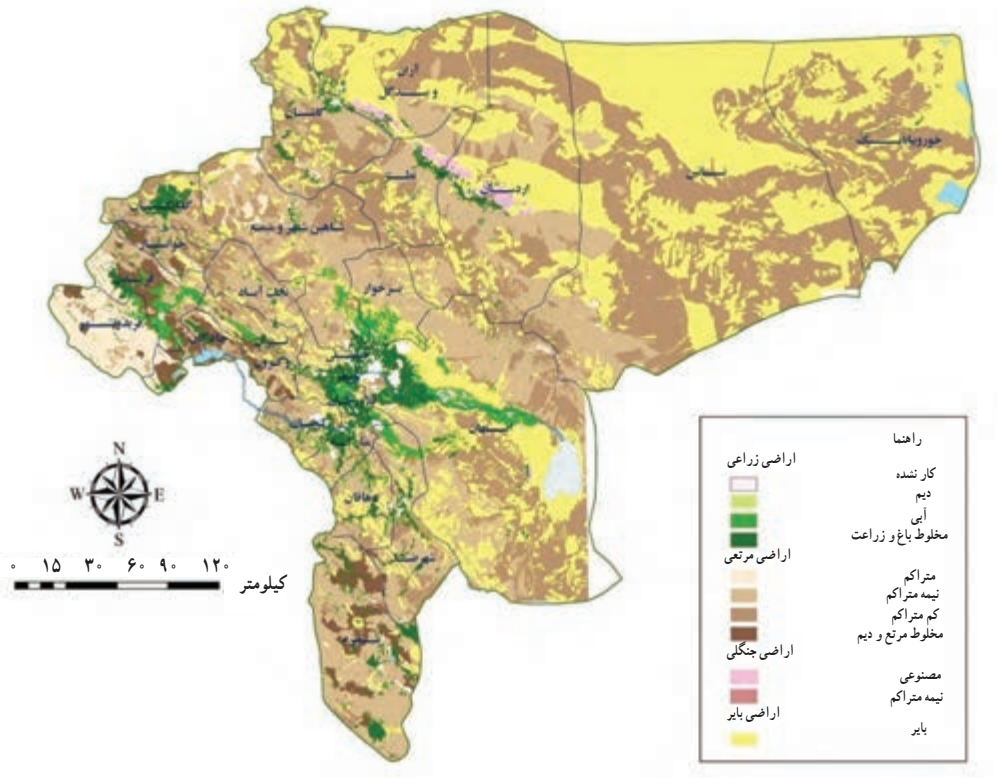

شکل ۱۱ــ۳ــ نقشهٔ پراکندگی پوشش گیاهی استان اصفهان

با وجود اهمیت بسیار زیاد مراتع برای استان، متأسفانه شاهد آنیم که برخی دخالت‌های ناآگاهانهٔ انسان در این محیط‌ها باعث تخریب و انهدام بخش‌هایی از مراتع استان شده است که از جملهٔ این اقدامات می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :

۱ــ چرای بیش از حد ظرفیت مراتع

۲ــ چرای دام‌ها در خارج از فصل چرا

۳ــ تبدیل مراتع به زمین‌های کشاورزی و دیمزارها

۴ــ قطع بوته‌ها، آتش‌سوزی‌های غیرعمدی و بهره‌برداری نادرست از بوته‌ها

در سال‌های اخیر، نهادهای دولتی با کمک روستانشینان و کوچ‌نشینان به ترمیم و احیای بخشی از مراتع تخریب‌شدهٔ استان اقدام کرده‌اند. امید است با وسعت دادن به این فعالیت‌ها شاهد بازسازی کامل مراتع تخریب شده، باشیم.

شکل ۱۲ــ۳ــ کاشت درخت و بازسازی مراتع و جنگل‌های استان

فعالیت گروهی ۲ـ۳

چنانچه در پیرامون محلّ زندگی شما مرتع وجود دارد، بررسی کنید چه استفاده‌ای از آن به عمل می‌آید؟ چه اقداماتی برای حفظ آن انجام می‌شود؟ چه استفاده‌های دیگری می‌توان از آن به عمل آورد؟

جنگل کامل‌ترین نوع پوشش گیاهی و زیست‌بوم است. در مناطقی از استان که بارش بیش از ۵۰۰ میلی‌متر بوده، به شرط وجود خاک مساعد و جهت‌گیری مناسب ناهمواری‌ها، جنگل طبیعی به‌وجود آمده است. چنین شرایطی به طور بسیار محدود وجود دارد؛ از این‌رو، جنگل‌های طبیعی استان فقط در بخش کوچکی از ارتفاعات زاگرس در شهرستان فریدونشهر و ارتفاعات دنا در شهرستان سمیرم دیده می‌شوند. مساحت کلّ این جنگل‌ها حدود ۱۰۰ هزار هکتار است که از نوع جنگل‌های کم تراکم زاگرس با درختانی از نوع بلوط، بنه، بادام، داغداغان، گردو، ارس و ... است.

شکل ۱۳ــ۳ــ جنگل‌های طبیعی استان (پشت کوه فریدون‌شهر)

جنگل‌های دست کاشت (مصنوعی) استان در بخش‌هایی از شهرستان‌های کاشان، اردستان، نائین، نطنز و اصفهان ایجاد شده‌اند. همچنین، در حاشیهٔ شهر اصفهان به عنوان کمربند سبز نمونه‌ای از این جنگل‌ها دیده می‌شود. مساحت کل این جنگل‌ها بیش از ۳۲۰ هزار هکتار است. گونه‌های غالب گیاهی این جنگل‌ها تاغ، گز، کاج و اوکالیپتوس است. این جنگل‌ها با هدف کنترل رشد بیابان‌ها، کنترل حرکت ماسه‌های روان، تقویت اکوسیستم‌های طبیعی، تعدیل آب و هوا، تغذیهٔ آب‌های زیرزمینی، حفظ خاک، کنترل طوفان‌های گرد و غباری و ... ایجاد می‌شوند. چنین اقداماتی در ناحیهٔ بیابانی استان می‌تواند باعث حفظ جمعیت روستایی این نواحی و کاهش فقر و افزایش درصد اشتغال و فعالیت‌های اقتصادی گردد.

آیا می‌دانید

روز ۱۵ اسفند ماه روز درختکاری است؟

شکل ۱۴ــ۳ــ جنگل‌های دست کاشت ــ اردستان

فعالیت گروهی ۳ـ۳

چنانچه در شهرستان محلّ زندگی شما جنگل وجود دارد، آثار مثبت آن را بررسی کنید. چه عواملی حیات این جنگل‌ها را تهدید می‌کند؟

درس نهم زیست بوم‌های حفاظت شده استان

«در جمهوری اسلامی ایران، حفاظت از محیط زیست و حیوانات وحشی یک وظیفهٔ عمومی است.»

قانون اساسی

بیشتر بدانیم

استان اصفهان بیشتر به جهت داشتن آثار تاریخی و باستانی مشهور است؛ در حالی‌که اگر به محیط طبیعی آن کمی دقت کنیم، خواهیم دید که زیست بوم‌های بسیار متنوع و شایان توجهی با گوناگونی خیره‌کننده از گیاهان و جانوران که برخی از گونه‌های آن منحصر به استان اصفهان است، در آن مشاهده می‌شود. در این درس، سعی خواهیم کرد که در جهت حفظ این محیط‌های ارزشمند، شناختی اجمالی دربارهٔ مناطق حفاظت شدهٔ استان به دست آوریم.

شکل ۱۵ــ۳ــ ساخت آبشخور برای حیوانات وحشی ــ کلاه قاضی

شکل ۱۶ــ۳ــ تالار شاخ، کاخ ظل‌السلطان ــ اصفهان

شکل‌های ۱۵ــ۳ و ۱۶ــ۳ را مقایسه کرده، بگویید کدام عمل منطقی‌تر است؟

سازمان حفاظت محیط زیست استان برای حفظ زیست‌بوم‌های طبیعی، مناطقی را با عناوین پارک ملی، منطقهٔ شکار ممنوع، پناهگاه حیات وحش مشخص کرده و تحت نظارت خود قرار داده است. در چنین مناطقی شکار، صید، تعلیف دام، تخریب محیط و قطع گیاهان ممنوع است؛ مگر در شرایط بسیار ویژه.

شکل ۱۷ــ۳ــ نقشهٔ مناطق حفاظت شدهٔ تحت مدیریت استان اصفهان

بیشتر بدانیم

مناطق حفاظت شدهٔ استان عبارت‌اند از :

الف) پارک ملی و پناهگاه حیات‌وحش کلاه قاضی : این منطقه در جنوب تا جنوب شرقی شهر اصفهان به صورت دو رشته کوه موازی به نام کلاه قاضی و شیدان و دشت‌های پیرامون آنهاست. تعداد زیادی کل و بز و آهو در اینجا زندگی می‌کنند.

ب) پناهگاه حیات وحش موته : این منطقه در شمال غرب استان، بین استان‌های اصفهان و مرکزی، قرار گرفته است. این پناهگاه از دو قسمت کوه و دشت تشکیل شده است. اختلاف ارتفاع زیاد منطقه باعث ایجاد رویشگاه‌های متنوع گیاهی و تنوع گونه‌های جانوری شده است.

شکل ۱۸ــ۳ــ آهوی ایرانی در پناهگاه حیات وحش موته

پ) پناهگاه حیات وحش قمیشلو : این پناهگاه حدّ فاصل شهرستان‌های تیران و کرون، برخوار و میمه و نجف آباد قرار دارد. تنوع چشم‌اندازهای طبیعی این محل، موجب تنوع پوشش گیاهی و حیات جانوری آن شده است.

شکل ۱۹ــ۳ــ قوچ اصفهان در منطقهٔ قمیشلو (گونه‌ای بی‌نظیر در جهان)

ت) منطقهٔ شکار ممنوع کرکس : این منطقه در جنوب شهرستان نطنز و شمال شهرستان برخوار و میمه قرار گرفته و یکی از بهترین زیست بوم‌های ایران مرکزی از لحاظ تنوع زیستی است.

شکل ۲۰ــ۳ــگرگ، حیوانی بسیار مفید برای حفظ تعادل تعداد جانوران ــ منطقهٔ شکار ممنوع کرکس

ث) منطقهٔ شکار ممنوع حنا : در جنوب شهرستان سمیرم، دریاچهٔ پشت سد حنا همراه با بلندی‌ها و دشت‌های اطراف آن، محیط بسیار مناسبی را برای حیات وحش به‌ویژه پرندگان مهاجر فراهم آورده‌اند. در این منطقه، علاوه بر جانوران خشکی‌زی گروهی از آبزیان از جمله انواع ماهیان زندگی می‌کنند.

ج) منطقهٔ شکار ممنوع عباس‌آباد : این منطقه در مرکز شهرستان خور و بیابانک قرار گرفته است و شامل دشت‌ها و کوه‌های خشک و نیمه خشک وسیعی است. این منطقه به دلیل این‌که زیستگاه یوزپلنگ، گربهٔ شنی و روباه شنی و کاراکال (گربهٔ وحشی) است، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یوزپلنگ ایرانی و گربهٔ شنی دو گونه جانور منحصر به فرد در ناحیهٔ بیابانی استان‌اند.

شکل ۲۱ــ۳ــ یوزپلنگ ایرانی

شکل ۲۲ــ۳ــ گربهٔ شنی

چ) منطقهٔ شکار ممنوع کهیاز : این منطقه در شهرستان اردستان قرار گرفته و از کوه‌های کهیاز و سیاه‌کوه و دشت‌های اطراف آن تشکیل شده است.

شکل ۲۳ــ۳ــ هوبره پرنده‌ای ارزشمند و در حال انقراض ــ منطقهٔ کهیاز

ح) تالاب بین‌المللی گاوخونی : این تالاب ارزشمند در منتهی‌الیه مسیر رودخانهٔ زاینده رود در جنوب شرقی استان قرار گرفته است. اطراف تالاب انواع گیاهان رطوبت پسند و دورتر از آن، گیاهان خشکی‌پسند زندگی می‌کنند. همچنین، تعداد زیادی از پستانداران و خزندگان پیرامون تالاب زندگی می‌کنند ولی آن‌چه اهمیت این تالاب را دوچندان کرده است، وجود انواع پرندگان مهاجر به این تالاب است که بخشی از سال را به منظور تولیدمثل در آنجا سپری می‌کنند. متأسفانه، این تالاب به دلیل عدم رسیدن آب زاینده‌رود در سال‌های اخیر، در حال خشک‌شدن است که در صورت وقوع چنین مسئله‌ای، استان از لحاظ زیست محیطی دچار مشکلات فراوانی خواهد شد.

شکل ۲۴ــ۳ــ پرواز فلامینگوها در سال پر آبی بر روی تالاب گاوخونی

در مناطق هشتگانهٔ نام‌برده شده، پستاندارانی مانند کل، بُز، قوچ، میش، گرگ، روباه، کفتار و پرندگانی مانند عقاب، شاهین، کبک، تیهو و خزندگانی مانند انواع مارها، سوسمارها و لاک‌پشت زندگی می‌کنند. همچنین، از نظر زندگی گیاهی انواع گیاهان علفی مانند درمنه، بوته‌های مختلف به ویژه گون، درختانی مانند تاغ، گز، بادام کوهی و انواع گیاهان دارویی به طور عمده دیده می‌شود.

برای مطالعه

یوزپلنگ آسیایی (ایرانی) : یوزپلنگ آسیایی یکی از اعضای خانواده گربه‌سانان است. این گونه یکی از نادرترین گربه‌سانان جهان به‌شمار می‌رود. این جانور که زمانی زیستگاه آن در اکثر مناطق دشتی غرب آسیا پراکنده بود، بیش از ۲۰ سال است که ایران آخرین پناهگاه آن در دنیا به شمار می‌رود. جمعیت یوزپلنگ در ایران حداقل ۵۰ قلاده است.

یوزپلنگ دارای دست و پای بلند، بدنی کشیده و باریک، شکم بالا آمده، سر کوچک و گرد، پوزه کوتاه، گوش‌های کوتاه و گرد است. رنگ پشت این حیوان زرد متمایل به نارنجی ــ قرمز و زیر بدنش سفید است و موهای زبر و نسبتاً بلندی دارد. سطح بدن یوزپلنگ از خال‌های گرد، سیاه و توپر پوشیده است. در ناحیه صورت این حیوان دو نوار سیاه رنگ دیده می‌شود که از گوشه چشم به سمت گوشه دهان امتداد دارد که خط اشک نامیده شده و یکی از مهم‌ترین شاخص‌های یوزپلنگ محسوب می‌شود.

از بین رفتن شدید طعمه‌های این حیوان، نبود طرح‌های حفاظتی و عدم شناخت مردم و شکارچیان از ارزش اکولوژیک این گربه‌سان، آن را با کاهش شدید و بحران جمعیت روبرو کرده است.

به پیشنهاد سازمان حفاظت از محیط زیست در جام‌جهانی فوتبال ۲۰۱۴ در برزیل، پیراهن‌های اعضای تیم ملی ایران به تصویر یوزپلنگ ایرانی مزین شد. این حیوان میراث طبیعی کشورمان به حساب می‌آید.

منطقه شکار ممنوع عباس‌آباد استان اصفهان از زیست بوم‌های یوزپلنگ ایرانی محسوب می‌گردد.

فعالیت گروهی ۳-۴

در نزدیکی محلّ زندگی شما، کدام منطقهٔ حفاظت شده وجود دارد؟ گونه‌های گیاهی و جانوری غالب آن کدام است؟ آیا خطراتی گیاهان و جانوران این منطقه را تهدید می‌کند؟

درس دهم منابع آب در استان

شکل ۲۵ ــ ۳

خداوند آب را سرچشمهٔ زندگی قرار داد. اوّلین تمدن‌های بشری در کنار منابع آب شکل گرفت. وجود آب همواره آبادانی و زندگی و نبود آن، تباهی و ویرانی را به دنبال داشته است. از آنجا که کشور ما در یک منطقهٔ خشک و کم‌آب قرار گرفته است، نیاکان ما علاوه بر انجام اقدامات بسیار هوشمندانه جهت تولید، اکتشاف و استخراج آب همواره از خداوند جهت حفظ ایران زمین از خشکسالی استمداد طلبیده‌اند.

منابع آب استان را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد :

الف) آب‌های سطحی؛ شامل : رودها، دریاچه‌های پشت سدها، و تالاب‌ها

ب) آب‌های زیرزمینی؛ شامل : چاه‌ها، قنات‌ها و چشمه‌ها

الف) آب‌های سطحی استان : بخشی از گردش آب در طبیعت به شکل آب‌های سطحی است. رودها، دریاچه‌های پشت سدها و تالاب‌ها، آب‌های سطحی را تشکیل می‌دهند. به طور کلی، به دلیل بارش کم، بیشتر رودهای استان به شکل اتفاقی (تا چند روز پس از بارش آب دارند) یا فصلی (فقط مدتی از سال را آب دارند) دیده می‌شوند. فقط بخش کوچکی از ارتفاعات بلند غربی و جنوبی

استان است که به دلیل بارش زیاد به‌ویژه بارش برف می‌توانند رودهای دائمی را تغذیه کنند. از جملهٔ این رودها می‌توان به زاینده‌رود، پلاسجان، ماربر، مرغاب، سولیکان، گلپایگان و هرگان اشاره کرد.

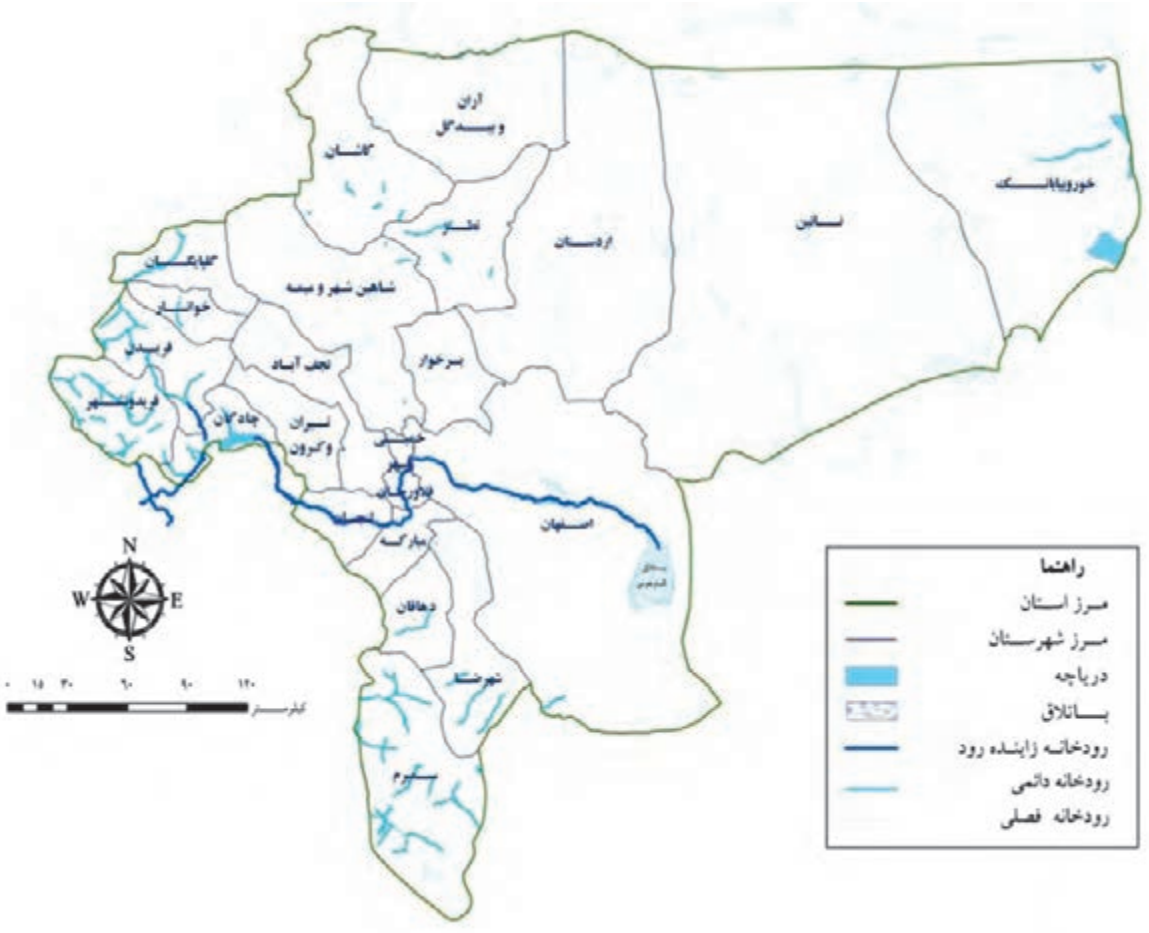

شکل ۲۶ــ۳ــ نقشهٔ رودخانه‌های استان اصفهان

زاینده رود : زاینده رود (زنده رود ــ زرین رود) مهمترین شریان آبی ایران مرکزی است. حیات اقتصادی و اجتماعی بخش بزرگی از استان اصفهان، مستقیم و غیرمستقیم به زاینده‌رود وابسته است تا آن‌جا که اصفهان را هدیهٔ زاینده‌رود می‌دانند. زاینده‌رود و پل‌های افسانه‌ای آن همیشه منشأ الهام هنری شعرا، نقاشان و دیگر هنرمندان بوده است. سرشاخهٔ اصلی این رود که از چشمه‌ها و رواناب‌های دامنه‌های شرقی زردکوه بختیاری (چشمهٔ دیمه و آب کوهرنگ) سرچشمه می‌گیرد، از ضلع جنوب غربی (شهرستان چادگان) وارد استان اصفهان می‌شود و به دریاچهٔ پشت سد زاینده‌رود می‌پیوندد. پس از سدّ زاینده رود، رودخانه مجدداً وارد استان چهارمحال و بختیاری شده، پس از طیّ حدود ۵۰ کیلومتر از محلّ شهرستان لنجان دوباره وارد استان اصفهان می‌شود و با جهتی غربی شرقی به سوی شهر اصفهان حرکت می‌کند.

شکل ۲۷ــ۳ــ چشم‌اندازی از زاینده‌رود در اصفهان

بعد از عبور از شهر اصفهان، با جهت جنوب شرقی به سوی تالاب گاوخونی حرکت می‌کند و در آغوش تالاب بین‌المللی گاوخونی برای همیشه آرام می‌گیرد. همچنین، برای استفاده از آب زاینده رود، علاوه بر سدّ بزرگ زاینده رود (سدّ چند منظوره که درسال ۱۳۴۶ به بهره‌برداری رسید)، چندین سدّ انحرافی روی رودخانه ایجاد شده است.

شکل ۲۸ــ۳ــ سدّ زاینده رود ــ چادگان

میانگین آبدهی (دبی) رودخانه در شرایط عادی، حدود ۴۰ تا ۵۰ متر مکعب در ثانیه است ولی این مقدار در همه‌جای مسیر و در سال‌های مختلف یکسان نیست و بسته به میزان برداشت آب، تغذیهٔ رودخانه و نفوذ آب در زمین متفاوت است. این رودخانه بعضی سال‌ها پر آب و برخی سال‌ها مانند سال‌های ۷۹ــ۱۳۷۸ و سال‌های ۸۸ــ۱۳۸۷ کاملاً خشک است.

بیشتر بدانیم

در طول تاریخ همیشه نظام هوشمندانه‌ای برای برداشت آب از زاینده‌رود وجود داشته است که براساس آن مردم سراب، میان‌آب و پایاب زاینده‌رود حقّ آبهٔ خود را به طور مشخص در فصول مختلف سال از رودخانه به دست می‌آورده‌اند. یکی از جامع‌ترین نظام‌های تقسیم آب زاینده رود، طرحی موسوم به «طومار شیخ بهایی» است که براساس آن، آب این رودخانه با توجه به نیاز آبی مردمان پیرامون آن به ۳۳ سهم تقسیم و سهم هر منطقه از طریق مادی‌های بزرگ و کوچک از رودخانه جدا و در اختیار آن‌ها قرار می‌گرفت (مثلاً، سهم شهر اصفهان از ۳۳ سهم برابر ۴ سهم است).

شکل ۲۹ــ۳ــ بخشی از طومار شیخ‌بهایی

در دهه‌های اخیر با طراحی و ساخت شبکهٔ بزرگی از کانال‌های بتنی، آب زاینده‌رود تا دشت‌های دوردست (دشت مهیار، دشت جرقویه و رود شتین) نیز برده می‌شود. مجموعهٔ این اقدامات باعث شده است تا حدود ۱۰۰ هزار هکتار زمین زیر پوشش آبیاری زاینده رود قرار گیرد.

علاوه بر زمین‌های کشاورزی، صنایع بزرگ استان (ذوب آهن، فولاد مبارکه و ...) نیز بخش عمدهٔ آب مصرفی خود را که بسیار زیاد است، از زاینده رود برداشت می‌کنند. آب آشامیدنی بیش از ۴۰ شهر و روستای بزرگ و کوچک استان نیز به‌طور مستقیم از زاینده رود تأمین می‌شود.

جهت افزایش آب زاینده رود و تأمین نیازهای روز افزون آبی بخش صنایع، شهر و کشاورزی استان اصفهان و استان‌های مجاور در طول نیم قرن گذشته، قسمت‌هایی از آب سرشاخه‌های کارون و دز از طریق تونل‌هایی موسوم به تونل کوهرنگ (تونل شماره‌های ۱ و ۲ که به بهره‌برداری رسیده است و تونل شمارهٔ ۳ در آینده‌ای نزدیک به بهره‌برداری خواهد رسید)، تونل چشمهٔ لنگان و طرح بسیار بزرگ انتقال آب به فلات مرکزی ایران به نام طرح بهشت آباد از دل زاگرس به سوی مرکز استان هدایت شده است.

شکل ۳۰ــ۳ــ یکی از تونل‌های کوهرنگ (تونل اوّل) ــ چلگرد

ب) آب‌های زیرزمینی استان : بارش، نفوذ و ذخیره سازی آب در زیر زمین، سفره‌های آب زیرزمینی را تشکیل می‌دهد. در همه‌جای استان مقدار این آب‌ها یکسان نیست. چرا؟

در برخی مناطق استان، آب‌های زیرزمینی به صورت خودجوش از درون چاه‌ها بالا می‌آیند که به آن‌ها چاه‌های آرتزین گویند؛ مانند چاه‌های آرتزین در حاشیهٔ ورزنه. در برخی مناطق استان نیز مردم از قدیم با کندن چاه و قنات (کاریز) از منابع آب زیرزمینی

بهره‌برداری می‌کردند. درحال حاضر، در استان ما بیش از ۴ هزار رشته قنات وجود دارد که بعد از گذشت قرن‌ها، هنوز حیات بسیاری از روستاها و شهرها به ویژه در ناحیهٔ بیابانی استان به آبدهی آن‌ها بستگی دارد. برخی از این قنات‌ها مانند قنات دو طبقهٔ مون در اردستان و قنات وزوان میمه از شاهکارهای سازه‌های آبی زیرزمینی جهان است. علاوه بر قنات، تعداد ۴۶۲۰۰ حلقه چاه عمیق، نیمه‌عمیق و سنتی نیز در امر بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی فعال‌اند.

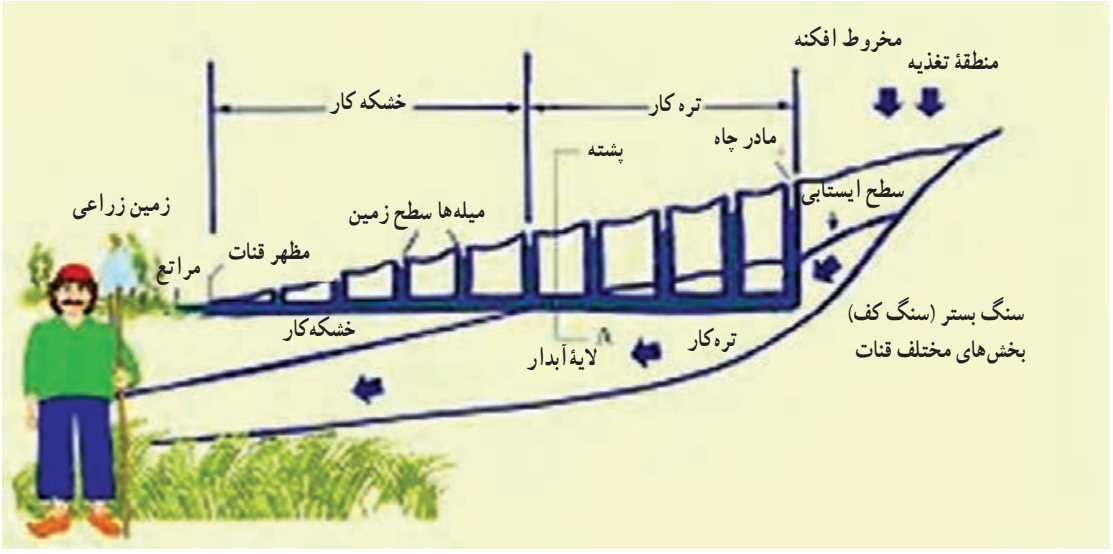

شکل ۳۱ــ۳ــ شمای یک قنات

بیشتر بدانیم

کل آب مصرفی در استان اصفهان برابر با ۷/۳ میلیارد متر مکعب است که از این مقدار ۹۱ درصد در بخش کشاورزی، ۶ درصد در شهرها و روستاها و حدود ۳ درصد در بخش صنعت استفاده می‌شود. ۷۲ درصد کل آب مصرفی از منابع آب زیرزمینی تأمین می‌شود.

شکل ۳۲ــ۳ــشکاف‌های ایجاد شده در اثر نشست زمین بر اثر برداشت بی‌رویه از سفره‌های آب زیرزمینی ــ دشت مهیار

مسائل و مشکلات آب استان : استان ما در محدودهٔ آب و هوای گرم و خشک قرار دارد؛ از این‌رو، منابع آب شیرین استان ظرفیت محدودی دارند. از آن جا که جمعیت استان رو به رشد است، این امر باعث رشد نیازهای آبی استان در بخش صنایع کشاورزی و آشامیدن می‌شود (نیاز آبی استان در سال ۱۴۰۰ به ۱۰ میلیارد متر مکعب می‌رسد). علاوه بر آن، بخشی از منابع آبی به‌دلیل آلودگی، دیگرقابل استفاده نیستند. خشک‌سالی‌های مکرر نیز به عوامل قبلی کمک می‌کند تا استان را وارد شرایط خطرناکی به نام بحران آب کنند و زنگ‌های خطر کاهش منابع آب را برای استان به صدا درآورند. چه باید کرد؟

بیشتر بدانیم

برای مدیریت شرایط بحرانی استان، لازم است تمامی مردم و مسئولان در سطح استان به صورت یکپارچه در سه سطح تولید آب، توزیع آب و مصرف آب اقداماتی را به شرح زیر انجام دهند :

۱ــ در بخش تولید آب :

- مهار حداکثر آب‌های سطحی استان
- توسعهٔ همه جانبهٔ طرح‌های آبخیزداری و آبخوان داری
- افزایش بهره‌وری استفاده از آب به ویژه در بخش کشاورزی و صنعت
- کاهش مقدار تبخیر آب از سطح دریاچه‌های پشت سد
- تصفیهٔ پساب‌های شهری و صنعتی و باز مصرف مجدد آن‌ها
- انتقال آب از مناطق پر آب کشور مانند کوه‌های زاگرس به داخل استان.

۲ــ در بخش توزیع آب :

- اصلاح و نوسازی شبکه‌های انتقال آب شهری
- جداسازی آب آشامیدنی و آب غیرآشامیدنی در شهرها
- عایق‌سازی تمام شبکه‌های انتقال آب در بخش کشاورزی و جلوگیری از هدررفتن آب در موقع انتقال از منبع به مزرعه.

۳ــ در بخش مصرف :

- آموزش و فرهنگ‌سازی عمومی جهت استفادهٔ بهینه از آب (در حال حاضر، سرانهٔ مصرف آب هر ایرانی حدود ۲ برابر مصرف جهانی است)
- تغییر در الگوهای کشت و شیوه‌های آبیاری موجود (کشت گیاهان مقاوم به کم‌آبی و استفاده از آبیاری تحت فشار و جلوگیری از هدررفتن آب به شکل تبخیر و نفوذ در جریان عملیات کشاورزی)
- استفاده از صنایع با نیاز آبی کمتر یا استفاده از آب در یک چرخهٔ بسته

- استفاده از کشت گلخانه‌ای جهت صرفه‌جویی در مصرف آب و خاک
- تعیین تعرفه‌های سنگین آب‌بها برای اسراف‌کنندگان در مصرف آب
- ایجاد تعادل بین میزان برداشت آب از منابع زیرزمینی و میزان تغذیهٔ آن‌ها

آب آشامیدنی در استان : از مقدار کلّ آب مصرف شده در استان (۷/۳ میلیارد متر مکعب)، ۴۴۴ میلیون متر مکعب به مصرف آشامیدن جمعیت شهری و روستایی استان می‌رسد. از این مقدار، ۳۰۰ میلیون متر مکعب از زاینده‌رود و ۱۴۴ میلیون متر مکعب از منابع آب زیرزمینی استان برداشت می‌شود.

شکل ۳۳ــ۳ــ تصفیه خانهٔ آب اصفهان (بابا شیخ‌علی)

بیشتر بدانیم

امروزه روش‌های تصفیهٔ مختلفی بر حسب نوع فاضلاب و شرایط محل و استفاده مجدد از پساب در کشور گسترش پیدا کرده‌است که از میان آن‌ها سه روش لجن فعال، لاگون هوادهی و برکه تثبیت بیشتر در کشور توسعه داده شده‌اند. از روش لجن فعال در شهرهای اصفهان، شاهین‌شهر، صفائیه و بهارستان مورد استفاده قرار گرفته است و در سایر شهرهای استان روش برکه تثبیت و لاگون هوادهی برای تصفیه استفاده شده‌اند.

فعالیت گروهی ۳ـ۵

قبض‌های آب مصرفی خود را در طول یک سال گذشته جمع‌آوری و بررسی کنید. سپس پرسش‌های زیر را پاسخ دهید.

۱ــ میزان مصرف کل خانوادهٔ شما در طول سال چند متر مکعب بوده است؟

۲ــ سرانهٔ مصرف آب خانوادهٔ شما چقدر است (متوسط مصرف یک خانواده ۲۰ متر مکعب در ماه است)؟

۳ــ بیشترین مصرف آب متعلق به کدام فعالیت‌ها در خانواده است؟

۴ــ چه اقداماتی جهت کاهش مصرف آب در خانواده می‌توان انجام داد؟

درس یازدهم خاک‌های استان

شکل ۳۴ــ۳ــ آلوده شدن خاک توسط پساب صنایع

چرا باید از خاک محافظت کنیم؟

در استان اصفهان، چندین نوع خاک وجود دارد. هر کدام از این خاک‌ها استعداد ویژه‌ای دارد؛ برخی برای کشاورزی،برخی برای مرتع‌داری و برخی برای صنعت مناسب‌اند و به عنوان مادهٔ معدنی و برخی را فقط باید محافظت کرد؛ زیرا هر نوع بهره‌برداری از آن باعث فرسودگی و انهدام آن می‌شود. از تمامی خاک‌های استان فقط ۱۰ درصد قابلیت کشاورزی دارند و ۹۰ درصد دیگر را باید برای کاربردهای غیر کشاورزی در نظر گرفت.

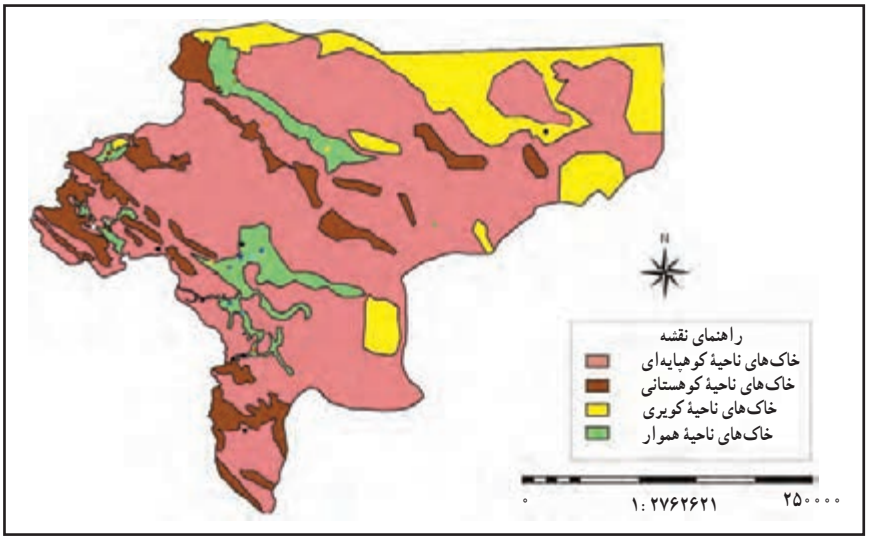

شکل ۳۵ــ۳ــ نقشهٔ پراکندگی خاک در استان

با توجه به شکل ۳۵ـ۳، خاک‌های استان را می‌توان به چند گروه تقسیم کرد :

۱ـ خاک‌های ناحیهٔ کوهستانی : این خاک‌ها در کوهستان‌های غرب، جنوب و شمال استان پراکنده شده‌اند. در بسیاری از بخش‌های این ناحیه، خاک‌ها به دلیل عمق کم و سنگلاخی بودن، برای کشاورزی مناسب نیستند و فقط می‌توان به عنوان مرتع‌داری از آن‌ها استفاده کرد.

۲ـ خاک‌های ناحیهٔ کوهپایه‌ای : بیشتر مساحت استان را ناحیهٔ کوهپایه‌ای تشکیل می‌دهد. در صورت وجود آب شیرین، این خاک‌ها برای تولید غلات بسیار مناسب‌اند.

۳ـ خاک‌های ناحیهٔ هموار : این ناحیه شامل دشت‌های استان می‌شود. خاک‌های رسوبی و آبرفتی در این ناحیه به ویژه در اطراف زاینده رود بسیار حاصلخیزند که از جمله بهترین خاک‌های جهان برای تولیدات کشاورزی محسوب می‌شوند. مناطقی مانند اصفهان، فلاورجان و خوراسگان در این ناحیه قرار دارند که در یک سال می‌توان چندین نوبت محصول از آن خاک برداشت کرد.

۴ـ خاک‌های ناحیهٔ کویری و بیابانی : این ناحیه شامل کم‌ارتفاع‌ترین بخش‌های استان است. به دلیل وجود نمک زیاد در این ناحیه، خاک‌های این ناحیه برای کشاورزی مناسب نیستند و فقط باید محافظت شود تا زیست بوم‌های ضعیف شکل‌گرفتهٔ روی آن تخریب نشوند.

نخلستان‌ها و پسته‌زارها، مزارع و روناس، مزارع پنبه و جو که گیاهانی مقاوم به شوری‌اند، در قسمت‌هایی از این ناحیه که دارای خاک نسبتاً بهتر و املاح کمترند، دیده می‌شوند.

شکل ۳۶ـ۳ـ تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و تبدیل آن به مناطق مسکونی ــ اصفهان

فعالیت گروهی ۶ـ۳

عوامل تهدید کنندهٔ خاک در شهرستان محلّ زندگی شما کدام‌اند؟

درس دوازدهم مسائل و مشکلات زیست‌محیطی استان

اصل پنجاهم قانون اساسی : «در جمهوری اسلامی، حفاظت از محیط زیست وظیفهٔ عمومی است؛ از این‌رو، فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که به آلودگی یا تخریب غیرقابل جبران محیط زیست بینجامد، ممنوع است».

الف) آلودگی هوا

آیا می‌دانید روز ۲۹ دی ماه چه مناسبتی دارد؟ چرا چنین مناسبتی در نظر گرفته شده است؟

یکی از آثار منفی فعالیت‌های انسانی، تولید انواع آلاینده‌های هوایی است. این مواد به شکل مایع، جامد و گاز وارد هوا می‌شوند. در استان اصفهان، به دلیل تنوع فعالیت‌های اقتصادی (صنعتی، کشاورزی و خدماتی) منابع متعددی به عنوان آلایندهٔ هوا فعال‌اند که در یک تقسیم‌بندی می‌توان آنها را به دو گروه اصلی تقسیم کرد :

۱ــ منابع آلوده‌کنندهٔ ساکن (ایستا)؛ مانند : صنایع، نیروگاه‌ها، واحدهای تجاری، واحدهای خدماتی و واحدهای مسکونی.

۲ــ منابع آلوده‌کنندهٔ غیرساکن (پویا)، مانند : وسایل حمل‌ونقل، خودروهای شخصی، کامیون‌ها، هواپیماها و موتورسیکلت‌ها.

۱ــ منابع آلوده‌کنندهٔ ساکن (ایستا) : استان ما دومین قطب صنعتی کشور است. برخی از بزرگ‌ترین صنایع کشور در استان ما، مستقر شده‌اند. بیش از ۴۳ شهرک و مجتمع صنعتی بزرگ و کوچک و بیش از ۳۰ واحد صنعتی بزرگ مانند فولاد، ذوب آهن، پتروشیمی، نیروگاه، پالایشگاه، سیمان، پلی‌اکریل و ... در این استان فعّالیّت می‌کنند. بیشتر این صنایع در محدودهٔ کوچکی بین شهرستان‌های اصفهان، برخوار و میمه، نجف‌آباد، خمینی شهر، مبارکه ولنجان متمرکز شده‌اند. از سوی دیگر، بیشتر این صنایع دارای آلودگی‌های بیش از حدّ استانداردند که ناشی از فنّاوری قدیمی آن‌هاست. مصرف زیاد سوخت‌های فسیلی، عدم استفاده از فیلترهای تصفیهٔ آلودگی، استقرار بیشتر صنایع در مسیر بادهای غالب به سوی مناطق مسکونی، استقرار برخی از آنها در محدوده‌های شهری و سکونتگاهی (کارخانهٔ سیمان، کارخانهٔ قند، تصفیه‌خانهٔ فاضلاب، کوره‌های آجرپزی و کوره‌های تولید گچ) و فنّاوری قدیمی از مشخصات این صنایع است (در این منطقه، در بیشتر از ۷۰ درصد اوقات سال، هوای آرام و پایدار دیده می‌شود که توأم با وارونگی دمایی نیز است. ۲۶۳ روز در سال وارونگی مشاهده می‌شود).

تولید هزاران تن انواع گازهای سمی، غبارهای خطرناک، دود و بوهای ناراحت کننده توسط این صنایع، زندگی و سلامت میلیون‌ها نفر از جمعیت استان را در این منطقه (۷۰ درصد جمعیت استان در این منطقه زندگی می‌کنند) تهدید می‌کند. وجود بیش از ۶۰۰ هزار واحد مسکونی با مصرف زیاد سوخت‌هایی مانند نفت و گاز، خود به عنوان منبع بزرگی از آلودگی هوای شهرها قابل توجه است.

شکل ۳۷ــ۳ــ نیروگاه و پالایشگاه نزدیک به مناطق مسکونی

شکل ۳۸ــ۳ــ کارخانهٔ قند در داخل محدودهٔ شهر مسکونی

شکل ۳۹ــ۳ــ کارخانهٔ سیمان در داخل محدودهٔ مسکونی اصفهان

۲ــ منابع آلوده‌کنندهٔ غیرساکن (پویا) : تردد بیش از یک میلیون دستگاه خودرو در شهر اصفهان و پیرامون آن، عامل اصلی آلودگی هوای این منطقه (بین ۷۰ــ۶۰ درصد آلودگی هوا) محسوب می‌شود. گفتنی است سالیانه بیش از ۱۵۰ هزار دستگاه خودرو به این مجموعه اضافه می‌شود. بیشتر خودروهای موجود دارای فنّاوری جدید نیستند؛ مصرف سوخت آنها بالاتر از حدّ استاندارد است؛ زیرا متوسط عمر بالایی دارند و از سوخت‌های غیراستاندارد استفاده می‌کنند.

بیشتر بدانیم

ویژگی‌های ناوگان حمل و نقل ما را به مرکز تولید انواع گازهای سمی و کشنده مانند مونواکسید کربن (CO)، دی‌اکسید کربن (CO_2)، دی‌اکسید گوگرد (SO_2) دی‌اکسید نیتروژن (NO_2) و سرب تبدیل کرده است. ترکیب این گازها با بخار آب موجود در هوای شهرها باعث تولید اسیدهای خطرناکی همچون اسید کربنیک، اسید نیتریک و اسید سولفوریک می‌شود که به صورت ذرات مایع بسیار ریز در فضای شهرها معلق می‌مانند و از طریق تنفس وارد بدن انسان می‌شوند و آثار زیانباری را ایجاد می‌کنند. آیا می‌توانید برخی از این آثار را نام ببرید؟

شکل ۴۰ــ۳ــ ترافیک سنگین و تأثیر آن در افزایش آلودگی در شهر اصفهان

برای مقابله با آلودگی هوای شهرهای استان چه اقداماتی را می‌توان انجام داد؟

شکل ۴۱ــ۳ــ تابلوی اعلام میزان آلودگی هوا ــ اصفهان

شکل ۴۲ــ۳ــ توسعهٔ فرهنگ دوچرخه سواری
(ارائهٔ دوچرخهٔ رایگان در شهر اصفهان)

فعالیت گروهی ۳ـ۷

آیا در محلّ زندگی شما، هوا آلوده است؟ عوامل ایجاد آن کدام‌اند؟ چه اقداماتی برای کنترل آن انجام شده است؟ شما به عنوان یک شهروند، چه کمکی برای رفع این مشکل می‌توانید انجام دهید؟

آلودگی آب

به شکل زیر توجه کنید. چه می‌بینید؟

شکل ۴۳ــ۳ــ ببینیم و بیندیشیم

این شکل بخشی از تالاب گاوخونی را در سال ۱۳۸۶ نشان می‌دهد. گروه زیادی از آبزیان رودخانهٔ زاینده رود و تالاب در اثر مسمومیت آب رودخانه، جان خود را از دست داده‌اند. آیا آثار این آلودگی به انسان نیز منتقل می‌شود؟

شکل ۴۴ــ۳ــ ببینیم و بیندیشیم (زاینده رود، تابستان ۱۳۸۸)

منابع طبیعی و مشکلات زیست‌محیطی در استان

زاینده رود مهم‌ترین منبع آب سطحی در استان است. گرچه حیات اقتصادی و اجتماعی بخش عمده‌ای از استان به این جریان آبی بستگی دارد ولی به دلایل متعدد، این رودخانه به وسیلهٔ انسان آلوده می‌شود.

منابع اصلی آلایندهٔ زاینده رود عبارت‌اند از :

الف) آلاینده‌های کشاورزی: انتقال پساب‌های کشاورزی از طریق جریانات سطحی یا زیرزمینی به زاینده رود در طول مسیر رودخانه باعث ورود مقدار زیادی مواد شیمیایی شامل ازت، فسفر و سموم آفت‌کش به رودخانه می‌شود. زهکشی‌های متعدد در طول مسیر، آب خارج شده از زمین‌های کشاورزی را به زاینده‌رود می‌ریزد (زهکشی‌رودشتین، سگزی). استفادهٔ بیش از حدّ کشاورزان از کودهای شیمیایی و آفت‌کش‌ها باعث وجود مقدار زیادی از این مواد در زه آب‌ها می‌شود و در نهایت، به زاینده رود می‌رسد.

ب) آلاینده‌های صنعتی: آب به عنوان شست‌وشو دهنده و خنک کننده وارد کارخانه‌ها می‌شود و پس از خروج از آن، حاوی انواع ترکیبات شیمیایی، مواد معدنی و فلزات سنگین است که در صورت ورود به منابع آبی می‌تواند باعث آلودگی آنها شود. تمرکز شدید صنایع سبک و سنگین در اطراف زاینده رود باعث انتقال مقدار زیادی آلاینده به این رودخانه می‌شود که در سال‌های اخیر با توجه به مراقبت‌های انجام گرفته و تعطیلی برخی صنایع، از مقدار آن کاسته شده است.

شکل ۴۵ــ۳ــ ورود پساب تصفیه خانهٔ فاضلاب جنوب اصفهان به زاینده رود

پ) آلاینده‌های شهری: پساب‌های شهری حاوی مواد شیمیایی، انگل‌ها و میکروب‌ها، شوینده‌های مختلف و رنگ‌های شیمیایی هستند که هر کدام از آنها می‌توانند باعث آلودگی آب شوند.

تمرکز تعداد زیادی شهر و روستا در اطراف زاینده رود باعث انتقال پساب‌های بیشتر این مراکز به طور مستقیم یا غیرمستقیم به زاینده رود می‌شود (شهر اصفهان به تنهایی ۳۶۰ هزار متر مکعب پساب در شبانه‌روز تولید می‌کند). به جز اصفهان که دارای سیستم جمع‌آوری و تصفیه‌خانهٔ پساب شهری است، دیگر روستاها و شهرهای اطراف زاینده رود، پساب‌های خانگی خود را یا از طریق چاه یا از طریق لوله‌هایی که مستقیماً به زاینده رود ختم می‌شوند، دفع می‌کنند.

شکل ۴۶ــ۳ــ ببینیم و بیندیشیم

تخلیهٔ پسماندهای جامد شهری در کنار و داخل رودخانه‌های استان در بسیاری از شهرستان‌ها باعث آلودگی آب آنها می‌شود. در مناطقی که پساب‌های صنعتی شهرک‌های صنعتی و واحدهای صنعتی در داخل چاه‌ها تخلیه می‌شود، باعث آلودگی آب‌های زیرزمینی منطقه می‌شود. همچنین، در مناطقی که زباله‌های شهری در زمین دفن می‌شوند، شیرابهٔ آن‌ها می‌تواند باعث انتقال آلاینده‌ها به آب‌های زیرزمینی شود.

فعالیت گروهی ۸ ـ ۳

۱ــ بررسی کنید که آب‌های سطحی و زیرزمینی محلّ زندگی شما توسط چه آلاینده‌هایی تهدید می‌شوند؟
۲ــ آیا راهکاری برای حفظ منابع آب می‌توان پیشنهاد داد؟

پسماند (زباله)

چرا در جهان امروز پسماندها را به عنوان طلای کثیف می‌شناسند؟

شکل ۴۷ــ۳

بیشتر بدانیم

به چیزهایی که ما دور می‌ریزیم (جامد، گاز و مایع ــ به جز پساب) و به نظرمان دیگر قابل استفاده نیست، «پسماند» (زباله) می‌گویند.

پسماندها به پنج گروه تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از :

۱ــ پسماندهای صنعتی : شامل مواد تولیدشده در مراکز صنعتی مانند انواع ضایعات، قطعات فرسوده و...؛

۲ــ پسماندهای کشاورزی : شامل سموم و کودهای شیمیایی؛

۳ــ پسماندهای بیمارستانی : کلیهٔ پسماندهای بیمارستانی؛

۴ــ پسماندهای ویژه : مانند پسماندهای خطرناک شامل اشیای تیز و برنده (تیغ، سوزن، سرنگ و ...)، انواع باطری‌ها، انواع لامپ‌ها، قطعات و تجهیزات الکترونیکی، انواع داروها، فیلم و عکس‌های رادیولوژی، انواع شیشه‌ها و لوازم آرایشی. این پسماندها نباید با پسماندهایی که در سطل زباله ــ هر یک شب در میان ــ از خانه بیرون می‌بریم، یک‌جا جمع شود بلکه باید در کیسه‌های ویژه نگهداری و به وسیلهٔ مأموران در روز از سطح شهر جمع‌آوری شوند.

۵ــ پسماندهای عادی : این پسماندها شامل دو گروه می‌شود :

الف) پسماندهای خشک : (قابل بازیافت) شامل انواع لاک، پلاستیک، کاغذ، شیشه، قوطی و بطری که در روز به وسیلهٔ مأموران بازیافت جمع‌آوری می‌شوند. اگر این مواد در طبیعت رها شوند، تا صدها سال تجزیه نمی‌شوند (مثلاً بطری‌های نوشابه PET ۳۰۰ تا ۷۰۰ سال درطبیعت تجزیه نمی‌شوند) و محیط را به شدت آلوده می‌کنند.

ب) پسماندهای تر : شامل انواع پسماندهای مواد غذایی، ضایعات سبزی، میوه‌ها و . . . . این پسماندها سریع فاسد می‌شوند و می‌توان برای تولید کود گیاهی (کمپوست) از آنها استفاده کرد. این پسماندها هر ۴۸ ساعت یک‌بار شب هنگام به وسیلهٔ مأموران جمع‌آوری می‌شود.

آیا می‌دانید

۱ــ جداسازی پسماندهای خشک، تر و ویژه از یکدیگر در خانه خدمت بزرگی به حفظ و ارتقای سطح بهداشت و سلامت جامعه است.

۲ــ بر اثر عدم جداسازی پسماندهای خانگی در شهر اصفهان، روزانه بیش از صدتن مواد قابل بازیافت همراه با پسماندهای عادی دفن می‌شوند که دفن این مواد علاوه بر آلودگی محیط زیست باعث نابودی ثروت ملی می‌شود. حجم این مواد شامل ۳۳ تن نایلون و نایلکس، ۲۳ تن کاغذ و مقوا، ۷ تن ظروف آب معدنی و نوشابه، ۹ تن شیشه، ۱۸ تن فلز و ۱۴ تن لاک و پلاستیک است.

به نظر شما، ارزش اقتصادی این مواد چقدر است؟

شکل ۴۸ــ۳ــ کارخانه تولید کود آلی (کمپوست) در اصفهان

بحث کنید

۱ــ از پسماندها چه استفاده‌هایی می‌توان کرد؟

۲ــ جهت کاهش میزان تولید پسماند و حفظ محیط زیست چه اقداماتی می‌توان انجام داد؟

شکل ۴۹ــ۳ــ ایستگاه ثابت دریافت مواد بازیافتی از شهروندان اصفهان

فعالیت گروهی ۹ ـ ۳

در محلّ زندگی شما، پسماندهای تولید شده چگونه جمع‌آوری و دفع می‌شود؟ گزارشی در کلاس ارائه کنید.
آیا می‌توانید برای رفع مشکلات احتمالی، پیشنهادهایی به مسئولان اجرایی شهرستان ارائه کنید؟

مخاطرات طبیعی در استان

آخرین هفتهٔ مهرماه هر سال چه مناسبتی دارد؟

بیشتر بدانیم

استان ما در بخشی از کرهٔ زمین قرار گرفته است که محلّ وقوع پدیده‌های بسیار متنوع آب و هوایی و زمین‌شناسی مانند زمین‌لرزه، سیل، توفان، خشکسالی، یخبندان و ... است؛ از این‌رو، ساکنان این استان از گذشته‌های دور همیشه با این پدیده‌ها روبه‌رو بوده‌اند و تلاش کرده‌اند تا با اقداماتی زندگی خود را با آن‌ها سازگار کنند. در این درس با برخی از مهم‌ترین مخاطرات طبیعی استان آشنا می‌شویم.

الف) زمین لرزه

ــ هشتم آذرماه هر سال، چه مانوری در مدارس انجام می‌شود؟

ــ آیا خانه و مدرسهٔ شما در مقابل زمین‌لرزه مقاوم است؟ در صورت منفی بودن پاسخ، چگونه می‌توان آن را مقاوم‌سازی کرد؟

بخش عمدهٔ کشور ایران روی کمربند لرزه‌خیز کرهٔ زمین قرار گرفته است؛ از این‌رو، استان ما نیز منطقه‌ای لرزه‌خیز محسوب می‌شود. هر سال شاهد وقوع پدیدهٔ زمین لرزه در جای جای استان پهناورمان با درجات مختلف هستیم. علت اصلی وقوع زمین لرزه در استان، وجود فشارهای درونی زمین در اثر حرکت پوستهٔ عربستان و ایران و نیز وجود گسل‌های فعال است.

از نظر بزرگی و فراوانی زمین لرزه‌ها، استان را می‌توان به سه ناحیه تقسیم کرد :

۱ــ ناحیهٔ شمالی، شمال شرقی و شرق استان؛ این ناحیه، محلّ وقوع زمین لرزه‌هایی با بزرگی زیاد و فراوانی کم است. کدام شهرستان‌های استان در این ناحیه قرار دارند؟

۲ــ ناحیهٔ زاگرس استان؛ در این ناحیه، زمین لرزه‌هایی با بزرگی بین ۴ تا ۵ ریشتر و فراوانی زیاد رخ می‌دهد. شهرستان‌های این ناحیه کدام‌اند؟

۳ــ ناحیه‌ای بین دو ناحیهٔ بالا قرار دارد که تعداد و بزرگی زمین لرزه‌های آن کمتر از دیگر نواحی است.

شهرستان محلّ زندگی شما در کدام ناحیه قرار گرفته است؟ آیا تاکنون زمین‌لرزه در آن اتفاق افتاده است؟

به سؤال زیر پاسخ دهید :

ــ آمادگی در مقابل زلزله مستلزم چه نوع اقداماتی است؟

ب) سیلاب

در کشور و استان ما سیل یکی از عوامل اصلی ایجاد خسارت به زمین‌های کشاورزی، تأسیسات صنعتی و سکونتگاه‌های شهری و روستایی است.

در کتاب جغرافیا با انواع سیلاب‌ها و دلایل ایجاد آنها آشنا شدیم. سیلاب‌های ایجاد شده در ناحیهٔ بیابانی استان بیشتر به صورت آب‌گرفتگی‌های وسیع پس از رگبارهای شدید و در نواحی کوهستانی و اطراف رودخانه‌ها به صورت طغیان رودخانه و آب‌گرفتگی دیده می‌شود. بیشترین خطر سیلاب در اطراف مسیل‌ها، مخروط‌افکنه‌ها و حاشیهٔ رودخانه‌ها در استان وجود دارد.

شکل ۵۰ــ۳ــ مقاوم‌سازی ساختمان‌ها در مقابل زمین لرزه

شکل ۵۱ــ۳ــ آب گرفتگی معابر شهر اصفهان در اثر سیلاب

بیشتر بدانیم

در سال‌های اخیر، جهت مدیریت سیلاب در استان، طرح جامع سیل استان تهیه و اقداماتی در این زمینه انجام شده است که عبارت‌اند از :

ــ اجرای طرح‌های متعدد آبخیزداری و آبخوان‌داری در نقاط سیل‌خیز استان

ــ تعیین و ابلاغ حریم رودخانه و مسیل‌ها
ــ اجرای طرح‌های دفع آب‌های سطحی و هدایت مسیل‌های شهری
ــ اجرای انواع سیل بندها در حاشیهٔ روستاها و شهرها
ــ تهیهٔ نقشهٔ پهنه‌بندی خطّ سیلاب در استان و هشدار به مناطق پرخطر قبل از وقوع سیل.

شکل ۵۲ــ۳ــ فعالیت‌های آبخیزداری در استان جهت تقویت و حفاظت منابع آب و خاک و جلوگیری از سیلاب

فعالیت گروهی ۱۰ ـ ۳

در شهرستان محلّ زندگی شما، احتمال وقوع کدام نوع از سیل‌ها بیشتر است؟ آیا تاکنون سیل مخربی اتفاق افتاده است؟ چه اقداماتی برای مدیریت سیل در شهرستان شما انجام شده است؟

پ) خشکسالی

یکی از مشخصه‌های آب و هوایی بیشتر مناطق استان ما پدیدهٔ خشکسالی است. این پدیده همیشه در طول تاریخ با شدت و ضعف و دفعات در استان ما اتفاق می‌افتاده است.

بیشتر از ۷۵ درصد مساحت استان ما از بارشی کمتر از ۱۵۰ میلی‌متر برخوردار است؛ از این‌رو، جزء مناطق خشک و بسیار خشک محسوب می‌شود. در چنین مناطقی علاوه بر آن‌که بارش بسیار کم است، میزان آن در سال‌های متفاوت بسیار متغیر است و نوسان زیادی دارد؛ بنابراین، ممکن است میزان بارش در چند سال مناسب باشد ولی پس از آن، برای یک یا چند سال مقدار آن به شدت کاهش یابد؛ از این‌رو، نباید فراموش کنیم که همیشه باید منتظر خشکسالی باشیم. تحقیقات نشان می‌دهد که در استان ما هر پنج‌سال یک خشکسالی ضعیف و هر ده سال یک خشکسالی متوسط و هر بیست سال یک خشکسالی شدید به وجود می‌آید. خشکسالی سال‌های ۸۰ـ۱۳۷۹ و ۸۷ـ۱۳۸۶ از شدیدترین آن‌ها بود که به خشک‌شدن زاینده رود، خشک‌شدن بعضی از رودها، چشمه‌ها، قنات‌ها و از بین رفتن درختان کهنسال انجامید. افت شدید آب‌های زیرزمینی، کاهش ذخائر آب موجود در پشت سدها، افزایش فرسایش بادی، وقوع طوفان‌های گرد و غبار از دیگر آثار خشکسالی در استان ما بوده است.

شکل ۵۳ـ۳ـ خشک‌شدن زاینده‌رود ـ سال ۱۳۸۸

بیشتر بدانیم

برای مقابله با چنین شرایطی، اقداماتی در سطح استان انجام می‌گیرد که بعضی از آن‌ها عبارت‌اند از :

۱ــ مدیریت توزیع آب در بخش‌های مختلف کشاورزی، صنعت و آشامیدنی

۲ــ اجرای طرح‌های تأمین آب برای استان مانند پروژه‌های انتقال آب، ذخیره‌سازی آب در سطح و زیرزمین

۳ــ افزایش بهره‌برداری بهینه از منابع آب موجود (افزایش راندمان مصرف آب)

۴ــ پرداخت کمک‌های مالی به خسارت دیدگان ناشی از خشک‌سالی.

علاوه بر مخاطرات گفته شده، مخاطرات دیگری نیز در استان ما دیده می‌شود که در مقیاس کوچک‌تر و محلی به‌وجود می‌آید؛ مانند : یخبندان‌های بهاره، رانش و لغزش زمین، طوفان‌های ماسه و بیابان‌زایی.

شکل ۵۴ــ۳ــ سرمازدگی و یخ‌زدگی نخلستان‌های خور و بیابانک

فصل چهارم

توانمندی‌های استان اصفهان

درس سیزدهم گردشگری

«بگو : ای پیامبر، در زمین سیر و سفر کنید و ببینید که خدا چگونه موجودات را از نیستی به هستی آورد (خلق کرد) و سپس به‌عالم دیگری رهسپار می‌کند. به درستی که خدا بر هر چیزی تواناست.»

(سورهٔ عنکبوت/ آیهٔ ۲۰)

آیا می‌دانید گردشگری تا پایان دههٔ آینده در صدر جدول صنایع پردرآمد جهان قرار می‌گیرد و تا سال ۲۰۲۰ بر تنها صنعت پردرآمد جهان، یعنی نفت پیشی می‌گیرد؟

آیا باور می‌کنید بودجه‌ای که در جهان به مسافرت و تفریح اختصاص می‌یابد، سه برابر بودجه‌ای است که صرف امور دفاعی می‌شود؟

گردشگری در بهبود کیفیت سطح زندگی مردم، افزایش درآمد کشور، ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعهٔ بخش‌های کشاورزی و صنعت، بهسازی و توسعهٔ زیربناها، توزیع متعادل‌تر ثروت، ایجاد زمینه‌های توسعه در مناطق عقب‌مانده، افزایش آگاهی مردم، تعاملات فرهنگی، برقراری صلح و تحکیم روابط بین‌المللی، تقویت سنت‌های ملی، رونق صنایع دستی، از بین بردن خستگی جسمی و روحی، پی‌بردن به عظمت آفرینش و درک مفاهیم زیباشناختی تأثیر می‌گذارد.

بیشتر بدانیم

امروزه در جهان گونه‌های مختلف گردشگری دیده می‌شود که عبارت‌اند از :

۱ــ گردشگری بیابانی شامل کایت‌سواری، اسکی روی ماسه، شتر سواری، دیدن شب‌های پر ستاره بیابان، سکوت و آرامش بیابان

۲ــ گردشگری کوهستانی شامل اسکی روی برف، کوهنوردی، صخره‌نوردی

۳ــ گردشگری فرهنگی و هنری شامل آثار باستانی و تاریخی، موزه‌ها، جشنواره‌ها، مردم‌شناسی، لباس‌شناسی، غذاهای محلی و گردشگری دینی

۴ــ گردشگری اجتماعی شامل دیدار و شناخت اقوام، طوایف و مذاهب دیگر و دیدار اقوام و آشنایان

شکل ۱ــ۴ــ امامزاده هلال‌بن علی ــ آران و بیدگل

شکل ۲ــ۴ــ خانه‌ای قدیمی در کاشان

شکل ۳ــ۴ــ آب انباری در کوهپایه

۵ــ گردشگری علمی ــ آموزشی شامل تحصیل، کنفرانس‌ها، سمینارها، نمایشگاه‌های علمی ــ تخصصی و آموزش‌های رزمی

۶ــ گردشگری درمانی شامل درمان بیماری‌ها در آب‌و هوای مناسب، استفاده از آب معدنی و استراحت دوران نقاهت

۷ــ اکوتوریسم شامل دیدار از پارک‌های حیات وحش و مناطق حفاظت شده، کوهستان، جنگل، بیابان وکویر، غارنوردی و ....

شکل ۴ــ۴ــ شترسواری در بیابان ــ روستای مصر

شکل ۵ــ۴ــ پیست اسکی فریدون‌شهر ـ گردشگری ورزشی

شکل ۶ــ۴ــ زندگی کوچ‌نشینان ــ گردشگری عشایری

فعالیت گروهی ۱ـ۴

با مطالعهٔ درس به سؤالات زیر پاسخ دهید :

۱ــ در شهرستان محلّ زندگی شما، کدام گونه‌های گردشگری را بیشتر می‌توان رواج داد؟ جاذبه‌های آن را مشخص کرده، گزارشی تهیه و در کلاس ارائه کنید.

ویژگی‌های گردشگری در ایران

ایران براساس ضوابط یونسکو جزو ۱۰ کشور برجستهٔ باستانی و تاریخی جهان قرار دارد و غنای جاذبه‌های گوناگون دراین کشور باعث شده است که آن را جهانی در یک مرز بنامند.

استان اصفهان منطقه‌ای به قدمت تاریخ، تمدن و فرهنگ ایران است که آثار بدیعی از همهٔ ادوار را با خود دارد. شهر اصفهان به همراه شهرهایی چون کاشان، نطنز، آران و بیدگل و نائین به واسطهٔ برخورداری از قدمت تاریخی و وجود آثار بی‌بدیل فرهنگی، مذهبی و تاریخی گرانبها، جامع‌ترین موزهٔ معماری و شهرسازی اسلامی را در قلمرو ملی و جهانی فراهم آورده و کمتر کسی با اوصاف آن ناآشناست. با این وضعیت، استان اصفهان دارای شرایط ممتاز بوده و از مراکز عمدهٔ سیاحتی کشور و جهان شناخته می‌شود.

استان اصفهان از نظر ورود گردشگر خارجی، پس از تهران رتبهٔ دوم را در سطح کشور داراست.

استان اصفهان با توجه به تنوع رشته‌های صنایع‌دستی، وجود کارگاه‌های بسیار، هنرمندان طراز اول، دارای رتبهٔ اول درکشور بوده است؛ به‌طوری که از ۴۰۰ رشتهٔ شناخته شده، بیش از ۱۸۰ رشتهٔ آن به استان اصفهان تعلق دارد. شایان ذکر است که ازحیث دریافت نشان کیفیت و مرغوبیت صنایع دستی، استان اصفهان با دریافت ۲۲ مهر اصالت یونسکو از مجموع ۴۵ مهر اصالت در مقام اول کشور قرار دارد[۱].

همچنین، این استان از حیث تعداد مناطق نمونهٔ گردشگری با تصویب ۶۰ منطقهٔ نمونهٔ گردشگری از مجموع ۱۳۸ منطقهٔ گردشگری کشور، دارای رتبهٔ اوّل است. در استان اصفهان، تعداد ۲۸ روستا به عنوان روستاهای هدف گردشگری تصویب شده‌اند.[۲]

استان اصفهان با داشتن ۱۵۷۸ اثر ثبت شده در مقایسه با ۲۶۶۶۶ اثر ثبت شده در کشور، دارای مقام پنجم است[۳].

۱ــ عملیات ثبت پنج مورد از صنایع دستی شامل قلم‌کار نقاشی، جلد معرق، مخملبافی، گلابتون‌سازی و زری‌بافی به نام اصفهان در آیین‌نامهٔ یونسکو در دست انجام است.

۲ــ جدول روستاهای هدف گردشگری استان اصفهان (برای مطالعه).

۳ــ براساس طرح شناسایی آثار فرهنگی ــ تاریخی در سطح استان که از سال ۱۳۸۴ آغاز شده است و هنوز ادامه دارد.

شکل ۷ــ۴ــ چشم‌اندازی از روستای گردشگری ابیانه

برای مطالعه

جدول۱ــ۴ــ روند ورود گردشگران به استان طی سال‌های ۱۳۸۶ــ ۱۳۸۰

حوزه	شاخص	واحد	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶
گردشگری	تعداد گردشگر داخلی ورودی به استان	نفر	۱۵۲۲۱۷	۲۴۷۶۶۶	۲۴۷۵۹۹	۲۵۰۵۸۶	۲۶۴۶۰۶	۲۹۴۶۳۵	۳۰۸۲۹۲
	تعداد گردشگر خارجی ورودی به استان	نفر	۴۲۲۲۹	۴۲۵۱۴	۳۰۷۳۰	۴۱۸۵۶	۴۶۳۸۴	۴۲۸۴۱	۵۳۶۱۴

بیشتر بدانیم

در این استان، شهر اصفهان با برخورداری از ویژگی‌های معماری اصیل ایرانی ــ اسلامی و حفظ بن‌مایه‌های هویت تاریخی در سنت شهرسازی و همچنین توسعهٔ روابط بین فرهنگی در قالب عقد خواهر خواندگی با ۱۳[۱] شهر از شهرهای بزرگ دنیا همواره گزینه‌ای مطلوب برای گردشگران داخلی و خارجی به‌شمار می‌رود.

شکل ۸ ــ ۴ــ خواهرخوانده‌های شهر اصفهان

توانمندی‌های استان اصفهان در زمینه گردشگری

اصفهان توانمندی‌های فراوان در زمینهٔ گردشگری دارد که از لحاظ طبیعی، جمعیتی، رفاهی، زیرساختی، اقتصادی و جذابیت‌های فرهنگی و تاریخی، آن را از سایر مناطق ایران متمایز می‌سازد.

۱ــ با تلاش دفتر روابط بین‌الملل شهرداری از سال ۱۳۶۸، هماهنگی‌های لازم برای عقد قرارداد خواهرخواندگی با ۱۳ شهر معروف دنیا فراهم آمده و مقدمات عقد قرارداد خواهرخواندگی با ۴ شهر دیگر در حال انجام است.

شیان ــ چین، فلورانس ــ ایتالیا، کوالالامپور ــ مالزی، سنت‌پترزبورگ ــ روسیه، یاش ــ رومانی، هاوانا ــ کوبا، ایروان ــ ارمنستان، فرایبورگ ــ آلمان، بارسلونا ــ اسپانیا، کویت ــ کویت و لاهور ــ پاکستان، بعلبک ــ لبنان،داکار ــ سنگال خواهر خوانده هستند و کراکو ــ لهستان، تسالونکی ــ یونان، لیون ــ فرانسه و استانبول ــ ترکیه در حال انجام است. شهرهای قدس، بیروت و کربلا نیز تقاضای خواهرخواندگی با اصفهان را دارند.

برخی از این توانمندی‌ها به شرح زیر است :

- مرکزیت استان با داشتن موقعیت مناسب از نظر دسترسی به سایر نقاط کشور
- شرایط و توانمندی‌های ارتفاعات استان
- برخورداری از اقلیم متنوع (چهار فصل)
- وجود زاینده‌رود بزرگ‌ترین رودخانهٔ مرکزی ایران.

شکل ۹ــ۴ــ کلیسای وانک ــ اصفهان

شکل ۱۰ــ۴ــ گز اصفهان

- فراوانی آثار تاریخی و فرهنگی در اصفهان موجب شده که آن را موزه شهر ایران بنامند و این شهر به عنوان پایتخت فرهنگی جهان اسلام در سال ۲۰۰۶ انتخاب شود.

علاوه بر موارد ذکر شده چه عواملی موجب شده است که استان اصفهان از توانمندی‌های بالایی برای جذب گردشگر برخوردار باشد؟

بیشتر بدانیم

در استان اصفهان فرصت‌های مناسبی برای جذب گردشگر وجود دارد؛ بعضی از این فرصت‌ها عبارت‌اند از :

- امکانات برتر اصفهان در زمینهٔ بهداشت و درمان با وجود پزشکان مجرب که به آن نقش فرامنطقه‌ای و ملی می‌دهد و زمینهٔ جذب افراد جهت درمان را فراهم می‌آورد (توریسم درمانی)؛
- تکمیل پروژهٔ خط آهن اصفهان ــ شیراز که با توجّه به در دست اجرا بودن پروژهٔ خط آهن شیراز ــ عسلویه قدرت محور تهران ــ اصفهان ــ شیراز را افزایش می‌دهد.
- وجود آثار تاریخی بسیار که قابلیت شناسایی و ثبت دارند و امکان بهره‌برداری از آن‌ها در زمینه‌های آموزشی، فرهنگی و اقامتی.
- امکان تجدید حیات صنایع دستی و بومی با توجه به وجود هنرمندان و هنرستان‌های حرفه‌ای
- امکان بهره‌گیری بهتر از فضای اطراف زاینده‌رود با اجرای طرح بهینه‌سازی حاشیهٔ زاینده‌رود در حدّ فاصل پل مارنان تا پل شهرستان
- وجود زمینهٔ مناسب به منظور انجام مطالعات در معماری و شهرسازی ایرانی
- قابلیت برگزاری جشنواره‌ها در اصفهان
- قابلیت گسترش برگزاری نمایشگاه‌های گردشگری و صنایع دستی در نمایشگاه بین‌المللی اصفهان
- پروژهٔ ساخت بزرگ‌ترین مجموعهٔ تحقیقات و توسعه در کشور با عنوان شهرک علمی و تحقیقاتی که در سال‌های آینده، اصفهان را به یک قطب علمی تبدیل خواهد کرد و به تدریج فضا را برای ایفای نقش علمی ــ تحقیقاتی در مقیاس جهانی فراهم می‌سازد.

بازارهای گردشگری استان اصفهان : گردشگران ورودی به اصفهان جزء گردشگران فرهنگی‌اند؛ زیرا تمایل آن‌ها بیشتر بازدید از آثار تاریخی ــ فرهنگی به‌جای مانده است. دیدن جاذبه‌های طبیعی و دیدار از دوستان و آشنایان به ترتیب اهداف بعدی آنان است.

گردشگران خارجی ورودی به استان اصفهان بیش از همه از کشورهای اروپایی به ویژه آلمان و فرانسه‌اند و کشورهای ایتالیا، اسپانیا و انگلیس در مراتب بعدی قرار دارند. دومین بازار گردشگری استان در قارهٔ آسیا و ناحیهٔ شرق آسیا و اقیانوس آرام قرار دارد که ژاپن در این ناحیه مهم‌ترین کشور محسوب می‌شود. سپس ناحیهٔ خاورمیانه است که سه کشور عربستان سعودی، بحرین و کویت مهم‌ترین کشورهای این منطقه‌اند؛ پس از آن، آمریکا و در نهایت،

آفریقا پایین‌ترین سهم را دارند.

از نظر زمان گردشگری از کلّ حجم ورودی گردشگران خارجی، مرداد ماه رتبهٔ اول و اردیبهشت رتبهٔ دوم را به خود اختصاص داده‌اند و ماه‌های آذر و دی کمترین حجم را دارا هستند که در این زمینه، شرایط اقلیمی و زمان تعطیلات سالیانهٔ گردشگران خارجی از عوامل مؤثر محسوب می‌شود.

گردشگران داخلی ورودی به استان نیز به غیر از استان تهران که اغلب بیشترین منطقهٔ گردشگر فرست به اصفهان است، در میان سایر استان‌ها متغیر بوده، اما اکثراً به ترتیب، از استان‌های خراسان، آذربایجان شرقی، مازندران و گیلان، فارس، همدان و کرمان‌اند. شهریور ماه رتبهٔ اول و فروردین ماه رتبهٔ دوم را از کلّ حجم ورود گردشگران داخلی به خود اختصاص داده و ماه‌های آذر و دی به ترتیب کمترین حجم گردشگر را دارند. تعطیلات دانش‌آموزی و تعطیلات رسمی کارمندان و کارکنان دولت، مراسم آیینی از قبیل عید نوروز و شرایط اقلیمی از جمله عوامل مؤثر در این تغییرات به‌حساب می‌آیند.

موانع گردشگری استان : با وجود امکانات فراوان، موانعی برسر راه توسعهٔ پایدار گردشگری اصفهان پدید آمده است که اگر به صورت علمی شناسایی شوند به خوبی قابل رفع‌اند. برخی از این موانع به قرار زیر است :

ــ اجرا نشدن کامل طرح‌های جامع و راهبردی برای توسعهٔ صنعت گردشگری در اصفهان

ــ عدم مشارکت فعّال بخش خصوصی درتوسعهٔ گردشگری

ــ ناشناخته ماندن برخی اماکن سیاحتی

ــ بهره‌گیری نکردن از شیوه‌های نوین در اطلاع‌رسانی و معرفی اصفهان

ــ تخریب ناآگاهانهٔ انسانی در آثار تاریخی و فرهنگی و کم‌اطلاعی و کم‌تجربگی در حفاظت و مرمت آنها

ــ معرفی، تبلیغات و بازاریابی ناکافی صنایع دستی و نداشتن بانک اطلاعات در مورد میزان و نوع محصول و نیازها و سلیقه‌های این صنایع و عرضهٔ نامناسب برخی از رشته‌های صنایع دستی

ــ فقدان برخورداری از سیستم کارت‌های اعتباری جهانی که گردشگر بتواند بدون نیاز به حمل پول نقد، از آنها استفاده کند و در نتیجه، ناتوانی در کسب درآمد کافی از گردشگری و اندک بودن سرانهٔ مصرف گردشگران

ــ پراکندگی نامناسب مراکز اقامتی و پذیرایی، وجود گره‌های ترافیکی زیاد، افزایش بی‌رویهٔ خودرو و موتورسیکلت، کمبود پارکینگ‌های مناسب و نبود نظارت منظم و مستمر بر کیفیت و قیمت ارائهٔ خدمات در مراکز مرتبط با گردشگری

ــ فراهم نشدن امکانات لازم برای پرکردن اوقات فراغت گردشگران.

برای مطالعه

جدول۲ــ۴ــ روستای هدف گردشگری استان اصفهان

ردیف	نام روستا	نام شهرستان	قابلیت و جذابیت‌های ویژه		
			مناظر طبیعی	آب و هوای مطلوب	معماری سنتی
۱	ابیانه	نطنز	*	*	*
۲	اسفرجان	شهرضا	*	*	–
۳	پوده	دهاقان	–	*	*
۴	جاجا	نجف‌آباد	*	*	–
۵	حسنیجه	نجف‌آباد	–	–	*
۶	خفر	سمیرم	*	*	–
۷	دره	کاشان	–	*	*
۸	دم آب	نجف‌آباد	–	–	*
۹	دنگزلو	سمیرم	*	*	–
۱۰	سه	برخوار و میمه	*	*	–
۱۱	طرق	نطنز	*	*	*
۱۲	علی آباد	آران و بیدگل	–	–	*
۱۳	مشهد اردهال	کاشان	*	*	*
۱۴	قورتان	اصفهان	–	–	*
۱۵	قهی	اصفهان	–	–	*
۱۶	کلهرود	برخوار و میمه	*	*	–
۱۷	گرمه عروسان	نایین	*	*	*
۱۸	برز	نطنز	*	*	–
۱۹	کمجان	نطنز	*	*	–
۲۰	طره	نطنز	*	*	–
۲۱	هنجن	نطنز	*	*	–
۲۲	یارند	نطنز	*	*	–
۲۳	مهرجان	نایین	*	–	*
۲۴	مشهد کاوه	چادگان	–	*	*
۲۵	نیسیان	اردستان	–	–	*
۲۶	هاردنگ	لنجان	*	*	–
۲۷	نشلج	کاشان			
۲۸	مرق ـ دهستان بابا افضل	کاشان	*	*	*

برای مطالعه

جدول ۳ــ۴ــ مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری استان

نام شهرستان	مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری
آران و بیدگل	کویر و کاروان‌سرای مرنجاب، دریاچهٔ نمک، چاله‌های سمبک (حسام‌بک) وشقیه (چهار طاق) (طریقهٔ کاشت منحصر به فرد هندوانه و تره‌بار)، شهر زیرزمینی نوش‌آباد، قلعهٔ سیزان نوش‌آباد، قلعهٔ دیگل، قلعهٔ مورچان علی‌آباد، قلعه‌های قاسم‌آباد، امین‌آباد و تسمی‌جان سفید شهر، کاروان‌سرای ابوزیدآباد، قلعهٔ کهرشاهی، زیارتگاه شاهزاده قاسم، امامزاده هاشم‌بن علی، امامزاده محمد هلال‌بن علی، امامزاده هادی، زیارت کاغذی، امامزاده ابوزیدآباد، زیارت بی‌بی زینب یزدل و بی‌بی سکینه خاتون سفید، مسجد نقشینه، مسجد مدرسه، مسجد قاضی، مسجد میدان بزرگ، مسجد سنگ، مسجد ملاشکرالله، مسجد ابولؤلؤ، مسجد علی، مسجد جامع نوش‌آباد، مسجد جامع محمدآباد، حمام‌های حاجی محمد، توده، عنایتی و آب‌انبارهای مدرسه درب ریگ، توده، حاج‌آقا شهاب، سرگنگه، میدان کوچه دراز، آب پخش و یخچال، مسجد جامع ورقاده و درب ریگ نوش‌آباد، حمام و انبار خواجه‌ابوزیدآباد، آب‌انبار یزدل و آب‌انبار سفید.
اردستان	مسجد جامع اردستان، مقبرهٔ امیراویس یا (سنگ سفید)، مسجد امام حسن مجتبی، مسجد خسرو، خانه صدر (نقاشی)، مسجد دربند، مسجد ملایعقوب و قنات‌های بسیار مشهور زواره، مسجد جامع زواره، مسجد پامنار یا بنکویه، حسینیهٔ بزرگ و کوچک، مجموعهٔ بازار، مجموعهٔ مقبره میربهاالدین حیدر، حصار و یخچال زواره، خانهٔ هشت بهشت (نیری)، قلاع سنگ شب و حکیم باشی، خانهٔ ارباب حسین مهابادی، خانهٔ شهید مدرس در سرابه کهر، کاخ چهلستون روستای سرهنگ آباد و امامزاده سیدکمال‌الدین حسین روستای شهر آب.
اصفهان	مسجد جمعه (جامع)، مسجد شیخ‌لطف‌الله، مسجد جامع کبیر عباسی، کاخ عالی‌قاپو، کاخ چهلستون، کاخ هشت بهشت، مدرسهٔ چهارباغ، پل شهرستان (جی)، پل الله وردیخان (سی‌وسه‌پل)، پل خواجو (بابارکن‌الدین)، میدان نقش جهان، خیابان چهارباغ، بازار اصفهان، آتشگاه، منارجنبان، کلیسا و موزهٔ وانک، تخت فولاد، کوهپایه : قلعهٔ کهنه، قلعهٔ شجاع، قلعهٔ حاج‌امین، مسجد جامع کوهپایه، مسجد جامع هرند، کاروان‌سرای عباسی کوهپایه، کاروان‌سرای عباسی سگزی، مسجد آجری، مسجد معصوم، مسجد تالار، مسجد دلاور جشوقان، مسجد جامع زفره، بازار قدیمی کوهپایه، امامزاده جبل، امامزاده فشارک، امامزاده جزه، امامزاده قاسم، امامزاده کوهپایه. ورزنه : مسجد جامع ورزنه، پل قدیمی ورزنه، آب‌انبار حاج‌محمد جعفر، آب‌انبار مسجد جامع و آب‌انبار حاج‌میرزا روستاهای اطراف مانند جبل، زفره، فشارک، سنگ‌زبر و تودشت (مناطق ییلاقی)، چشمهٔ آب گرم زفره (ورتون)، مزرعهٔ حاج‌حسن (محلّ تهیهٔ فیلم‌های سینمایی)، تالاب بین‌المللی گاوخونی، شهر سبا یا شهر گابت، امامزاده شاه‌زین‌العابدین، قلعهٔ دیزی، قلعهٔ کویر، قلعهٔ گوشت (چشت)، قلعهٔ شاخ‌کنار و شاخ میان، قلعهٔ قورتان، روستای رنگینده، رباط شاه، روستای فارفان، مراسم جشن نیمه‌شعبان (جیرجیرنی)، پناهگاه حیات وحش موته، پناهگاه حیات وحش (پارک ملی) کلاه قاضی و پناهگاه حیات وحش کرکس.
برخوار و میمه	مسجد جامع گز، مسجد سین، منارهٔ سین، کاروان‌سرای گز، موزهٔ مردم‌شناسی گز و برخوار و مرقد حضرت قاسم‌بن موسی‌بن جعفر در مورچه خورت.

توانمندی‌های استان

تیران و کرون	مسجد جامع سلیمان، مسجد خان یا امام حسن مجتبی، مسجد سید (جامع)، مسجد سنگی، مسجد جامع اران، مسجد جامع عسگران، منطقهٔ قمیشلو، قلعهٔ تاریخی روستای جاجا، دالانکوه و سد خمیران.
چادگان	روستای سمندگان و آتشکدهٔ زرتشتیان، مشهد کاوه، مقبرهٔ کاوهٔ آهنگر، امامزاده حیدربن علی، قیه (صخره) و گگ‌قاج (درخت همیشه سبز) منسوب به سادات علوی بقایای کودلیه باستانی (نام قدیم مشهد کاوه) و قبرستان‌های معروف آن و مجسمه‌های شیرسنگی (۴۰عدد) خانهٔ آنالویی، مسجد پنج تن و دهکدهٔ زاینده‌رود.
خمینی‌شهر	کهندژ، ایوان یزدگرد، مسجد جامع خمینی‌شهر، آرامگاه سید محمد، تپهٔ آتشگاه، و گورستان زارع‌آباد.
خوانسار	مسجد جامع خوانسار، خانهٔ ابهری، خانهٔ حبیبیان، آتشکدهٔ تیر، معبد هیکل، بقعهٔ امامزاده احمدبن علی‌النقی، بقعهٔ پیربابا (شیخ اباعدنان)، مدرسهٔ مریم بیگم، مراسم تعزیه‌خوانی بسیار مشهور، چشمهٔ پیر، چشمهٔ جیدا، چشمهٔ مرزنگوش، چشمهٔ قبله، چشمهٔ علی‌خان، چشمهٔ حسینیه، چشمهٔ یهودی‌ها، و تپهٔ نوگل.
سمیرم	جامعهٔ عشایری ایل قشقایی، قلعهٔ سنگی (دژیهمن)، میله‌های سنگی، مجموعهٔ آسیاب و حمام کمال‌الملک وزیر (خانعلی)، شبستان مسجد جامع (معروف به مسجد آخوند)، آبشار سمیرم دخمه‌های باستانی قلعهٔ سمیرم، تخت سلیمان (آب ملخ)،سدحنا، چال‌قفا، چشمهٔ نار، چشمهٔ بابا زرنگ کمه و غار دنگزلو.
دهاقان	چشمه‌های زینعلی، بابا شاه حسین، چشمهٔ سروردی، چشمهٔ قنات نوی، ارتفاعات جنوبی دهستان موسی‌آباد، چشمه‌های سورمنده و باغ سرخ، چشمهٔ مردنگ، درهٔ شاه (درهٔ پیروزی)، چشمهٔ علی (مناظر طبیعی)، مسجد میر، مسجد جامع دهاقان، مقبرهٔ باباشاه حسین، خانه‌های تاریخی حسینقلی خان خطامی، پل تاریخی دهاقان معروف به پل سطل یا پل آب‌بر، سدّ تاریخی همگین، آسیاب مسجد رحیم‌بیگ (آبی)، مسجد پوده و منطقهٔ آستانه.
شهرضا	سیاه سر، چشمه حیدر، حوض ماهی، بودجان، سورمنده، موروک ، دره‌شاه، پرک‌آباد، باغ‌های اسفرجان، هونجان، زرچشمه، دزج، قمبوان (جاذبه‌های تفریحی)، امامزاده شاه‌رضا، کاروان‌سرای شاه‌رضا، مسجدجامع، کاروان‌سرای مهیار، مجموعهٔ مسجد جامع، حسینیه و چهار سوق پوده، آسیاب‌های اسفرجان، درخت گردو ۵۰۰ ساله در اسفرجان محلهٔ عرب‌ها، کاروان‌سرا و حمام امین‌آباد، بقعهٔ شاه سیدعلی اکبر، امامزاده محمدابراهیم، قلعه‌کهرویه.
فریدن	دشت دامنه، بیشه‌زارهای زیبای روستای فراموش جان، چشمه‌های زرین‌رود، چهل چشمه، آبشار روستای نوغان، شکارگاه‌های دالان کوه و آرامگاه شیخ‌ابوسلیمان دارانی.
فریدون‌شهر	آبشار پونه، چشمهٔ لنگان، تنگ حنا، پارک معلم، چشمهٔ تنگوله، غار گوگان، دشت لاله‌های واژگون، تونل درهٔ سیستان، جوب دختر، سراب آبلت، غار اشکاف تله، سنگ گورهای باستانی در روستای قهستجان، امامزاده سیدصالح، امامزاده تاج علی روستای کاهگان، کوه پیرهشتاد، غار فریدون‌شهر (کلبیس کب)، آبشار دورک و آبشار طرزه.
فلاورجان	مسجد جامع اشترجان، بقعهٔ پیربکران، پل ورگان، پل بابا محمود، برج بزرگ چهار برج و مجموعه برج‌های منحصر به فرد روستای کلسیان معروف به چهل برج.

کاشان	تپه‌های سیلک،آتشکده یا چهارطاقی خرم دشت، چشمهٔ سلیمانیهٔ فین، مسجد جامع یا مسجد جمعه، قلعهٔ جلالی، مسجد عمادی، مسجد وزیر، مسجد تبریزی‌ها، مدرسهٔ سلطانی،مدرسه و مسجد درب یلان، مسجد و مدرسهٔ آقابزرگ، مسجد گذربابا ولی، منارهٔ زین‌الدین، تیمچهٔ امین‌الدوله، سرای شریف‌خان یا گمرک، بازار بزرگ کاشان،باغ فین، حمام ملاقطب، حمام عبدالرزاق‌خان، حمام سلطان‌امیر احمد، خانهٔ بروجردی، خانهٔ طباطبایی، خانهٔ عامری‌ها، خانهٔ حاجی‌سیدآقا، خانهٔ میرزاابوالفضل حکیم‌باشی، خانهٔ تهامی یا آقالو، آب‌انبار میرسیدعلی، آب‌انبار بزرگ محل سرپله، آب‌انبار گذر نو در بازار، مجموعهٔ تاریخی مشهد اردهال، بقعهٔ امامزاده حبیب‌بن موسی‌بن جعفر (ع)، بقعهٔ شاه یلان، بقعهٔ طاهر و منصور، بقعهٔ امامزاده میرنشانه، بقعهٔ قاسم‌بن موسی‌بن‌جعفر(ع)، بقعهٔ خواجه تاج‌الدین، بقعهٔ امامزاده درب زنجیر، بقعهٔ ابولؤلؤ معروف به بابا شجاع‌الدین، آرامگاه محتشم کاشانی، مراسم قالی‌شویان. نیاسر : چشمهٔ اسکندریه، چشمهٔ قریه، باغ تالار، تالار غار رئیس، حمام و آسیاب نیاسر، جشنوارهٔ گل و گلاب، آتشکدهٔ نیاسر. قمصر : چشمهٔ آب معدنی صالح، محراب مسجد ده، بقعهٔ امامزاده میرداوود،مسجد جامع قمصر، بقعهٔ امامزاده در محلهٔ پایین، بقعهٔ امامزاده شاهسواران،بقعه حکیم بابا افضل.
گلپایگان	مسجد جامع گلپایگان، منارهٔ گلپایگان بقعهٔ امامزاده ۱۷ تن، بقعهٔ امامزاده سیدالسادات، ارگ گوگد، مسجد جامع سرآور، بقعهٔ امامزاده ابوالفتح، سد گلپایگان، و امامزادهٔ ناصربن‌علی
لنجان	دهکدهٔ ساحلی، آرامگاه پیربکران، گورستان‌های کلیمیان، مسجد جامع زرین‌شهر، پل کله، قلعهٔ کافر، امامزاده شاهزاده ابراهیم، قسمتی از قرآن دست‌نویس سعیدآباد در منطقهٔ جم.
مبارکه	قلعهٔ فهجیر، مقبرهٔ امامزاده محمدیه، برج کبوتر و قلعهٔ آسیاباد، خان‌لنجان، پارک ساحلی سرارود، پارک شهدای زینلی، پارک لاله، پارک سلمان، محلات قدیمی مختاری‌ها، حیدرآبادی‌ها، حاجی‌ها، قلعهٔ سلیمان، قلعه نو، محلهٔ رسی‌ها، محلات اقماری قهنویه، دهنو، محمدیه، شیخ‌آباد، سرارود و اسماعیل ترخان.
نائین	نارنج قلعه، مسجد جامع نائین، مسجد بابا عبدالله، مسجد جامع قدیمان، مسجد خواجه خضر، مسجد سرکوچه محمودیه، مسجد جامع محمدیه، مسجد جامع بافران، حسینیه‌های نائین، خانه پیرنیا، بازار نائین، کاروان‌سرای نیستانک، کاروان‌سرای انارک، بنای چارطاقی انارک، خانهٔ تاریخی فاطمی. خور : مسجد عرب‌ها و مسجد نارو.
نجف‌آباد	کوه اوره، کوه بلند و پلنگ گالون (جاذبه‌های طبیعی)، دژ سنگی علویجه، مسجد جامع جوزدان، مسجد جامع‌دهق، عصارخانه آقا، کاروان‌سرای هسنیجه و جلوگیر، برج‌های دوقلوی صفا (آق‌غلام‌علی)، برج‌های جوی خارون، امامزاده ساره مریم معروف به چهل دختران در جوزدان، امامزاده شمس‌الدین محمد در علویجه، بقعهٔ پیرمحمد جوزدان، و امامزاده عبدالله در نهضت آباد.
نطنز	روستای ابیانه، پارک چشمه سرابان، بیشه‌زارهای اوره، طامه، هنجن، یارند، کمجان، برز، طرق، طار، کشه، فرده، سایت باستانی میلاجرد، امامزاده سلطان گروه‌آباد، امامزادگان آقاعلی عباس و شاهزاده محمد، مسجد جامع نطنز، محراب مسجد میر، قلعهٔ کوهاب و کاروان‌سرای ابوالمعالی، قلعهٔ رباط سنگ، گنبد باز، حسینیهٔ مرکز شهر، روستای افوشته، مجموعهٔ شربت‌خانه و حمام افوشته، قلعهٔ طرق، کاخ تاج‌آباد، کاخ عباس‌آباد و آتشکده.

درس چهاردهم توانمندی‌های اقتصادی

به نظر شما، جایگاه اقتصادی استان ما در بین دیگر استان‌ها چگونه است؟

استان اصفهان به دلیل برخورداری از نیروی انسانی کارآمد و وجود ظرفیت‌های علمی، فنی و تخصصی از یک‌سو و تنوع توانمندی‌های محیطی از سوی دیگر، از شرایط مناسبی جهت رشد و توسعهٔ اقتصادی برخوردار است. این توانمندی‌ها سبب شده است که استان ما در بخش‌های مختلف از جمله کشاورزی، صنعت و خدمات به عنوان یک استان سرآمد در کشور مطرح باشد. سهم بخش‌های مختلف اقتصادی استان را در جدول ۴ــ۴ می‌توان مشاهده کرد.

برای مطالعه

جدول ۴ــ۴ــ سهم و رتبهٔ استان اصفهان از بخش‌های عمدهٔ اقتصادی به نسبت کل کشور ــ سال ۱۳۸۵

سال	بخش‌های عمدهٔ اقتصادی									
	کشاورزی		صنعت		معدن		ساختمان		خدمات	
	سهم	رتبه	سهم	رتبه	سهم	رتبه	سهم	رتبه	سهم	رتبه
۱۳۸۵	۵/۸۰	۶	۱۴/۷۵	۲	۰/۱۶	۱۳	۹/۸۲	۳	۵/۹۰	۳

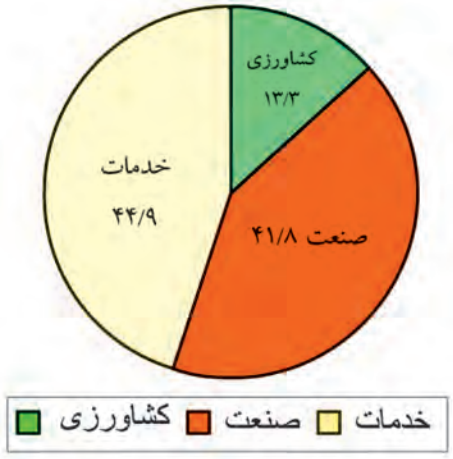

شکل ۱۱ــ۴ــ سهم استان از اشتغال در بخش‌های عمدهٔ اقتصادی، سال ۱۳۸۷

توانمندی‌های کشاورزی استان اصفهان

شکل ۱۲ــ۴ــ توانمندی‌های کشاورزی استان

بخش کشاورزی[1] : این بخش به دلیل ایفای نقش حیاتی در تأمین موادّغذایی سالم، خودکفایی استان، ایجاد اشتغال و بهره‌مندی صحیح از مواهب الهی مانند آب و خاک، در اقتصاد استان نقش بسیار مهمی دارد.

کشاورزان استان اصفهان به عنوان کشاورزان کارامد، باتجربه و سخت‌کوش همیشه به عنوان کشاورزان نمونه در کشور مطرح بوده‌اند و دایرهٔ فعالیت آنها حتی فراتر از استان اصفهان، به سایر استان‌های کشور نیز گسترش یافته است.

توزیع جغرافیایی زمین‌های کشاورزی در استان متأثر از ویژگی‌های آب و هوایی، سیمای طبیعی، پستی و بلندی‌ها و کیفیت خاک است. این ویژگی‌ها باعث شده است که حدود ۵۰ درصد از زمین‌های کشاورزی استان شامل ۲۸ درصد از مساحت کل استان باشد. عمدهٔ زمین‌های زیرکشت اصفهان در حاشیهٔ زاینده‌رود و بخش‌هایی از شهرستان‌های غربی و جنوبی استان قرار دارند.

آیا می‌دانید

استان اصفهان بالغ بر ۶۹ فرآوردهٔ کشاورزی را به سایر استان‌ها و حتی دیگر کشورها صادر می‌کند.

بیشتر بدانیم

از میزان ۶ میلیون تن تولیدات بخش کشاورزی استان (در سال ۱۳۸۶)، ۷۵ درصد به زراعت، ۱۵ درصد به امور دام و ۱۰ درصد به امور باغبانی اختصاص داشته است.

۱ــ کشاورزی شامل زراعت، باغداری، دامداری و دام‌پروری، پرورش ماکیان، پرورش زنبور عسل، جنگل‌داری و پرورش آبزیان است.

پراکندگی جغرافیایی نواحی کشاورزی استان اصفهان

نواحی کشاورزی استان به سه ناحیه تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از :

۱ــ ناحیهٔ دشت (اطراف زاینده رود، گلپایگان و ...) که به علت وجود آب‌های سطحی و زیرزمینی و خاک مساعد، از مهم‌ترین نواحی کشاورزی استان است.

۲ــ ناحیهٔ کوهستانی و کوهپایه‌ای (سمیرم، فریدن، فریدون‌شهر و ...)

۳ــ ناحیهٔ بیابانی (اردستان، نائین، کاشان، خور و بیابانک و ...)

شکل ۱۳ــ۴ــ تولید برنج و پیاز در استان

این سه ناحیه از نظر آب و هوا، کیفیت خاک و منابع آب با یکدیگر متفاوت‌اند؛ از این‌رو، محصولات تولید شده در هر ناحیه و میزان تولید هر محصول، تفاوت‌های زیادی با هم دارند. حاصل‌خیزترین زمین‌های کشاورزی در حاشیهٔ زاینده‌رود با خاک‌های آبرفتی و آب فراوان (به‌جز سال‌های خشکسالی) واقع شده است. برخلاف تعداد محدودی از دشت‌های کوهستانی، اغلب خاک‌های ناحیهٔ کوهستانی استان به دلیل شیب زیاد و عمق کم، شرایط مناسبی برای کشاورزی ندارند. در قسمت بیابان‌های شرقی و شمالی، به دلیل شوری خاک و محدودیت آب (شور و ناکافی بودن آب)، انجام فعالیت‌های کشاورزی با مشکلات فراوانی روبه‌روست.

بیشترین مساحت زمین‌های کشاورزی نسبت به کلّ مساحت استان مربوط به فلاورجان و کمترین مربوط به نائین است. به رغم این محدودیت‌ها، وجود تنوع آب و هوا، از اقلیم سرد فریدون‌شهر، فریدن، سمیرم گرفته تا آب و هوای گرم و خشک خور و بیابانک و نائین، آران و بیدگل و کاشان و نیز مهارت کشاورزان این استان باعث شده است تا بخش‌هایی از استان برای کشت گیاهان مختلف از جمله محصولات مخصوص مناطق سردسیر نظیر سیب‌زمینی، سیب درختی و غلات تا محصولات و باغات گرمسیری مانند خرما و محصولاتی که به آب کمتری نیاز دارند (مانند پسته، زعفران و ...) مناسب شود و حتی در برخی از تولیدات رتبه‌های نخست کشوری را به خود اختصاص دهد.

شکل ۱۴ــ۴ــ کشت زعفران در استان

از مجموع زمین‌های کشاورزی مورد بهره‌برداری استان در سال ۱۳۸۶، سهم زمین‌های آبی ۹۰/۲ درصد و زمین‌های زیرکشت دیم ۹/۸ درصد است. دیم‌کاری استان بیشتر شامل گندم و جو بوده و مناطق دیم‌کاری استان، محدود به قسمتی از جنوب و شمال‌غرب استان است.

شکل ۱۵ــ۴ــ برداشت سیب‌زمینی در استان ــ شهرستان فریدن

شکل ۱۶ــ۴ــ برداشت پنبه در استان ــ شهرستان نائین

باغداری

آیا می‌دانید

برخی از میوه‌های تولید شده در استان از بهترین کیفیت در سطح جهانی برخوردار است.

شکل ۱۷ــ۴ ــ انار اردستان

شکل ۱۸ــ ۴ ــ گلابی نطنز

تولید محصولات باغی به شدت تحت تأثیر شرایط آب و هوا است؛ به‌طوری که در سال‌های پربارش که همراه با سرمای بهاره نباشد، تولید محصولات باغی با عملکرد مناسب روبه‌رو خواهد بود.

از مهم‌ترین این محصولات می‌توان به میوه‌های هسته‌دار، دانه‌دار، بادام، گردو، پسته، خرما و ... اشاره کرد. بیش‌ترین سطح باغات استان به شهرستان سمیرم و کمترین آن به شهرستان فریدن اختصاص دارد. آیا می‌دانید چرا؟

در بین میوه‌ها سیب درختی، انار و انگور بیشترین سهم تولیدات باغی استان را به خود اختصاص داده‌اند و شهرستان‌های سمیرم، اردستان و تیران و کرون بالاترین درصد تولید را دارایند. استان اصفهان از نظر تولید میوه‌های دانه‌دار و هسته‌دار در کشور به ترتیب رتبهٔ پنجم و چهاردهم را داراست.

شکل ۱۹ــ۴ــ به اصفهان

شکل ۲۰ــ۴ــ سیب سمیرم

نمونه‌ای دیگر از فعالیت‌های کشاورزی در استان اصفهان کشت گلخانه‌ای است که به صورت مجتمع‌های گلخانه‌ای در اغلب نقاط استان مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. این نوع کشت به دلیل صرفه‌جویی در مصرف آب و خاک، امکان اجرای آن در تمامی فصول سال و کنترل آسان شرایط کشت، در سال‌های اخیر به شدت مورد استقبال و توجه قرار گرفته است. تنوع تولیدات گلخانه‌ای در استان و کیفیت جهانی برخی از تولیدات آن مانند گل و گیاه که به بازارهای خارجی صادر می‌شود، بر اهمیت این شیوهٔ کشت افزوده است. استان از نظر کشت گلخانه‌ای با تولید سالیانه ۱۳۶ هزار تن، رتبهٔ دوم کشور را داراست. کشت گیاهان دارویی و باغات زیتون نیز از دیگر فعالیت‌های کشاورزی در استان است. هم‌چنین شهر برزک به عنوان بزرگ‌ترین قطب تولید شاه‌توت کشور است.

گفتنی است تولید گل محمدی و اسانس آن در شهرستان‌های کاشان، آران و بیدگل از شهرت جهانی برخوردار است.

شکل ۲۱ــ۴ــ کشت گلخانه‌ای در استان ــ شهرضا

فعالیت گروهی ۲ ـ ۴

۱ــ مهم‌ترین محصولات کشاورزی در شهرستان خود را نام ببرید.
۲ــ کدام صنایع تبدیلی در ارتباط با محصولات کشاورزی منطقهٔ شما می‌توانند ایجاد شوند یا وجود دارند؟

دام‌پروری در استان

آیا می‌دانید

استان اصفهان با دارا بودن هشت درصد از تولیدات دام و طیور در کشور، در رتبهٔ سوم کشور قرار دارد.

از مهم‌ترین دام‌های استان می‌توان گاو، گوسفند، بز و شتر را نام برد که بیشترین افزایش تولید مربوط به گاو و کمترین آن مربوط به‌بز است. هرچند در تمامی انواع دام‌ها در استان دارای رشد سرمایه‌گذاری زیاد بوده‌ایم، اما در بین سرمایه‌گذاران در بخش دام‌پروری، دام‌های سنگین مورد توجه بیشتری بوده است. در شهرستان محلّ زندگی شما، پرورش کدام‌یک از انواع دام رایج است؟

شکل ۲۲ــ۴ــ دامداری و مرغداری صنعتی در استان ــ گلپایگان

پرورش ماهی در استان اصفهان در سال‌های اخیر توسعهٔ زیادی یافته است. تولید آبزیان در استان در دو گروه، ماهیان خوراکی سرد آبی (قزل‌آلا) و ماهیان گرم آبی (کپور، آمور و ...) و ماهیان زینتی، تقسیم می‌شود. امروز بیش از ۲۰۰ مزرعهٔ پرورش ماهیان سرد آبی و گرم آبی با ظرفیت ۲۷۰۰ تن ماهی در استان فعالیت می‌کنند. از مناطق مستعد استان در زمینهٔ پرورش ماهیان سرد آبی، می‌توان به فریدون‌شهر، سمیرم، فریدن، چادگان، خوانسار و گلپایگان اشاره کرد. پرورش ماهیان گرم آبی عمدتاً در منطقهٔ مرکزی و شرق استان انجام می‌پذیرد. همچنین، شهرستان کاشان در پرورش انواع ماهیان زینتی، رتبهٔ نخست کشوری را به خود اختصاص داده است.

بیشتر بدانیم

پرورش زنبور عسل نیز از دیگر اقدامات تولیدی در استان ما محسوب می‌شود. استان اصفهان از نظر تعداد کندوی مدرن حائز مقام اول و از نظر سرانهٔ تولید عسل هر کندو (با میانگین تولید ۱۰ــ۸ کیلوگرم در هر کندو)، سومین استان کشور است. زنبورداری دراستان به عنوان یک شغل اصلی است که طبق آمار سال ۱۳۸۷، به جز تعداد ۳۳۰۰ نفر زنبوردار که به‌طور مستقیم به زنبورداری مشغول‌اند، بیش از ۱۵۰۰ خانوار نیز از مشاغل جانبی این صنعت ارتزاق می‌کنند. شهرستان‌های نجف‌آباد، شهرضا و خوانسار به ترتیب بیشترین مقدار تولید عسل را به خود اختصاص داده‌اند (عسل خوانسار در استان از معروفیت برخوردار است).

شکل ۲۳ــ۴ــ پرورش زنبور عسل ــ خوانسار

توانمندی‌های صنعتی استان

الف) صنایع ماشینی

شکل ۲۴ــ۴

بیشتر بدانیم

صنایع استان اصفهان دارای قدمت تاریخی است. صنعت کاران اصفهان از مشهورترین صنعت‌کاران ایرانی به شمار می‌آیند. استان پهناور اصفهان به دلیل برخورداری از نیروی انسانی متعهد، علاقه‌مند به کار و تولید، متخصص، کاردان و خلاق، همچنین با بهره‌مندی از شرایط طبیعی مناسب مانند آب و هوای مساعد، منابع طبیعی فراوان، ایمنی نسبی در مقابل مخاطرات طبیعی، موقعیت جغرافیایی مرکزیت کشور و وجود راه‌های ارتباطی مناسب، یکی از مهم‌ترین کانون‌ها و قطب‌های صنعتی کشورمان به شمار می‌آید و از جایگاه ویژه‌ای در صنعت کشور برخوردار است. علاوه بر آن، وجود دانشگاه‌ها، مراکز علمی و دانشکده‌های متعدد و مرتبط با علوم صنعتی (به‌ویژه فولاد) چهرهٔ علمی خاصی را به بخش صنعت استان بخشیده است و این استان را به دومین قطب صنعتی کشور تبدیل کرده است.

شکل ۲۵ــ۴ــ عباباقی در نایین

شکل ۲۶ــ۴ــ قلمزنی در اصفهان قدیم

با توجه به شکل ۲۹ــ۴ مشخص می‌شود که تعداد زیادی از مهم‌ترین و بزرگ‌ترین صنایع تولیدی نظیر مجتمع فولاد مبارکه، ذوب آهن، پلی‌اکریل، صنایع نظامی، صنایع شیمیایی، پالایشگاه صنایع نفت و پتروشیمی، هواپیماسازی، صنایع غنی‌سازی اورانیوم، نیروگاه، صنایع سیمان، صنایع نساجی و چرم‌سازی، برق و الکترونیک، صنایع چوب، صنایع خودرو و موتور متحرکه، صنایع دارویی و بهداشتی، صنایع غذایی و . . . در استان اصفهان قرار گرفته‌اند. برای نمونه، مجتمع فولاد مبارکهٔ اصفهان بزرگ‌ترین مجتمع صنعتی کشورمان (با ظرفیت تولید ۴ میلیون تن از انواع محصولات فولادی و با اشتغال ۷۲۰۰ نفر) همراه با کارخانهٔ ذوب آهن اصفهان به عنوان کارخانه‌های فولاد مادر در کشور محسوب می‌شوند.

شکل ۲۷ــ۴ــ مجتمع فولاد مبارکه

شکل ۲۸ــ۴ــ ذوب‌آهن اصفهان

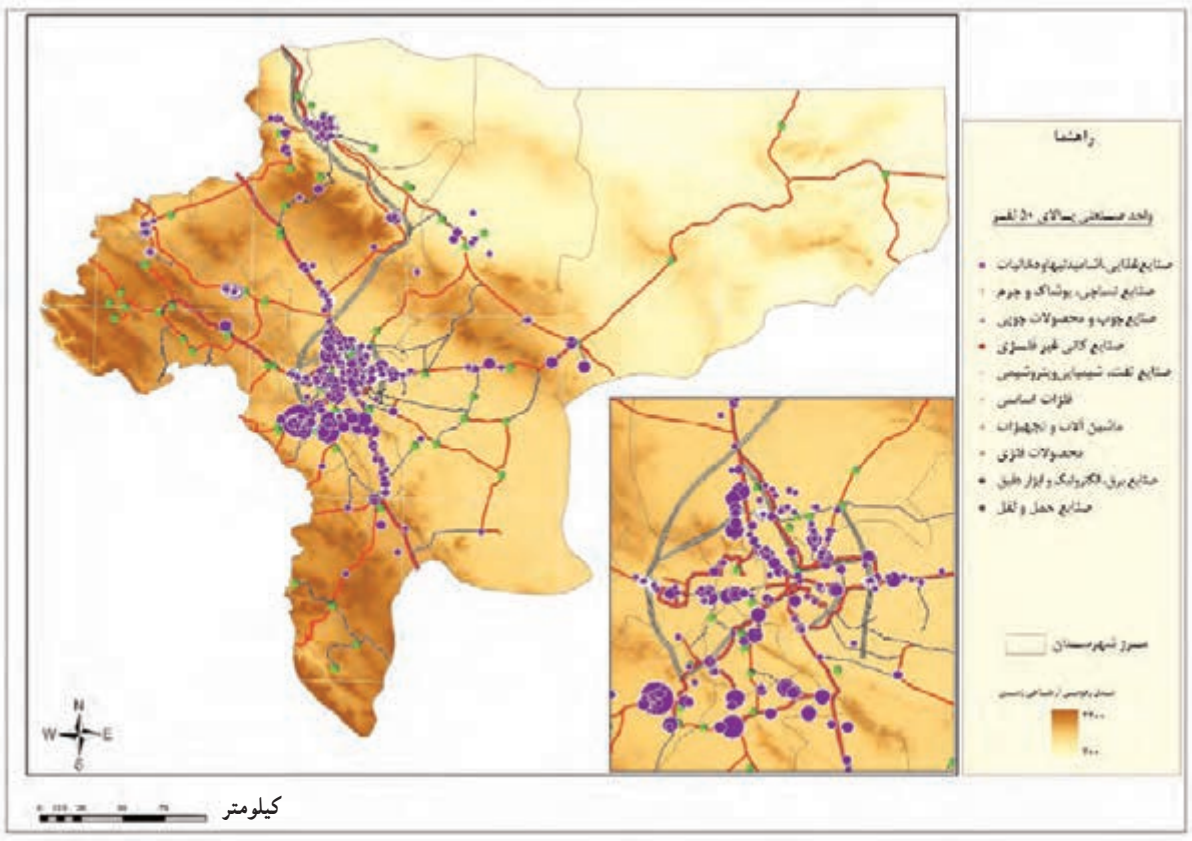

شکل ۲۹ــ۴ــ نقشهٔ پراکندگی واحدهای صنعتی در استان

آیا می‌دانید

بیشترین تمرکز صنایع در کجاست؟ چرا؟

شهرک‌های صنعتی

ایجاد محیط‌های مناسب جهت استقرار صنایع به صورت مجتمع‌ها، شهرک‌های صنعتی و خوشه‌های صنعتی از جمله اقداماتی است که جهت توسعهٔ صنایع انجام شده است. این فضاها دارای محدوده و مساحت معین برای استقرار مجموعه‌ای از واحدهای صنعتی، پژوهشی و فنّاوری با هدف تمرکز صنایع، خارج‌شدن صنایع از محیط‌های شهری و سکونتگاهی، خدمات‌رسانی آسان‌تر به‌صنایع و کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری در صنعت است.

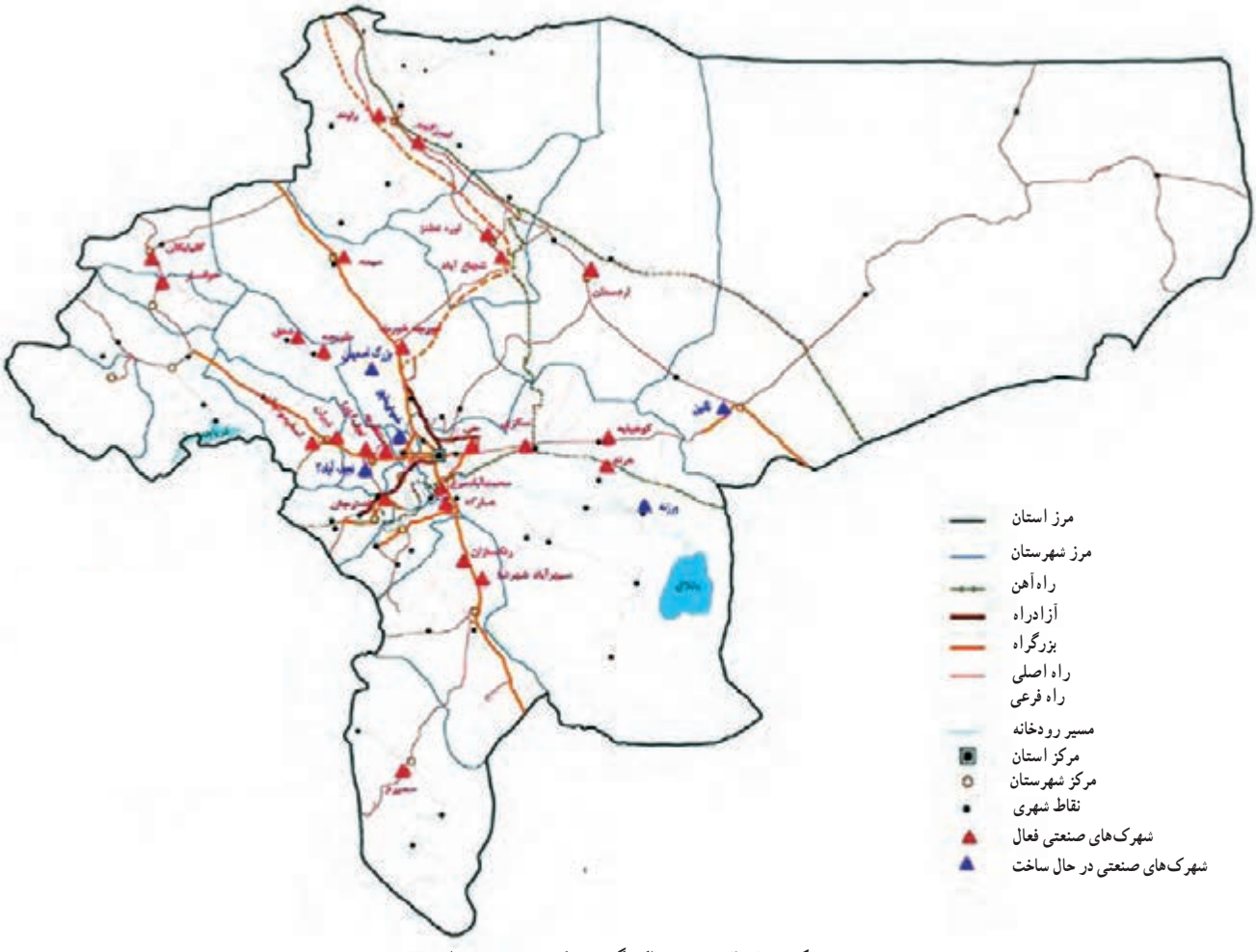

شکل ۳۰ــ۴ــ نقشهٔ پراکندگی شهرک‌های صنعتی استان

به نظر شما آیا مکان گزینی شهرک‌های صنعتی به خوبی انجام شده است؟ چرا؟

شکل ۳۱ــ۴ــ شهرک صنعتی جی ــ اصفهان

فعالیت گروهی ۳ـ۴

۱ــ مهم‌ترین صنایع ماشینی شهرستان خود را نام ببرید.
۲ــ دلایل استقرار آن‌ها در شهرستان شما چیست؟
۳ــ با توجه به شرایط جغرافیایی گفته شده، شهرستان محلّ زندگی شما برای ایجاد چه صنایعی مناسب‌تر است؟
با هم‌کلاسی‌های خود در این زمینه تبادل‌نظر کنید.

ب)صنایع دستی

شکل ۳۲ــ۴ــ نمونه‌هایی از صنایع دستی استان

استان اصفهان بزرگ‌ترین مرکز تولید صنایع دستی ایران بوده و از حیث حجم و مقدار تولید و کیفیت و تنوع محصولات دستی (از ۴۰۰ رشته فعالیت در کل کشور، حدود ۱۸۰ رشته به استان اصفهان تعلق دارد)، رتبهٔ اول کشور را به خود اختصاص داده است. گفتنی است که از حیث دریافت نشان کیفیت و مرغوبیت صنایع‌دستی، استان اصفهان با دریافت ۲۲ مهر اصالت یونسکو از مجموع ۴۵ مهر اصالت، در مقام اوّل کشور قرار دارد. عملیات ثبت پنج مورد از صنایع دستی شامل قلم‌کاری، معرق، مخملبافی، گلابتون‌سازی و زری‌بافی به نام اصفهان در آیین‌نامهٔ یونسکو در دست انجام است.

صنایع دستی استان دارای اهمیت صادراتی فراوانی است و در ایجاد اشتغال، استفاده از مواد اولیه مورد نیاز موجود درمنطقه، افزایش ثروت ملی، انتقال فرهنگ و پرکردن اوقات بیکاری فصلی روستاییان نقش مهمی به عهده دارد.

شکل ۳۳ــ۴ــ قالی‌بافی در استان ــ نائین

فعالیت گروهی ۴ ـ ۴

۱ــ مهم‌ترین صنایع دستی شهرستان خود را نام ببرید و دلایل اهمیت آن را بررسی کنید.

۲ــ راهکارهای مناسب برای توسعهٔ صنایع دستی در شهرستان خود را فهرست‌وار بنویسید.

شکل ۳۴ــ۴ــ صنعت نمدمالی در اصفهان قدیم

معادن استان اصفهان

آیا می‌دانید

دهم تیرماه روز صنعت و معدن نام‌گذاری شده است.

خداوند برای استان اصفهان سفرهٔ معدنی پربرکتی را فراهم آورده است که در جهت توسعهٔ استان به خوبی از آن‌ها استفاده می‌شود.

استان اصفهان از نظر سرمایه‌گذاری در بخش معدن رتبهٔ دوم، از نظر تعداد معادن فعال رتبهٔ دوم، از نظر میزان استخراج سالیانه رتبهٔ سوم و از نظر ذخایر مکشوفه رتبهٔ ششم را در کشور داراست.

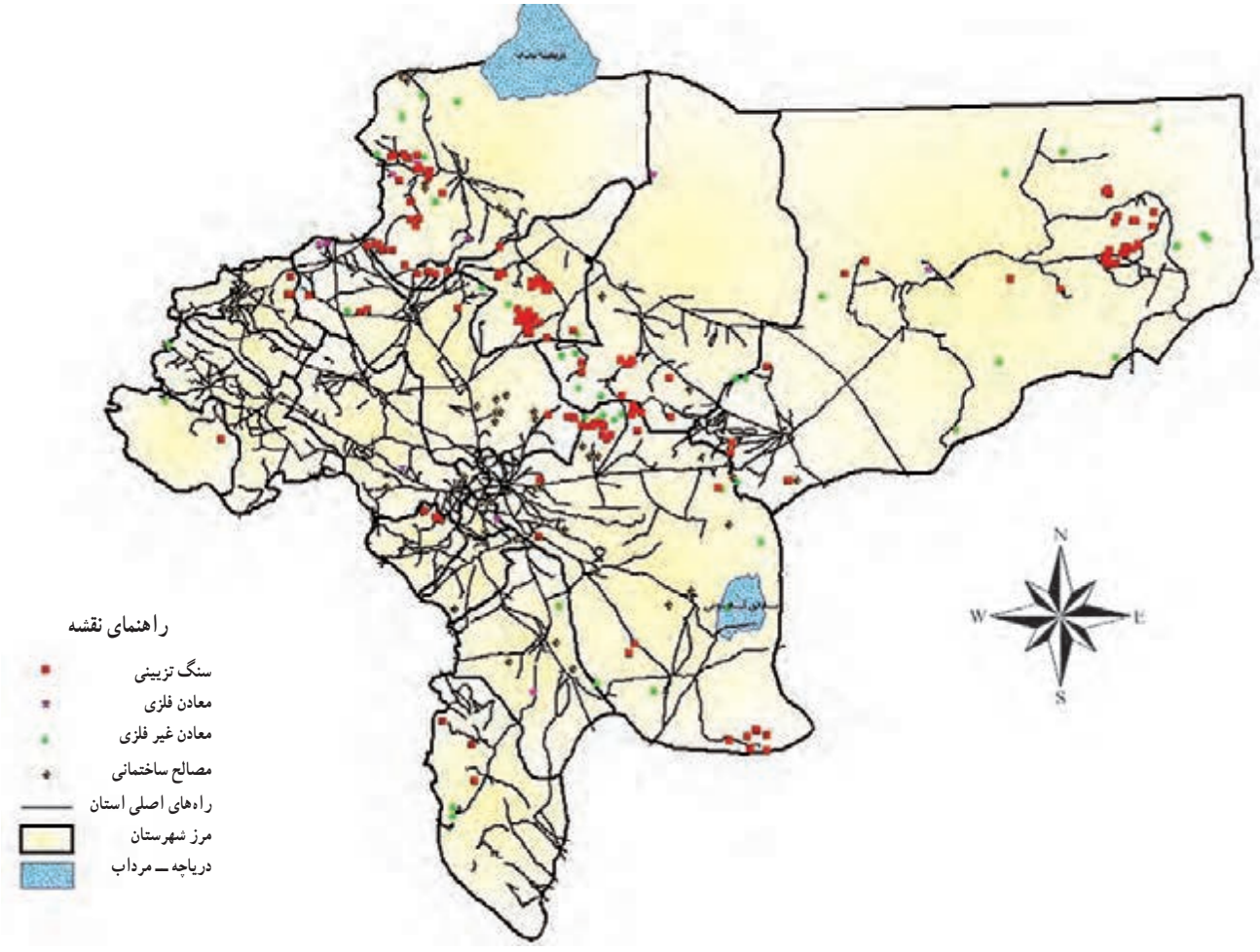

شکل ۳۵ــ۴ــ نقشهٔ پراکندگی معادن فعال استان

پراکندگی جغرافیایی محورها و قطب‌های معدنی استان :

محورها و قطب‌های معدنی استان به چهار گروه تقسیم‌بندی می‌شوند : ۱ــ معادن سنگ‌های تزیینی (سنگ چینی، مرمر و . . .)، ۲ــ معادن مصالح ساختمانی (سنگ گچ، آهک و . . .)، ۳ــ معادن غیرفلزی (خاک‌نسوز و . . .)، ۴ــ معادن فلزی (طلا، آهن، سرب و . . .). جدول ۵ــ۴ نشان‌دهندهٔ توزیع جغرافیای قطب‌های معدنی استان اصفهان است.

برای مطالعه

جدول ۵ــ۴ــ پراکندگی معادن موجود در استان به تفکیک شهرستان

ردیف	نام شهرستان	نوع معدن
۱	مبارکه	مصالح ساختمانی (سنگ لاشه)، مواد معدنی غیرفلزی شامل آهک صنعتی
۲	لنجان	سنگ لاشهٔ آهکی و مرمریت
۳	برخوار و میمه	سنگ‌چینی، مرمریت،سنگ گچ، آهک، خاک‌نسوز، طلا، خاک کاشی
۴	اصفهان	تراورتن، سنگ آهک، مرمریت، گرانیت، دولومیت
۵	فلاورجان	غیرفلزی، سرب و روی
۶	کاشان	مرمریت، سنگ گچ، تراورتن، گرانیت، آهن، آهک و مارن، سرب و روی
۷	شهرضا	سرب و روی، مصالح ساختمانی و سنگ تزیینی (سنگ لاشهٔ آهکی)
۸	نجف‌آباد	مرمریت، سنگ لاشه، سرب
۹	خمینی‌شهر	ــ
۱۰	تیران و کرون	سرب و روی و آهن، سنگ آهک
۱۱	سمیرم	خاک نسوز، مرمریت
۱۲	نائین	سرب، روی، مصالح ساختمانی و سنگ تزیینی (تراورتن، گابرو و گرانیت)، آهک و خاک نسوز
۱۳	خوانسار	ــ
۱۴	آران و بیدگل	غیرفلزی (سولفات سدیم)
۱۵	اردستان	گچ خاکی، تراورتن، گرانیت و منگنز
۱۶	چادگان	سنگ لاشه، سنگ چینی
۱۷	فریدن	غیرفلزی (دولومیت، سیلیس)
۱۸	فریدون‌شهر	غیرفلزی (باریت)، سنگ تزیینی (مرمریت)
۱۹	گلپایگان	مصالح ساختمانی، سنگ تزیینی (مرمریت، چینی، سنگ لاشهٔ آهکی)
۲۰	نطنز	فلزی (آهن)، غیر فلزی (کوارتزیت خاک صنعتی)، مصالح ساختمانی و سنگ تزیینی (تراورتن، گابرو، گرانیت و ...) و زغال سنگ کلهرود
۲۱	دهاقان	مصالح ساختمانی، آهک و گچ
۲۲	خور و بیابانک	پتاس و تالک (جندق)
۲۳	جرقویه	نمک

بیشتر بدانیم

خدمات : موقعیت جغرافیایی، اقتصادی و ارتباطی استان اصفهان و سیاستگذاری‌های کلّی اقتصاد کشور زمینهٔ رشد بخش خدمات را در سال‌های اخیر در استان اصفهان به‌وجود آورده است.

برخی از بخش‌های مهمّ خدماتی در استان عبارت‌اند از :

- بخش بازار بورس که یکی از مهمّ‌ترین فعالیت‌های سرمایه‌گذاری در استان محسوب می‌شود. شعب بانک‌ها و رشد مناسب آن‌ها درجذب سپرده‌های بانکی و افزایش اعطای تسهیلات و گسترش تعاون عمومی و قرض‌الحسنه تأثیر بسزایی در رشد اقتصادی استان داشته است.
- بازرگانی خارجی در استان با تأکید بر صادرات غیرنفتی نقش مؤثری در توسعهٔ اقتصادی استان داشته است. سهم صادرات غیرنفتی استان از کلّ کشور به حدود ۲ درصد رسیده است.
- در بخش فرهنگی، اجتماعی و هنری عملکرد سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در سه‌حوزهٔ گردشگری، حفظ و مرمت صنایع دستی جایگاه ارزشمندی به این نهاد داده است.
- برای رسیدن به اهداف و سیاست‌های فرهنگی ــ هنری با توجه به ظرفیت‌های بالای فرهنگی ــ هنری استان اصفهان، فعالیت‌های اساسی در حوزهٔ فرهنگ و هنر در طیّ سال‌های اخیر صورت گرفته است که از جملهٔ آنها به ساخت و تجهیز کتاب‌خانه‌ها، مجتمع‌های فرهنگی و هنری کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کانون‌های فرهنگی مساجد و برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌ها در سراسر استان، و گسترش نشر کتاب و مطبوعات محلی می‌توان اشاره کرد.

شکل ۳۶ــ۴ــ کتاب‌خانهٔ مرکزی شهرداری اصفهان

● صدا و سیما فراگیرترین رسانهٔ ارتباط جمعی است که نقش مهمی در انتقال پیام‌ها و جهت‌دهی به فرهنگ عمومی در استان برعهده دارد. شکل‌گیری شبکهٔ استانی سیما، فعالیت ۵۰ سالهٔ صدای مرکز اصفهان و تولید برنامه‌های ارشادی و تربیتی، آموزشی، تفریحی و سرگرمی در شبکهٔ سیمای اصفهان، این سازمان را درموقعیت ممتازی در میان استان‌های کشور قرار داده است.

شکل ۳۷ــ۴ــ مرکز صدا و سیمای اصفهان

● ادارهٔ کل تربیت بدنی استان براساس سند چشم‌انداز بیست سالهٔ استان درجهت توسعهٔ ورزش همگانی و قهرمانی در رشته‌های مختلف متمرکز شده است. تبدیل استان اصفهان به دومین قطب ورزشی کشور از افتخارات این بخش خدماتی است.

● سازمان بهزیستی با داشتن ۱۱۸ مجتمع خدمات اجتماعی شهری و روستایی، ۳۲ مرکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست، ۱۰۰ مرکز حمایت از خانوارهای بی‌سرپرست و نیازمند، ۱۴۷ مرکز خدمات توان بخشی، ۳۲ مرکز بازپروری معتادین و ۷ مرکز مشاورهٔ ژنتیک مشغول به فعالیت است.

● کمیتهٔ امداد امام‌خمینی نیز در ۳۴ واحد در سطح استان، خدمات خود را در سه محور امور حمایتی محرومان، امور توانمندسازی محرومان و امور اعتمادسازی و جلب مشارکت‌های مردمی ارائه می‌دهد.

● خدمات چشم‌گیر در بخش بهداشت و سلامت و تأمین اجتماعی خصوصاً برای اقشار کم درآمد و روستاییان در استان یکی از توانمندی‌های دیگر بخش خدمات است. کاهش مرگ و میر کودکان زیر یک سال، کاهش مرگ و میر مادران باردار، گسترش پوشش تنظیم خانواده، اجرای طرح پزشک خانواده و افزایش تعداد مراکز بهداشتی درمانی از جمله خدمات سازمان بهداشت و درمان است.

● در جهت عدالت آموزشی، هم‌اکنون در همهٔ شهرستان‌های استان مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای وجود دارد.

● آموزش و پرورش یکی از گسترده‌ترین مراکز خدماتی استان است. در استان اصفهان، آموزش در دو محور سوادآموزی و آموزش‌های عمومی مطرح است.

● فعالیت‌های آموزش و پرورش به دو حوزهٔ آموزش و پرورش عمومی و آموزش‌های رسمی فنی و حرفه‌ای تقسیم می‌شود. رشد فزایندهٔ تقاضا برای آموزش از ویژگی‌های مهم این بخش در طی ۳ دههٔ اخیر بوده است. از دههٔ ۱۳۸۰ به تبع روند نزولی جمعیت دانش‌آموزی و نیز به دنبال سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در این بخش بهبود جنبه‌های کیفی و توسعهٔ پوشش تحصیلی به خصوص در مناطق محروم استان مورد توجه بیشتری قرار گرفت.

● در بخش خدمات زیربنایی و تولیدی، سازمان آب یکی از مهم‌ترین سازمان‌های خدماتی است. عرضهٔ آب مطمئن از طریق احداث سدهای مخزنی، کنترل سیلاب‌ها و تنظیم جریان رودخانه‌ها و انتقال آب از محل تأمین تا نقطهٔ مصرف، مدیریت کمی و کیفی منابع آب و کنترل آلودگی‌های منابع آب، حفاظت از اکوسیستم آبی و مدیریت تقاضا و کنترل مصرف آب از جمله خدمات این سازمان است.

● توسعهٔ شبکهٔ آب آشامیدنی شهرها و توسعهٔ شبکه جمع‌آوری و دفع فاضلاب شهرها از فعالیت‌های سازمان آب و فاضلاب است.

شکل ۳۸ــ۴ــ خدمات آبرسانی به روستاها در استان

● خدمات گازرسانی به مناطق شهری، روستایی، صنعتی، تجاری و خدماتی با سرعت هر چه بیشتری در استان در حال اجراست.

● متوسط رشد سالانهٔ مصرف برق استان طیّ سال‌های ۸۴ــ ۱۳۷۸ بیش از متوسط نرخ رشد سالانهٔ مصرف کشور است. تولید انرژی الکتریکی در سال ۱۳۸۶ به ۲۳۴۸۲ میلیون کیلو وات ساعت رسیده است. با توسعهٔ صنایع، مصرف برق صنعتی استان درسال ۱۳۸۶ حدود ۵۵/۵ درصداز کلّ مصارف است.

● شرکت مخابرات استان اصفهان در جهت اجرای وظایف و اهداف سازمانی در ارائهٔ خدمات مخابراتی با کیفیت مطلوب در زمینهٔ طراحی، اجرا، بهره‌برداری، نگهداری تجهیزات و تأسیسات مخابراتی مطابق مقررات اتحادیهٔ

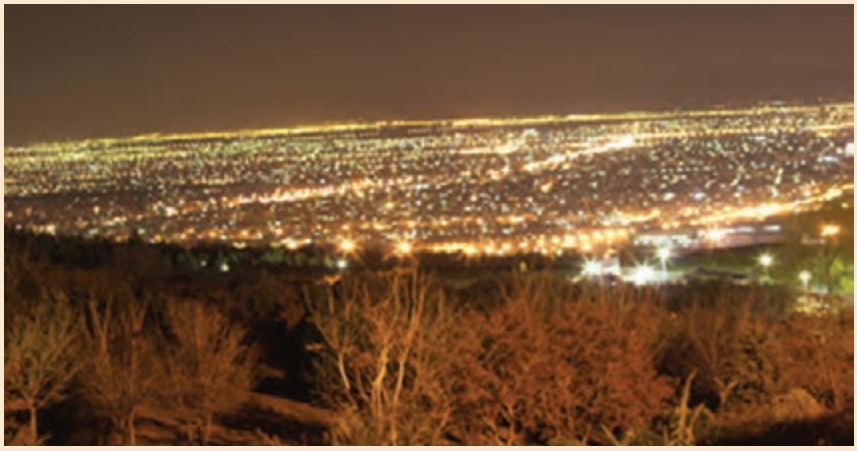

شکل ۳۹ــ۴ــ خدمات برق‌رسانی

جهانی مخابرات قدم برمی‌دارد. ضریب نفوذ اینترنت در استان برابر با ۳۳/۴ درصد است؛ یعنی، ۶ درصد از کل کشور بیشتر است.

● ۲۵ درصد آزاد راه‌ها و ۲۳ درصد بزرگراه‌های کشور در استان اصفهان قرار دارد و از نظر شاخص‌های حمل بار و جابه‌جایی مسافر، به ترتیب دارای رتبهٔ اوّل و چهارم در سطح کشور است. در بخش حمل‌ونقل‌ریلی، استان اصفهان دارای ۶۴۹ کیلومتر خطّ اصلی، ۱۸۷ کیلومتر خطّ فرعی و مانوری، ۶۶ کیلومتر خطّ تجاری و صنعتی و ۳۷ ایستگاه باز و بسته است. در بخش حمل و نقل هوایی، استان اصفهان دارای پنج فرودگاه است که فقط فرودگاه شهید بهشتی در زمینهٔ حمل و نقل عمومی، فعال است و سایر فرودگاه‌ها به صورت خصوصی و عمدتاً دارای کاربری نظامی‌اند.

● افزایش حجم سفرهای درون شهری نیاز مبرم به توسعهٔ روزافزون ناوگان حمل و نقل درون شهری دارد. هم‌اکنون وضعیت ناوگان حمل و نقل درون‌شهری کلان شهر اصفهان با اجرای طرح‌های عمران شهری، سرعت بخشیدن به اجرای عملیات پروژهٔ حمل و نقل ریلی، اجرای طرح‌های بهبود عبور و مرور شهری، خرید اتوبوس، تجهیز شهرها به سیستم کنترل هوشمند ترافیک، خروج خودروهای فرسوده از ناوگان حمل و نقل عمومی حائز اهمیت است.

● سازمان حفاظت محیط زیست، یکی از نهادهای خدماتی استان است که با برنامه‌ریزی‌ها و اجرای اقدامات لازم به حفظ و پاسداری زیستگاه‌های طبیعی استان می‌پردازد و از طرفی با سیاست گذاری‌ها و تدوین ضوابط و استانداردها در فرایند توسعهٔ بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات به منظور جلوگیری از تخریب محیط زیست مشغول به فعالیت است.

● عشایر استان اصفهان ۱ درصد از کلّ جمعیت استان را تشکیل می‌دهند. خدمات‌رسانی به آنها توسط سازمان عشایر استان صورت می‌گیرد. تمامی خانوارهای عشایر در استان حداقل یکی از خدمات پشتیبانی(ایل راه، تأمین آب آشامیدنی یا سوخت) را دریافت می‌کنند.

فصل پنجم

ویژگی‌های فرهنگی استان اصفهان

(اصفهان پایتخت فرهنگ و تمدن ایران اسلامی)

درس پانزدهم آداب و رسوم مردم استان

«ما شما را از زن و مرد آفریدیم و سپس به شکل گروه‌ها و قبایل متعددی قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید و بدانید که گرامی‌ترین شما نزد خداوند، پرهیزکارترین شماست.»

(سورهٔ حجرات/ ۱۳)

بیشتر بدانیم

فرهنگ امری اکتسابی است که باید به هر نسل آموخته شود. در همهٔ جوامع آموزش فرهنگ به نسل جدید، با انتقال سنت‌ها، ارزش‌ها، باورها و اعتقادات انجام می‌گیرد که ضمن حفظ بقای آن جامعه، به بازسازی و تغییر آن نیز می‌پردازند. عمومی‌ترین تعریف از فرهنگ، عبارت است از : نحوه و روش زندگی هر قوم و گروه که برای رفع نیازهای اساسی و نظم بخشیدن به زندگی اجتماعی خود، برمی‌گزینند. هر جامعه از طریق فرهنگ، خود را از دیگر جوامع متمایز می‌کند و به هویت[1] خود و افراد جامعه، شکل می‌دهد.

فرهنگ، مجموعهٔ متنوعی است از عناصر غیرمادی (همهٔ چیزهایی که به‌طور مستقیم از طریق حواس قابل شناخت نیست) شامل : ارزش‌ها، هنجارها، نمادها و ...

با توجه به وسعت و گستردگی فرهنگ، سعی بر آن است که بخشی از آن، با عنوان «فرهنگ عامهٔ»[2] استان بررسی شود. درهر جامعه، ادبیاتی نانوشته وجود دارد که به‌طور شفاهی، سینه به سینه و طیّ قرن‌ها از پیشینیان به آیندگان انتقال می‌یابد. ضرب‌المثل‌ها، ترانه‌ها، لالایی‌ها، افسانه‌ها و رفتارهایی چون شیوهٔ غذاخوردن، لباس پوشیدن، برگزاری جشن‌ها و سوگواری‌ها، عناصر تشکیل‌دهندهٔ فرهنگ عامه‌اند.

در گوشه و کنار استان ما نیز آداب و رسوم متنوع و بسیار جالبی وجود دارد که ما علاقه‌مندیم بدانیم مردم در شهر و روستاهای استان ما چگونه زندگی می‌کنند. چه زبان، گویش و لهجه‌هایی بین آن‌ها رایج است؟ چه باورها و اعتقاداتی آنها را به انجام آداب و رسوم خاصی سوق می‌دهد؟ در این درس، تلاش می‌کنیم با چکیده‌ای از این ویژگی‌های فرهنگی در استان اصفهان بیشتر آشنا شویم.

۱ــ هویت (Identity) : مجموعه صفات و ویژگی‌هایی که فرد، گروه و جامعه را از دیگران متمایز می‌کند؛ مانند ایرانی بودن.

۲ــ فرهنگ عامه (Folklore) : در لغت به معنای دانش تودهٔ مردم است و در اصطلاح، به کلیهٔ مفاهیمی که زندگی تودهٔ مردم را از تولد تا مرگ دربر می‌گیرد، گفته‌می‌شود.

فعالیت گروهی ۱ـ۵

آشنایی، حفظ و بزرگداشت عوامل فرهنگی شهر و روستای ما چه ضرورتی دارد؟

.....

زبان[۱]، گویش[۲] و لهجه[۳]

امروزه در جهان، گویش‌ها و لهجه‌های محلی بیانگر هویت و اصالت بومی مردم هر منطقه است که به‌تدریج به دلایل مختلفی از جمله استفاده از وسایل ارتباط جمعی و غلبهٔ زبان‌های رسمی داخلی و خارجی این گویش‌ها، در حال فراموش شدن هستند. به‌همین دلیل در تکلم گویش‌های محلی بین نسل‌ها تفاوت‌های عمیقی به‌وجود آمده است.

دراستان اصفهان متداول‌ترین زبان، همان زبان رسمی یعنی فارسی است. در طول تاریخ، تحت تأثیر عوامل متعدد جغرافیایی، فرهنگی و اقتصادی، صورت‌های متفاوتی از گویش‌ها و لهجه‌ها به‌وجود آمده‌اند. اغلب این گویش‌ها و لهجه‌ها ریشه در زبان‌های باستانی دوران مادی و پارتی دارد.

زبان‌شناسان بر این باورند که برمبنای جغرافیایی می‌توان لهجه‌های مرکزی فلات ایران را به چند گروه کلی تقسیم کرد :

الف) لهجه‌های منطقهٔ کاشان؛ برای نمونه : ابیانه‌ای، جوشقانی، زفره‌ای، کشه‌ای

ب) لهجه‌های پیرامون شهر اصفهان؛ از جمله : سده‌ای، گزی و اصفهانی

پ) لهجه‌های نائینی و انارکی با شباهت فراوان به لهجه‌های زرتشتیان یزد

ت) لهجهٔ خوری در ناحیهٔ خور و بیابانک

علاوه بر لهجه‌های فوق، به زبان و گویش‌های دیگری نیز در استان ما، گفت‌وگو می‌شود که سخنگویان آن محدودند؛ برای مثال : زبان عبری (یهودیان در محلهٔ جوبارهٔ اصفهان)، ارمنی و گرجی (در شهر اصفهان، فریدن و فریدون‌شهر) و گویش لری بختیاری و زبان ترکی قشقایی.

فعالیت گروهی ۲ـ۵

چنانچه در محلّ زندگی شما، گویش یا لهجه‌های محلی وجود دارد، حداقل چهار واژهٔ آن را انتخاب کرده، جدول زیر را تکمیل کنید (درصورت نیاز، با پرس‌وجو از افراد مطلع آن را کامل کنید) و نتیجه را با نمونه گویش

۱ــ زبان، یک نظام صوتی قراردادی است که به‌وسیلهٔ گفتار آدمی تولید می‌شود و افراد جامعه آن را برای ارتباط با یکدیگر به‌کار می‌برند.

۲ــ گویش، صورت تغییر یافته‌ای از زبان است که برای سخنگویان آن زبان، قابل فهم نباشد. گویش‌ها از نظر آوایی و واژگانی باهم تفاوت بسیار دارند.

۳ــ لهجه، صورت تغییریافته‌ای از یک زبان است که برای سخنگویان دیگر آن زبان، قابل فهم باشد. لهجه‌ها از نظر آوایی و واژگانی باهم تفاوت دارند.

«ابوزیدآبادی» از توابع شهرستان آران و بیدگل مقایسه کنید :

واژه			واژه			واژه			واژه		
فارسی	ابوزیدآبادی	گویش محلی ...	فارسی	ابوزیدآبادی	گویش محلی ...	فارسی	ابوزیدآبادی	گویش محلی ...	فارسی	ابوزیدآبادی	گویش محلی ...
زن	زَن	...	دختر	دُت	...	مرغ	کَرگ	...	سگ	اِسبَه	...

افسانه‌ها و مَتَل‌ها[1]

فرهنگ عامه سرشار از حکایت‌ها و قصه‌هاست که به صورت شعر یا نثری آهنگین از بزرگ‌ترها برای کودکان و نوجوانان نقل می‌شده است. محتوای آنها، انواع موضوعات اخلاقی، اجتماعی و تربیتی همراه با طنز و کنایه‌اند.

در شهرها، روستاها و خانواده‌های ما در گذشته، بیان داستان یکی از راه‌های مهمّ ارتباطی پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها با نوه‌ها بوده‌است که علاوه بر سرگرمی و ایجاد ارتباط، آموزنده و جذاب هم بوده است. اغلب این افسانه‌ها و حکایت‌ها با ریشه‌های مشابه فقط با تفاوت‌های اندک در مناطق و نواحی مختلف استان نقل می‌شده است؛ از جمله : افسانهٔ ماه پیشونی، قوزبالاقوز، کلاغ و روباه، خانهٔ هفت در و نمکی،کاوه آهنگر[2] و ... .

ضرب‌المثل‌ها و کنایه‌ها

ضرب‌المثل‌ها، جلوه‌های ارزشمند فرهنگ مردم است که در درون خود رویدادهای تاریخی، تجارب، هنجارها و ارزش‌های جامعه را دربرمی‌گیرد و از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد. این جملات به‌طور مختصر و کوتاه با آفریده‌ای از طنز و کنایه، مطالب آموزنده را به‌طور غیرمستقیم به مخاطبان خود انتقال می‌دهد. هرچند از نظر محتوایی اغلب ضرب‌المثل‌ها باهم شباهت دارند ولی در اغلب موارد بنابر موقعیت جغرافیایی و فرهنگی مردم واژگان و عناصر آن با یکدیگر متفاوت‌اند.

۱ــ مَتَل، قصه‌های کوتاه با مضامین لطیف، سرگرم‌کننده و آموزنده است.

۲ــ این افسانه با حفظ اصل موضوع با تغییرات جزئی و گویش و لهجه‌های محلی برای کودکان نقل می‌شده است.

بیشتر بدانیم

به تعدادی از این ضرب‌المثل‌ها با لهجه و گویش محلی اشاره می‌شود :

بُر گَر سَرِ چَشمَه دَ او اَخِرِ (گویش وزوانی از توابع میمه) :

بز گر (بیمار) از سرچشمه آب می‌خورد (کنایه از خودخواهی فرد).

لُقمه قَدِّ دوِند آرگی (گویش بادرودی) :

لقمه به اندازهٔ دهانت بردار (کنایه از این که حرص و طمع نداشته باش).

اُوجی گُه یَکیا وَ مُنَه گِندُش دِرکَه (گویش نائینی) :

آب هم وقتی یکجا بماند، گندش می‌اُفتد (کنایه از ناپسند بودن و فعالیت نکردن).

دودش دِ چَمِ خوش اَشو (گویش بادرودی) :

دودش به چشم خودش می‌رود (کنایه از ضرر کردن فرد).

لی لی به لالای کسی گذاشتن (کنایهٔ اصفهانی) :

بیش از حد با کسی مدارا کردن.

فعالیت گروهی ۳ـ۵

شما نیز می‌توانید به کمک بزرگ‌ترها، تعدادی از ضرب‌المثل‌هایی را که در محلّ زندگی شما رایج است، تهیه کنید (بکوشید با گویش و لهجه محلی در کلاس ارائه دهید).

بیشتر بدانیم

ترانه‌ها : ترانه‌ها در فرهنگ جایگاه ویژه‌ای دارند؛ زیرا ترانه‌ها به عنوان گنجینه‌های ارزشمند و سندهای معتبری محسوب می‌شوند که احساسات و باورهای سیاسی، اجتماعی، مذهبی و عاطفی مردم را نسبت به موضوعات مختلف فردی و اجتماعی بیان می‌کنند؛ برای نمونه، به ترانه‌ای که کودکان در «بازی عموزنجیرباف» می‌خوانند، اشاره می‌شود :

فردی در وسط دیگر بچه‌ها، می‌خواند و بقیه، هم‌صدا به او پاسخ می‌دهند.

عموزنجیرباف؟ بچه‌ها : بله!

زنجیر مرا بافتی؟ بچه‌ها : بله!

پشت کوه انداختی؟ بچه‌ها : بله!

بابا اومده! بچه‌ها : چی‌چی آورده؟ ...

این تصنیف نیز در گذشته در سال‌های قحطی و پس از آن در نجف‌آباد بر سر زبان‌ها بود که بیانگر اوضاع نامناسب اقتصادی و اجتماعی است.

دستبندی دونه دونه دادم به پنبه دونه

ای سال برنگردی تو که با ما همچین کردی با دیگرون چه کردی؟

لالایی‌ها : لالایی‌ها، بخشی از ادبیات شفاهی سرزمین ماست که در کنار افسانه‌ها و قصه‌ها در گذشته کاربرد بسیار داشته است. لالایی، آوازی است که مادران برای خواباندن کودک شیرخواره می‌خواندند. لالایی نخستین ارتباط کلامی و رابطهٔ هم‌سخنی مادر با کودک است که برای هردو، این موسیقی آهنگین، موجب آرامش جسم و روح مادر و کودک می‌شود. در مناطق مختلف استان اصفهان، لالایی و دوبیتی‌های محلی، به‌طور خودجوش توسط زنان و مردان با ذوق در وزن‌های ساده سروده شده است.

شکل ۱ــ۵ــ لالایی و انتقال فرهنگ

وجود کودک تا آن‌جا برای مادر عزیز و با ارزش است که نه‌تنها با جان و دل از او مراقبت می‌کند بلکه از خدا و بزرگان دین هم یاری می‌خواهد :

لالا لالایی گهواره تو را مولا نگه داره

لالا لالا خدایارت　　رسول اللّه نگهدارت
نگهدار سرو جانت　　جان مادر به قربانت

برخی لالایی‌ها بیان دردها و رنج‌ها و سفر پدر و گله از روزگار است (بخشی از لالایی گلپایگان) :

لالا لالا گل نعنا　　بابات رفته به کوه تنها
از این صحرا به اون صحرا　　مرا بردند سوی صحرا
بخواب ای مونس روح و روانم　　بخواب ای بلبل شیرین زبانم ...

بازی‌های محلی : هر کودک و نوجوانی، نیازمند تفریح و بازی است. بازی‌ها باید بتوانند مهارت‌های لازم جسمانی، روانی و اجتماعی را برای زندگی آیندهٔ فرد فراهم کنند. در گذشتهٔ نه چندان دور، به‌جای بازی‌های جدید رایانه‌ای (کامپیوتری) امروز (با ماهیتی خشن و منفعل)، بازی‌های متعددی وجود داشت که کودکان و نوجوانان طیّ این بازی‌ها، ضمن تفریح، توانایی‌هایی را نیز کسب می‌کردند؛ از جمله : مهارت هم‌زیستی، احترام به قوانین، شادابی و تحرک، احترام به جمع، تقویت مهارت ارتباط برقرار کردن با دیگران و کسب مهارت ایفای نقش‌های آینده در زندگی.

در استان اصفهان نیز بازی‌های متعدد و تقریباً مشابهی در همهٔ روستاها و شهرها اجرا می‌شده است. این بازی‌ها در عین انعطاف‌پذیری زیاد، بعضی آرام و بعضی پرتحرک بودند که به اقتضای شرایط زمان و مکان حتی باهمراهی بزرگ‌ترها، به اجرا درمی‌آمد؛ از جمله : بازی یه‌قل دو قل، تخم‌مرغ بازی، الک دولک، گرگم و گله می‌برم، هفت‌سنگ، طناب‌کشی و ... .

شکل ۲ــ۵ــ بازی‌های دسته‌جمعی

نمایش‌های محلی : نمایش‌های آئینی از زمان‌های گذشته در سرزمین ما مورد توجه بوده است. این نمایش‌ها را می‌توان در دو گروه کلی بررسی کرد :

الف) تعزیه و روضه‌خوانی: از مهم‌ترین انواع ارتباطات سنتی و هنرهای نمایشی است که در آن، ترکیبی از هنرها، آداب و عناصر مختلف به‌کار گرفته می‌شود. تعزیه در لغت به معنای «سوگواری و یاد بود عزیزان در گذشته» است و در اصطلاح، به نوعی نمایش مذهبی و آداب و رسوم خاص اطلاق می‌شود که متناسب با شرایط خاص تاریخی، یادآور ظلم و جور حکام وقت، یادآور ستمکاری‌ها به امام حسین (ع) و یاران اوست. مضمون تعزیه، رویارویی دو نیروی خوب و بد، نور و ظلمت است. در تمام روستاها و شهرهای استان اصفهان، تعزیه به مناسبت‌های مختلف انجام می‌گیرد. در همه جای استان اصفهان به ویژه دهۀ محرم، این مراسم با شور و علاقۀ وافری اجرا می‌شود؛ برای نمونه می‌توان از مراسم نخل‌گردانی و تعزیۀ روستای ابیانه، و انواع دیگر نمایش‌های شهر نیاسر، بادرود، خوانسار، خمینی‌شهر و خوراسگان نام برد.

شکل ۳ــ۵ــ مراسم سوگواری حضرت امام حسین (ع) ــ آران و بیدگل

شمایل گردانی نیز از پر رونق‌ترین اشکال نمایش‌های آیینی است که طیّ آن، وقایع مذهبی به ویژه قیام امام حسین (ع) و یارانش توسط شمایل‌گردانی، روی منبر یا در صحن حرم‌ها، امامزاده‌ها همراه با نوحه‌خوانی و سینه‌زنی نمایش داده می‌شود. شمایل‌گردانی نیز با گسترش رسانه‌های تصویری به ویژه تلویزیون، به شدت از اهمیت آن کاسته شده است.

ب) نقالی و پرده‌خوانی: از جذاب‌ترین و قدیمی‌ترین نمایش‌های سنتی است که سابقۀ آن به قبل از اسلام هم می‌رسد. نقالی را «نقل یک واقعه یا قصه به شعر یا به نثر با حرکات حالات و بیان مناسب در برابر جمع» تعریف کرده‌اند. نقالی در ایران را به سه نوع «نقالی

پهلوانی و حماسی»، «نقالی مذهبی» و «نقالی تفریحی» می‌توان تقسیم کرد. از مهم‌ترین آن‌ها، نقالی پهلوانی و حماسی، شاهنامه‌خوانی و قصه‌خوانی است که در آن داستان‌های منظوم شاهنامهٔ فردوسی با صدای رسا و گرم، همراه با حالات و حرکات مختلف چهره و دست برای تماشاگران نقل می‌شود.

شکل ۴ــ۵ــ پرده‌خوانی

فعالیت گروهی ۴ـ۵

به‌نظر شما، حفظ و بزرگداشت مراسم مذهبی «تعزیه»، برای حفظ فرهنگ ملی ــ مذهبی ما چه ضرورتی دارد؟

نوع پوشش سنتی مردم استان اصفهان

نوع و چگونگی پوشش هر جامعه‌ای از ویژگی‌های خاصّ فرهنگی آن جامعه محسوب می‌شود. اعتقادات، باورها، عوامل جغرافیایی، تاریخ و اجتماعی برنوع پوشش افراد جامعه تأثیر فراوان دارد.

شکل ۵ــ۵ــ لباس زنان و مردان اصفهانی (۱۵۰ سال قبل)

از مهم‌ترین ویژگی‌های پوشش سنتی مردم، می‌توان با توجه به رعایت پوشش بدن، تولید محلی تن‌پوش‌ها، سادگی، زیبایی، رنگارنگی، رعایت پاکیزگی، تناسب با ویژگی‌های آب و هوایی منطقه، اشتغال تعداد زیادی از افراد به امر تهیه و تولید پوشش و تن‌پوش‌ها، تنوع آنها و ... اشاره کرد. در استان ما، پوشش و لباس از اهمیّت زیادی برخوردار است ولی با گذشت زمان، پوشش سنتی کمتر به کار می‌رود.

لباس سنتی مردم ابیانه[1] : این نوع لباس بیانگر ویژگی‌های جغرافیایی، باورها، اعتقادات و ویژگی‌های فرهنگی مردم این قسمت از استان است که ریشه دراعماق تاریخ ایرانیان دارد و نشانگر سنت‌های زیبای ایران باستان است.

شکل ۶ــ۵ــ لباس سنتی مردم ابیانه

۱ــ ابیانه، این روستا در ۴۰ کیلومتری شمال غربی نطنز و ۷۰ کیلومتری جنوب کاشان در دامنهٔ کوه کرکس واقع شده است. روستای ابیانه، از نظر معماری، تاریخی و فرهنگی در ایران از اهمیت خاصی برخوردار است.

چادر سفید ورزنه : پوشیدن چادر سفید، مشخصهٔ منحصر به فرد شهر ورزنه است. گفته می‌شود که پوشیدن چادر و لباس سفید در این منطقه، دلایل تاریخی و جغرافیایی دارد : اغلب زنان و دختران این شهر به شیوهٔ نیاکان خود، از چادر سفید استفاده می‌کنند. شرایط آب و هوایی منطقه، شغل کرباس‌بافی، کشت و کار پنبه و در دسترس نبودن پارچه‌های شهری در گذشته، از عوامل مؤثر در وجود این سنت است.

شکل ۷ــ۵ــ پوشش زنان ورزنه

فعالیت گروهی ۵ـ۵

آیا در محلّ زندگی شما پوشش محلی خاص وجود دارد؟ مشخصات این لباس چه ارتباطی با محیط جغرافیایی و فرهنگی شما دارد؟ تصاویری از آن تهیه کنید.

نگاهی اجمالی به برخی مراسم خاص در استان اصفهان

در همهٔ جوامع از نشانه‌های حیات و بالندگی آن، وجود مراسمی است که ریشه در باورها و اعتقادات دارد. در جامعه، شهر و روستاهای ما نیز در عین مراسم مشابه با سایر مناطق به دلایل اعتقادی، تاریخی، جغرافیایی و اقتصادی، مراسم خاصی وجود دارد که لازم است علاوه بر آشنایی با این سنّت‌ها و آگاهی از اهداف انجام آن، در برگزاری آن‌ها نیز مشارکت داشته باشیم و در بزرگداشت آنها کوشا باشیم.

بیشتر بدانیم

در این قسمت به برخی از مراسم مذهبی ــ ملّی در سطح استان اشاره می‌شود.

الف) مراسم نخل‌بندان (نخل‌گردانی)[1] : مردم در تمام استان اصفهان برای مراسم مذهبی به ویژه «عاشورا» اهمیت ویژه‌ای قائل‌اند و از اول محرم، یکپارچه سیاهپوش می‌شوند. مراسم عزاداری به صورت هیئت‌های زنجیرزنی، سینه‌زنی و روضه خوانی برپا می‌شود و در روز «عاشورا» به اوج خود می‌رسد.

نخل همراه با دسته‌های زنجیرزن، در شهر و روستا و در مکان‌های متبرک و امامزاده‌ها به گردش درمی‌آید؛ برای مثال در «خور و توابع آن» در روز ششم محرم، دو عَلَم زینت داده می‌شود که با پارچه‌های رنگی و دستمال ابریشمی سیاه یزدی آراسته می‌شود و روزهای بعد نیز در مواردی، پوشش عَلَم‌ها را تغییر می‌دهند.

شکل ۸ــ۵ــ مراسم نخل‌گردانی

ب) مراسم چاووشی : در گذشته، هنگام عزیمت یا بازگشت افراد از عتبات عالیات، مشهد و سفر حج، مراسم چاووشی برگزار می‌شد. چاووشان کسانی بودند که با آداب خاصی با قرائت اشعار و ادعیه مردم و زائران را از برنامهٔ سفر مطلع می‌کردند و عموم مردم نیز با تکرار کلمه یا جملاتی، او را همراهی می‌کردند. از مهم‌ترین پیامدهای این رفتار اجتماعی اطلاع‌رسانی، تقویت حسّ جمعی، انجام گروهی و همدلی است؛ برای نمونه می‌توان به نمونهٔ چاووشی مردم

۱ــ قدمت مراسم نخل‌گردانی یا نخل برداشتن به دورهٔ صفویه می‌رسد. نخل به منزلهٔ تابوت امام حسین (ع) بوده و بیانگر این نیت است که اگر ما در روز عاشورای سال ۶۱ هجری درکنار تو نبودیم، در سالروز شهادت تو، پیکر پاکت را تشییع می‌کنیم.

«بادرود» اشاره کرد که این اشعار از زمان قاجار به بعد رایج شده است.

خرّم دلی که منبع اَنهار کوثر است　　کوثر کجا ز دیدهٔ پراشک بهتر است
نام حسین و کرب و بلا، هر دو دلرباست　　نام علی‌اکبر از آن دل رباتر است
رفتم به کربلا به سر قبر هر شهید　　دیدم که مرقد شهدا، مشک و عنبر است

پ) مراسم دعای باران : مردم استان اصفهان از گذشته‌های دور، به‌دلیل وضعیت آب وهوایی و کافی نبودن بارندگی با مشکل کم آبی روبه‌رو بوده‌اند؛ از این‌رو، در سال‌های کم‌بارش، جهت نزول باران، مردم طیّ مراسمی خاص در مساجد و امامزاده‌ها، با دعا و ختم قرآن از خداوند کریم درخواست «باران» می‌کنند. همچنین در این مراسم از حیوانات اهلی قربانی می‌کنند و بین مردم آش نذری پخش می‌کنند. این مراسم با آداب خاصی، برگزار می‌شود.

ت) مراسم ماه مبارک رمضان : ماه مبارک رمضان دارای آداب و احترام خاصی نزد مردم است که دربرگیرندهٔ رسم‌های متعددی است؛ از جمله، رؤیت ماه نو، پیشواز ماه روزه رفتن، ختم قرآن، مراسم توسل به ائمهٔاطهار، شب قدر و افطاری دادن. قبل از کاربرد رادیو و تلویزیون، «سحرخیزی» از اهمیت خاص برخوردار بود؛ از این‌رو، یک ساعت قبل از بیدار شدن در سحر، صدای آوای طبلی شنیده می‌شد و افرادی که قصد تهیهٔ غذا برای سحر داشتند، بیدار می‌شدند.

ث) مراسم از عید نوروز تا سیزده نوروز : با پایان فصل سرما و آغاز بهار، مردم ما در تمام نقاط، جشن می‌گیرند. قبل از تحویل سال جدید، مراسم به اشکال و آداب مختلف انجام می‌گیرد؛ از آن جمله است : چهارشنبه‌سوری، قاشق‌زنی، خانه‌تکانی و سبزه سبز کردن. هنگام تحویل سال، اکثر مردم به زیارت امامزادگان و اهل قبور می‌روند و مشغول خواندن دعا می‌شوند و بعد، همراه اعضای خانواده و بزرگ‌ترها درکنار سفرهٔ هفت‌سین که خود آداب خاصی دارد، می‌نشینند. بعد از آن مردم جهت انجام دید و بازدید به خانهٔ روحانی، سید محله یا روستا و بزرگ‌ترهای فامیل می‌روند. دراین ایام، مردم با شیرینی و آجیل از هم پذیرایی کرده، به یکدیگر هدیه می‌دهند و سال خوبی را برای هم آرزو می‌کنند.

شکل ۹ــ۵ــ سفرهٔ هفت‌سین

روز سیزدهٔ فروردین نیز مردم سبزهٔ سفرهٔ هفت‌سین را از خانه بیرون می‌برند. این روز، روز بزرگداشت و احترام به‌طبیعت است و تا پایان روز، افراد خانواده و فامیل در کنار هم در دشت و سبزه‌زار ساعاتی را می‌گذرانند.

ج) مراسم گلاب‌گیری : گلاب‌گیری در قمصر، برزک، نیاسر، جوشقان و کاشان از قدمتی دیرینه برخوردار است که این، خود از رواج کاشت گل محمدی در این منطقه خبر می‌دهد و نسل به نسل از گذشتگان به فرزندان انتقال یافته است.

شکل ۱۰ــ۵ــ گلاب‌گیری (قمصر کاشان)

آیا می‌دانید

در اول ماه شعبان، هر سال داخل کعبه با گلاب ناب قمصر کاشان شسته می‌شود.

چ) مراسم قالی‌شویی «مشهد اردهال» : اردهال به علت شهادت حضرت سلطان علی، فرزند امام محمدباقر(ع)، در این محل به «مشهد اردهال» معروف شده است؛ به سبب حرمت تخته‌ای قالی که پیکر امامزاده علی را ابتدا روی آن قرار دادند و بعد به جای پیکر او غسل دادند، اصطلاح «مشهد قالی‌شویان» نیز مشهور است. در سیزدهم پاییز هر سال، نمایش آیینی قالی‌شویان که بیانگر اعتقاد خالصانهٔ مردم منطقه به خاندان اهل بیت است، با شور و هیجان وصف‌ناشدنی انجام می‌گیرد.

شکل ۱۱ــ۵ــ مراسم قالی‌شویی ــ مشهد اردهال

یکی از جاذبه‌های گردشگری فرهنگی در هر محل، مراسم آیینی است که هرساله می‌تواند افراد زیادی را به‌سوی خود جلب کند.

تحقیق کنید

علت ورود حضرت سلطان علی، فرزند امام محمد باقر (ع)، به ایران چه بود و آن حضرت چگونه شهید شد؟

فعالیت گروهی ۶ـ۵

در محلّ زندگی شما یا در مجاور آن، چه مراسم آیینی خاصی انجام می‌گیرد؟ چرا حفظ و بزرگداشت این مراسم حائز اهمیت است؟

نقش فرهنگ یاریگری در زندگی مردم استان اصفهان

همکاری و همیاری از ویژگی‌های مهمّ جوامع سنتی است. جامعهٔ سنتی ما در گذشته و حال برای مقابله با دشواری‌های زندگی اجتماعی و به دلایل فقر اقتصادی، نبود امنیت، شرایط جغرافیایی سخت و تأکید اسلام بر تعاون و یاری رساندن موجب شده است که مردم ما در شهرها، روستاها و ایل و طوایف، در زمان‌های طولانی هر چه بیشتر به هم وابسته شوند. فرهنگ تعاون و یاریگری در همهٔ ابعاد زندگی مردم استان ما نیز قابل توجّه است. در این قسمت، به چند نمونه از فعّالیّت‌های اقتصادی (تولیدی) مبتنی بر «یاریگری» اشاره می‌شود :

لایروبی و جشن‌های پایان لایروبی قنات، مراسم آب‌خواهی (قربانی و نثار هدایا برای قنات و چشمه)، مراسم طلب باران، جوی‌کنی و جوی‌روبی و برداشت محصول، از جملهٔ این فعّالیّت‌های گروهی است.

بیشتر بدانیم

همکاری و تعاون در بین مردم : تعاون و همکاری در همهٔ ابعاد زندگی اجتماعی ما مشهود است؛ به ویژه در زندگی ایلی، شهری و روستایی. در آماده کردن زمین و آب (لایروبی، جوی‌روبی، ساختن قنات، ساختن

بند و سد، بیل‌زنی)، در کاشت (نشاکاری، نهال‌کاری و ...)، در برداشت (پنبه چینی، غوره‌چینی، میوه‌چینی و...) و اجرای مراسم خاص (پختن آش نذری، پختن نان، مراسم دعای باران، برگزاری مراسم جشن‌ها چون نیمهٔ شعبان، عیدسعیدفطر، مراسم ازدواج، آیین‌های سوگواری ازجمله دههٔ عاشورا، سوگواری عزیزی از دست رفته و ...).

هرچند با مکانیزه شدن کشاورزی و صنعتی‌تر شدن جامعه، این مراسم کمرنگ شده است ولی همیاری و تعاون همچنان در فرهنگ ایرانی ــ اسلامی ما از اهمیت خاصی برخوردار است.

شکل ۱۲ــ۵ــ لایروبی جوی‌های آب نمونه‌ای از همکاری اهالی با یکدیگر ــ سمیرم

خانواده در استان

خانواده یک واحد اجتماعی است که از طریق ازدواج یا فرزندپذیری شکل می‌گیرد. خانواده محل اصلی حفظ و انتقال ارزش‌ها، هنجارها و سنّت‌های اجتماعی است. پیوند بین دو خانواده، از طریق ازدواج معمولاً همراه با آداب و رسوم و آیین‌های خاصی است.

شکل ۱۳ــ۵ــ خانواده

جلوه‌هایی از فرهنگ استان

فرهنگ استان اصفهان هرچند بخشی از فرهنگ جامعهٔ ایرانی است ولی دارای ویژگی‌های خاص خود نیز است. فرهنگ غنی اصفهان از گذشته تاکنون، آثار هنری قابل توجهی را در زمینه‌های متعدد به خود اختصاص داده است؛ از جمله : سبک معماری، موسیقی و ساخت آلات موسیقی (اتاق موسیقی در عمارت عالی‌قاپو)، بافت فرش دستباف، گلیم و عبا (نائین، نجف‌آباد و کاشان) و پارچه‌های نخی (خور و ورزنه)، تهیهٔ انواع سفال و کاشی (شهرضا) و سایر صنایع دستی و سوغات منحصر به فرد.

روستاها و شهرهای استان ما، همه بیانگر جلوه‌های بیرونی فرهنگ استان‌اند.

شکل ۱۴ــ۵ــ صنایع دستی و فرهنگ

شکل ۱۵ــ۵ــ معماری و فرهنگ

فعالیت گروهی ۷ـ۵

سؤالات زیر را پاسخ دهید :

منطقه‌ای که شما در آن زندگی می‌کنید، در کدام یک از زمینه‌های هنری، شهرت دارد؟

در مورد اهمیت اثر هنری، محل زندگی خود از نظر اشتغال‌زایی، پرکردن اوقات فراغت، شکوفا کردن خلاقیت و ... چند جمله بنویسید.

فصل ششم

پیشینهٔ تاریخی استان اصفهان

شهر اصفهان ــ صفویه

درس شانزدهم پیشینهٔ تاریخی استان

استان اصفهان یکی از مؤثرترین استان‌های کشور در شکل‌دهی به تاریخ این سرزمین کهن بوده است. تاریخ استانمان در پیوند همه‌جانبه با تاریخ ایران زمین سراسر شکوه و افتخار است و در آفرینش چنین تاریخ درخشانی تمامی زنان و مردان این استان در هر روستا و شهری و از هر قوم و قبیله‌ای نقش‌آفرین بوده‌اند. در این درس سعی بر آن داریم تا بخشی از این تاریخ را باهم مرور کنیم.

پیشینهٔ سکونت انسان در سطح استان

براساس آنچه تا امروز کشف شده است، قدمت سکونت انسان در استان اصفهان به بیش از ۴۲ هزار سال قبل می‌رسد. آثار به دست آمده از انسان‌های نخستین در غارهای قلعه‌بزی (حسن‌آباد) واقع در شهرستان مبارکه مؤید این امر است که در آن زمان، انسان‌های ساکن در این غارها به شکار گورخر، کرگدن، اسب و گاو وحشی و دیگر حیوانات می‌پرداخته‌اند.

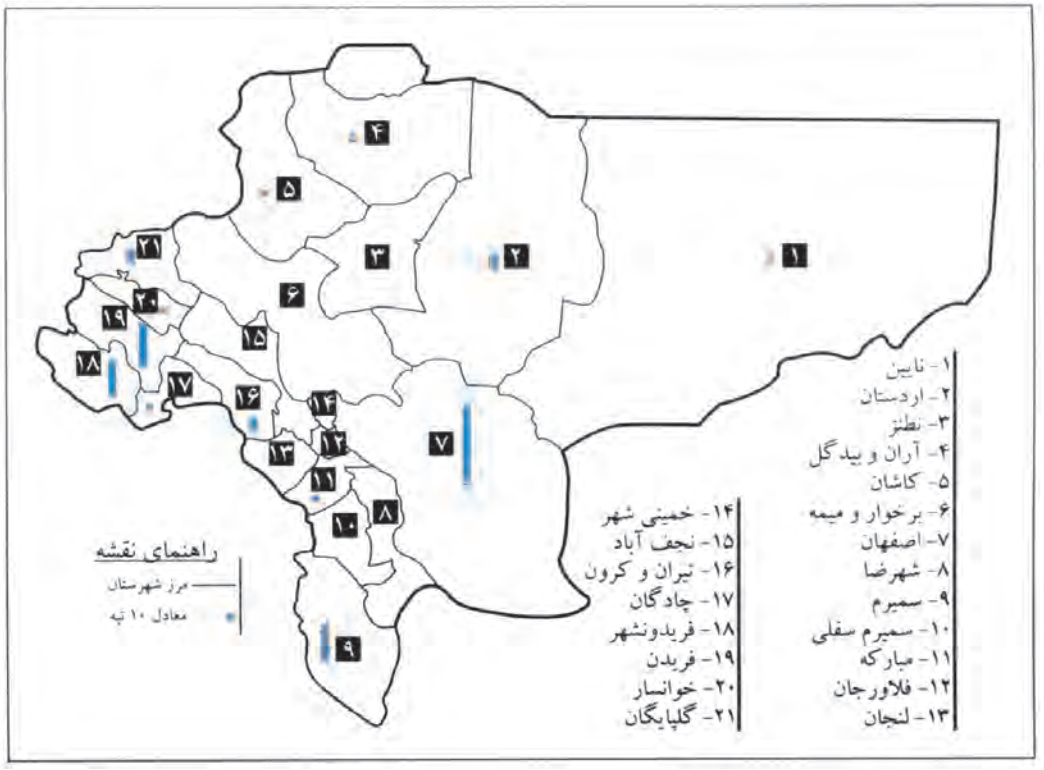

شکل ۱ــ۶ــ نقشهٔ پراکندگی تپه‌های باستانی در استان

گفتنی است چندین منطقه در قسمت‌های دیگر استان وجود دارد که قدمت آنها به پنج تا هفت هزار سال تخمین زده می‌شود. برخی از این محوطه‌ها متعلق به دورهٔ نوسنگی[1] است که حکایت از استقرار گروه‌های متعدد انسانی در مناطق مختلف استان دارد.

بیشتر بدانیم

بیشتر این مکان‌ها مربوط به هزارهٔ چهارم تا هزارهٔ ششم قبل از میلاد است. برخی از مکان‌های باستانی استان عبارت‌اند از : تپهٔ سیلک کاشان، محوطهٔ باستانی اریسمان در شهرستان نطنز (هزارهٔ چهارم ق. م)، تپهٔ آشنا در چادگان (هزارهٔ ششم ق. م)، تپهٔ چغا حسن در گلپایگان (هزارهٔ پنجم ق.م)،گورتان اصفهان (هزارهٔ چهارم ق.م)، سبا در ورزنه (هزارهٔ سوم ق.م)، تپهٔ جوزک تیران و کرون (هزارهٔ چهارم ق.م)، تل‌شاهی سمیرم (هزارهٔ چهارم ق.م) و تپه‌های نادگان فریدن (هزارهٔ چهارم ق.م).

شکل ۲ــ۶ــ تپه‌های باستانی سیلک ــ کاشان

استان اصفهان قبل از اسلام

آیا تاکنون چنین تندیسی را مشاهده کرده‌اید. فکر می‌کنید نشانگر چیست؟

۱ــ دورهٔ نوسنگی، زمان بین ۸ تا ۱۰ هزار سال قبل است.

شکل ۳ــ۶ــ نماد شهر اصفهان. این تندیس نشانه چیست؟

از اصفهان پیش از اسلام؛ یعنی زمان هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان اطلاعات زیادی در دست نیست و آثار چندانی برجای نمانده است ولی آن‌چه مسلّم است، از آنجا که استان اصفهان از لحاظ جغرافیایی در مرکز ایران واقع شده است، وجود دشت‌های وسیع و حاصل‌خیز و در برخی از مناطق، منابع آب فراوان ــ مانند زاینده رود ــ جاذبه‌هایی در آن ایجاد کرده است؛ از این‌رو، تمامی حاکمان در طول تاریخ نسبت به آن توجّه ویژه داشته‌اند و تلاش همه‌جانبهٔ آنها این بوده است که تسلط خود را بر این منطقه حفظ کنند. در دوران اساطیری، وجود داستان‌هایی مانند ماجرای کاوهٔ آهنگر همان چهرهٔ آزاده که علیه ستم ضحاک قیام کرد و به کمک فریدون ملت ایران را از بند اسارت آزاد کرد و هم اکنون نیز در منطقهٔ فریدن در روستایی به نام مشهد کاوه، آرامگاهی منسوب به این قهرمان ملی دیده می‌شود، نشان از مرکزیت قدرت سیاسی در این قسمت کشور دارد. وجود دژی بسیار بزرگ همانند اهرام مصر به نام کهندژ سارویه در حاشیهٔ اصفهان امروزی که آثار آن تا هزار سال قبل هنوز برجای بوده و امروزه بخشی از آن درکنار پل شهرستان به نام تپه اشرف باقی مانده است و نیز بقایای آتشکدهٔ منسوب به عصر ساسانیان در ماربین اصفهان (کوه آتشگاه)، نمونه‌ای از آثار برجای مانده از پیش از اسلام است.

شکل ۴ــ۶ــ تپه اشرف باقی‌ماندهٔ بنای کهن سارویه (نزدیک پل شهرستان اصفهان)

بیشتر بدانیم

در زمان فرمانروایی مادها، ایران دارای سه ایالت بزرگ بود که یکی از این ایالت‌ها بخش بزرگی از غرب استان اصفهان امروزی ایالتی به نام پارتاکن یا پارتیکان فریدن، فریدون‌شهر و چادگان امروزی به مرکزیت گابای (گی، جی) بود. اصفهان در زمان امپراتوری هخامنشیان به نام گابای یا گی شناخته می‌شده است. در عهد اشکانیان، حکومت ایران ملوک‌الطوایفی بود و بر هریک از قسمت‌های مهم و وسیع آن، حکمرانی که لقب شاه داشت، فرمانروایی می‌کرد. در آن زمان، اصفهان یک ساتراپ (استان) به شمار می‌آمد. در دورهٔ امپراتوری ساسانیان، آبادی‌های فراوانی در سطح استان اصفهان وجود داشته که آثاری از آنها باقی‌مانده است؛ مانند قلعه‌های متعدد ساسانی در آران و بیدگل (قلعهٔ شرقی)، در سمیرم (تل نقاره و تل دهنا و گور دخمهٔ طاقچه بت)، در فریدن (تپه خویگان)، در نائین (چهارطاقی شیرکوه، قلعهٔ شیرکوه و چهارطاقی نخلک)، در نیاسر کاشان (چهارطاقی نیاسر)، در اصفهان (بنای آتشگاه و پل شهرستان) و بسیاری آثار دیگر. در این زمان، شهر اصفهان را سپاهان یا محلّ تجمع سپاه می‌نامیدند که واژهٔ اصفهان از آن گرفته شده است. سپاهان محلّ سکونت و قلمرو خاندان‌های مهمّ حاکم و فرمانروایان و دژ مستحکمی برای ساسانیان بود.

شکل ۵ــ۶ــ چهارطاقی نیاسر، مرکز انجام مراسم آیینی و اندازه‌گیری نجومی و تقویم‌نگاری در گذشته

اصفهان پس از ورود اسلام تا عهد حاضر

اسلام از سال ۲۳ هجری قمری وارد استان اصفهان شد. مردم این استان همانند دیگر ایرانیان از دین اسلام استقبال کردند. وجود بقاع سادات و امامزادگان در جای جای این استان، نشان از عشق و ارادت دیرینهٔ این مردم نسبت به پیامبر بزرگوار اسلام و خانوادهٔ گران‌قدر آن حضرت دارد.

شکل ۶ــ۶ــ امامزاده اسحاق ــ خوراسگان

اصفهان در دورهٔ اسلامی رونق قابل توجهی یافت و با اتصال برخی از مناطق، محلات و روستاهای مجاور به محلهٔ یهودیه و جی (محلات اولیهٔ اصفهان) به عنوان یکی از شهرها و مراکز مهمّ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران شهرت و اعتبار ویژه‌ای پیدا کرد ولی اوج اعتبار و رونق اصفهان را در چند دورهٔ خاص می‌توان مشاهده کرد :

۱ــ دورهٔ حکومت آل بویه : اصفهان از ابتدای حکومت آل بویه تا انقراض آن (۳۲۰ــ ۴۴۸ هـ.ق) همواره از مراکز مهّم حکومتی آنان به‌شمار می‌آمد. در این دوره، اصفهان به پایتختی حسن ملقب به رکن‌الدوله انتخاب شد. او در عمران و آبادانی شهر تلاش زیادی کرد. دیوار بسیار بزرگ اطراف شهر اصفهان که تا چند سال قبل در بیرون دروازهٔ طوقچی تا دروازهٔ جوباره آثاری از آن باقی مانده بود، از اقدامات عمرانی آن زمان است. جانشینان رکن‌الدوله، یعنی مؤیدالدوله و علاء الدوله، نیز در آبادانی شهر تلاش‌های بسیار از خود نشان دادند. صاحب‌بن عباد (مدفن او در محلهٔ طوقچی اصفهان است)، وزیر مؤید الدوله، از دانشمندان به نام زمان خود بود که در توسعهٔ فرهنگ و دانش زمان خود نقش مؤثری داشته است. همچنین، در آن زمان، مسجد جورجیر یا جامع صغیر که در زمان صفویه به مسجد حکیم تغییر نام داد و نیز سراهای عالی و مساجد بسیار ساخته شد.

۲ــ دورهٔ حکومت سلجوقیان : پس از دیالمه، سلجوقیان بر اصفهان تسلط یافتند. از زمان سلجوقیان آثار ارزشمندی در سراسر استان باقی مانده است و بسیاری از شهرهای استان آبادانی بسیار یافتند. اصفهان به عنوان پایتخت سلجوقیان در رأس این پیشرفت‌ها قرار گرفت. وزرای دانشمند سلجوقیان مانند خواجه‌نظام‌الملک طوسی و تاج‌الملک در عمران و آبادانی اصفهان بسیار

کوشش کردند. بناهای بسیاری ساخته شد که هنوز بسیاری از آن‌ها پابرجاست. همچنین احداث چهارباغ ملکشاهی، آثار بسیار ارزشمند معماری و هنر اسلامی به‌ویژه در مسجد جامع اصفهان مانند گنبد نظام‌الملک و گنبد تاج‌الملک که به نظر باستان‌شناسان جهانی از آثار اعجاب‌انگیز محسوب می‌شوند، مسجد جامع اردستان، مسجد جامع زواره، مسجد جامع شهرضا، مسجد جامع گلپایگان نیز از جمله آثار ارزشمند معماری این دوره است.

شکل ۷ــ۶ــ مسجد جامع شهرضا باقی‌مانده از زمان سلجوقیان

میدان عتیق (در محلّ فعلی میدان قیام اصفهان) نیز از میادین بزرگ عصر خود محسوب می‌شد که از آثار دورهٔ سلجوقیان بود. این میدان به مرور زمان به دست فراموشی سپرده شده بود ولی به همت مسئولان شهر اصفهان در حال بازسازی است.

۳ــ دورهٔ حکومت صفویه : اصفهان پایتخت دولت صفوی بود.

شکل ۸ــ۶ــ محراب الجایتو ــ جامع اصفهان

پیشینهٔ تاریخی استان

با مطالعهٔ تاریخ صفویه درمی‌یابیم که شهر اصفهان پس از تأسیس این سلسله تا انتخاب آن به عنوان پایتخت، شهری آباد و پرجمعیت بوده است. شاه عباس اول صفوی در این اندیشه بود که پایتخت را از شمال غرب به مرکز ایران منتقل سازد تا از دشمن صفویان یعنی دولت عثمانی فاصله داشته باشد؛ از این‌رو، درسال ۱۰۰۰ هجری قمری، پایتخت را از قزوین به اصفهان منتقل کردند. تا سال ۱۱۳۵ هجری قمری، یعنی سال سقوط صفویه، اصفهان نه تنها در مرکز ایران بود بلکه تمام شرایط مورد نیاز برای یک پایتخت بزرگ را در خود داشت. به‌نظر شما، کدام شرایط برای پایتخت شدن اصفهان وجود داشت؟

شکل ۹ــ۶ــ میدان امام (نقش جهان)

پس از انتخاب اصفهان به عنوان پایتخت، زمینه برای جذب اقوام و گروه‌ها از دور و نزدیک به سمت اصفهان فراهم گردید(مهاجرت گرجی‌ها و ارامنه) هم‌چنین تعداد زیادی از صنعتگران، معماران، شعرا، هنرمندان، فلاسفه و دانشمندان به اصفهان آمدند. حضور این افراد به همراه تمرکز قدرت صفویه در اصفهان، آنچنان شکوه و عظمتی را به این شهر بخشید که به نصف جهان مشهور شد. میدان باشکوه و بی‌نظیر نقش جهان در مرکز شهر جدید اصفهان ساخته شد و در اطراف آن، ساختمان‌های مجلل مانند مسجد جامع عباسی (مسجد امام)، مسجد شیخ لطف‌اللّه، کاخ عالی قاپو و سردر قیصریه هریک به‌عنوان شاهکاری از معماری ایرانی ــ اسلامی مورد توجه جهانگردان و سفرنامه‌نویسان شرق و غرب عالم قرار گرفت. ایجاد محور چهار باغ عباسی و بالا، محلات متعدد (تبریزی‌ها یا عباس‌آباد، خواجو، جلفا، سعادت‌آباد و فرح‌آباد)، ایجاد پل‌های متعدد برروی زاینده‌رود، ساخت باغ‌های بزرگ و زیبا مانند باغ هزار جریب و مدارس بزرگ مانند مدرسهٔ چهارباغ از جمله اقداماتی بود که به عظمت اصفهان بیش از پیش افزود.

شکل ۱۰ــ۶ــ تندیس شیخ‌بهایی (ورودی شهر نجف‌آباد)

به غیر از شهر اصفهان در سایر شهرها و حتی روستاهای استان نیز آثاری از دورهٔ صفویه به‌چشم می‌خورد؛ مثلاً کاشان، خوانسار، نجف‌آباد (ایجاد شهر در زمان صفویه)، کوهپایه و نائین.

شکل ۱۱ــ۶ــ کاخ نمکدان که در زمان قاجاریه از بین رفته است.

شکل ۱۲ــ۶ــ کاخ آیینه‌خانه که در زمان قاجاریه از بین رفته است.

فعالیت گروهی ۱ـ۶

آثار تاریخی باقی مانده در محل زندگی خود را بررسی کرده، گزارش آن را به کلاس ارائه کنید.

درس هفدهم

جایگاه استان و نقش مردم در دفاع از ایران اسلامی و حرم‌های اهل بیت (ع)

استان اصفهان از گذشته‌های دور تاکنون چهره‌های توانمند و شخصیت‌های ارزشمند فراوانی را به فرهنگ بشری، تمدن اسلامی و جامعهٔ ایرانی ارائه کرده است.

سلمان فارسی، یار صدیق پیامبر بزرگوار اسلام، از مردم این سامان بوده است و کاوهٔ آهنگر، مبارز راه عدالت و آزادی، از مردم پرتیکان بود. در اوج درخشش تمدن اسلامی که ایرانیان از پیشگامان علوم و فنون اسلامی بودند، بسیاری از دانشمندان رشته‌های مختلف از این استان برخاسته یا زندگی علمی خود را در این سامان گذرانده‌اند. در قرن چهارم هجری قمری، شخصیت‌های برجسته‌ای چون حمزهٔ اصفهانی، صاحب‌بن عباد، حافظ ابونعیم، ابن مسکویه، ابوالفرج اصفهانی، ابن‌سینا (گرچه در اصفهان متولد نشد ولی بیشتر آثار علمی او در این شهر شکل گرفت و شاگردان معروفی را در این شهر تربیت کرد) مدت زیادی به تألیف، پژوهش و تربیت شاگردان در این شهر پرداختند. از دورهٔ سلجوقیان تا شروع دورهٔ صفویه استان اصفهان علما و شعرای بسیاری را به خود دید که از آن جمله می‌توان به خواجه‌نظام‌الملک (مؤسس مدارس نظامیه)، راغب اصفهانی، عمادالدین کاتب، غیاث‌الدین جمشید کاشانی، جمال‌الدین عبدالرزاق و کمال‌الدین اسماعیل که هر کدام از مشاهیر عصر خود بوده‌اند، اشاره کرد.

شکل ۱۳ــ۶ــ محلّ تدریس بوعلی‌سینا در اصفهان ــ خیابان ابن‌سینا

پیشینهٔ تاریخی استان

شکوه کم‌نظیر اصفهان در عصر صفویه تنها به‌ابعاد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی محدود نمی‌شد. پرورش و تجلی بزرگان در رشته‌های مختلف، حکایت از یک عصر طلایی در این دوره دارد. چهره‌های ممتازی مانند شیخ‌بهایی، میرداماد، میرفندرسکی، علامه مجلسی، ملاصدرا، فاضل اصفهانی، آقا حسین خوانساری، حکیم شفایی، صائب تبریزی، محتشم کاشانی، علی‌رضا عباسی، علی‌اکبر اصفهانی، محمدرضا امامی که هرکدام نه تنها در استان بلکه در کل کشور و جهان اسلام تأثیرگذار بودند.

از اواخر دوران صفویه تا پایان قاجار چند تن از دانشمندان استان، منشأ تحولات علمی و فرهنگی در کشور بوده‌اند که از آن جمله می‌توان به محمدصادق اردستانی، وحید اصفهانی، آقامحمد بیدآبادی، حکیم قمشه‌ای (صهبا)، جهانگیر خان‌قشقایی و سیدمحمدباقر درچه‌ای اشاره کرد.

شخصیت‌ها و چهره‌های برجستهٔ دوران اخیر نیز در استان ما کم نبوده‌اند. از میان آن‌ها می‌توان بزرگانی چون میرزای نائینی، سیدابوالحسن مدیسه‌ای اصفهانی، آیت‌الله سیدحسن مدرس، حاج‌آقا رحیم ارباب، سیدحسن وحید دستگردی، جلال‌الدین همایی، محیط طباطبایی زواره‌ای، پروفسور عبدالجواد فلاطوری، شهید آیت‌الله دکتر بهشتی، لطف‌الله هنرفر، محمد مهریار و لئون میناسیان را باید یاد کرد.

علاوه بر مردان نام‌آور در تاریخ این استان بزرگ، بانوانی در صحنهٔ علم، هنر و اخلاق در دامن این استان پرورش یافته‌اند که می‌توان به بزرگانی چون ام‌الفارسیه (اولین ایرانی مسلمان)، فاطمه جوزدانی، آمنه بیگم مجلسی، مریم بانو نائینی، هما امامزاده (اولین پزشک زن ایرانی از شهرضا)، بی‌بی‌جان کاشانی، بانو مجتهده امین و بانو مجتهده علویه همایونی اشاره کرد.

شکل ۱۴ــ۶ــ مقبرهٔ دانشمند بزرگ بانو مجتهده امین ــ تخت فولاد اصفهان

در عرصهٔ هنر، استان اصفهان زبانزد ایرانیان است. ظرافت، زیبایی و خلاقیت از ویژگی‌های هنرنمایی مردان و زنان این استان است. اساتیدی همچون استاد حیدر اصفهانی، عماد ورزنه، علی رضا عباسی، محمدرضا امامی، علی‌اکبر اصفهانی، میرعماد، محمدغفاری کاشانی (کمال‌الملک)، حبیب‌اله فضائلی، نورا اصفهانی، تاج اصفهانی، جلیل شهناز، حسین مصورالملکی، حسین یاوری، سهراب سپهری، حسن کسایی و استاد محمود فرشچیان، نمونه‌هایی از هنرمندان این استان‌اند.

شکل ۱۵ــ۶ــ استاد محمود فرشچیان نقاش و طراح معروف معاصر

فعالیت گروهی ۲ـ۶

از زندگی‌نامه و آثار شخصیت‌هایی که از محلّ زندگی شما برخاسته‌اند، گزارشی تهیه و در کلاس ارائه کنید.

مردم استان در طول تاریخ

بیشتر بدانیم

مردم اصفهان در طول تاریخ همیشه از پیشگامان حرکت‌های ملی و مردمی کشور بوده‌اند. این مردم در جنبش‌های فکری، فرهنگی و سیاسی دورهٔ معاصر نیز نقشی شایسته ایفا کرده‌اند؛ از جمله در واقعهٔ تحریم تنباکو و نیز نهضت مشروطیت و تحولاتی که در بیداری ایرانیان در عصر حاضر مؤثر و تعیین کننده بوده است.

در جریان ملی شدن نفت، مردم استان اصفهان نقش بارز و مهمی را ایفا کردند. به ویژه این که دو تن از پیشتازان و رهبران این حرکت تاریخ ساز، از مردم این استان بودند؛ یعنی، آیت‌اللّه سیدابوالقاسم کاشانی و سید مجتبی نواب صفوی. تأثیر اصفهان و سایر شهرهای این استان در قیام پانزده خرداد ماه ۱۳۴۲ و شروع انقلاب

اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) بسیار چشمگیر بود. اولین حکومت نظامی در ایران به دلیل جان‌فشانی و ایستادگی مردم اصفهان در مقابل رژیم پهلوی در مرداد ماه ۱۳۵۷ به وقوع پیوست و اتحاد، ایثار و مقاومت مردم تا پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در بهمن ماه ۱۳۵۷، این استان را به یکی از بزرگ‌ترین پایگاه‌های انقلاب اسلامی تبدیل ساخت .

نقش مردم استان در دوران دفاع مقدس

نقش استان اصفهان در دفاع مقدس ۸ ساله و همچنین مقابله با شرارت‌های ضد انقلاب داخلی در کردستان، سیستان بلوچستان و بعضی از استان‌های مرزی دیگر بر کسی پوشیده نیست. تمام کوه‌ها و قلل برف پوش کردستان حضور رزمندگان اصفهانی را شهادت می دهند. در دوران جنگ تحمیلی نقش اصفهان در دفاع از ارزش‌ها و میراث انقلابی ملت بزرگ ایران غیر قابل انکار است. در توصیف و منزلت اصفهان همین قدر بدانیم که اصفهان براساس آمار مرکز رسمی، بیشترین تعداد شهدا را تقدیم ایران اسلامی نموده است. مردان و زنان غیور استان اصفهان در انقلاب پرشکوه اسلامی و دفاع مقدس در قالب نیروهای مردمی بسیج ــ ارتش ــ سپاه ــ جهاد سازندگی ــ کمیته انقلاب اسلامی ــ شهربانی و ... در جنگ حضور داشتند. برجسته‌ترین و خطشکن‌ترین یگان‌های رزم دفاع مقدس از استان اصفهان بودند.

استان اصفهان با تقدیم حدود ۲۴ هزار شهید دوران دفاع مقدس حماسه‌ای مثال زدنی خلق کرد و فقط در گلستان شهدای اصفهان ۶۸۰۰ شهید گلگون کفن آرمیده‌اند و این مکان به عنوان دومین گلزار شهدای جهان اسلام شناخته می‌شود. در میان این شهدا نام بیش از ۴۰۰ تن از آنان در ردیف سرداران، امیران و فرماندهان دفاع مقدس به حساب می‌آیند که ذکر تلاش و مجاهدت هر یک از آن‌ها دفتر مجزایی را می‌طلبد.

رهبر معظم انقلاب در مورد نقش و حضور نیروها و رزمندگان اصفهانی در دوران دفاع مقدس این چنین بیان فرمودند :

« اصفهان شما در خیلی از میدان‌ها جلوتر از دیگران حرکت کرد از جمله میدان جنگ، از جمله میدان شهادت، از جمله در به وجود آوردن اساس سپاه. بنده در سال اوّل خیلی از جاها می‌رفتم می‌دیدم فرمانده را از مرکز، یک جوان اصفهانی فرستاده‌اند. رفتیم بلوچستان دیدیم اصفهانی است. رفتیم مازندران دیدیم اصفهانی است، رفتیم مشهد دیدیم اصفهانی است. خوب مشهد که یک جای دور افتاده‌ای نیست یا مثلاً مازندران یک گوشه پرت شده کشور نیست، اما عنصری که رفته بود آن‌جا سپاه را برای اوّلین بار پایه‌گذاری بکند یک جوان اصفهانی بود، در مشهد هم اینطوری بود، در مازندران هم اینطوری بود، در بلوچستان هم اینطوری بود، در خیلی جاهای دیگر اینطوری بود... به هر حال در [این] میدان، شما حق بزرگی به گردن جنگ و به گردن کشور دارید و این حق را همین بزرگان شما، همین فرماندهان سپاه به وجود آوردند. حقیقتاً چهره‌های شهدای برجسته اصفهان همین حالا مثل ستاره دارند می‌درخشند همین حالا راه انقلاب را به ما نشان می‌دهند،« بالنجم هم یهتدون» با این ستاره‌ها می شود راه را پیدا کرد، آن اخلاص، آن ایمان، آن صفا، آن بی‌خود شدن در مقابل هدف‌ها و ارزش‌ها، لذا این‌ها تجلیل بشوند و بنده معتقدم که تجلیل این‌ها یکی از فرایض ماست.»

در استان ۳ خانواده ۶ شهیدی، ۳ خانواده ۵ شهیدی، ۷ خانواده ۴ شهیدی ، ۵۹ خانواده ۳ شهیدی، ۵۴۲ خانواده ۲ شهیدی وجود دارد. ۵۶ پدر شهید پس از شهادت فرزندان‌شان خود نیز جامهٔ شهادت پوشیدند. از حدود ۲۴ هزار شهید استان اصفهان ۱۸۷۷۴ نفر ملقّب به القاب و اسامی ائمه اطهار(ع) بوده‌اند و ۴۲۲۶ شهید دیگر از اسامی و صفات الهی و قرآنی و نبوی برخوردار می‌باشند. از مجموع ۳۷۰۷ شهید روحانیت در کل کشور، استان اصفهان با تقدیم ۵۴۳ شهید روحانی و طلبه در انقلاب و دفاع مقدس، جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است که شهیدان بهشتی، اشرفی اصفهانی، میثمی و ردانی پور از روحانیون شهید شاخص این استان محسوب می‌شوند. سنگرهای تعلیم و تربیت استان اصفهان با تقدیم ۵۴۸۶ دانش‌آموز از جمله دانش‌آموز شهید مهرداد عزیزاللّهی و ۲۱۴ معلم شهید، برگی دیگر به آسمان افتخارات این استان افزودند.

در حماسه روز **۲۵ آبان** سال ۱۳۶۱ تعداد ۳۷۰ شهید معظم عملیات محرم از میدان امام اصفهان به سمت گلستان شهدا تشییع شدند و این روز با عنوان «**روز حماسه و ایثار مردم اصفهان** » در تاریخ ثبت شده است.

رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت امام خامنه‌ای(مدظله العالی) در خصوص این روز فرمودند :

« **مردم اصفهان در یک روز، سیصد و هفتاد شهید را تشییع کردند، خم به ابرو نیاوردند بماند که همان روز اعزام به جبهه داشتند. پشتیبانی داشتند و حرکت کردند. این خیلی مهم است.**»

در تاریخ ۱۳۶۵/۱۰/۲۰ در اثر بمباران هوایی رژیم بعث عراق در شهر اصفهان، محله چهارسوق، ۶۵ نفر شهید و ۳۷۱ نفر مجروح شده اند.

در دفاع مقدس از مجموع استان‌های کشور، استان اصفهان از جمله استان‌هایی بود که دو لشکر عملیاتی داشت : **لشکر ۱۴ امام حسین(ع) با فرماندهی شهید حاج حسین خرازی و لشکر نجف اشرف با فرماندهی شهید حاج احمد کاظمی.**

اوّلین خط دفاعی جبهه جنوب توسط نیروهای اصفهان در منطقه عمومی دارخوین معروف به خط شیر به فرماندهی حاج حسین خرازی تشکیل گردید. **عملیات کربلای ۳ برای تصرف اسکله علامیه عراق** در عمق آب‌های نیلگون خلیج فارس که مرکز جاسوسی و هدایت موشک‌های دریایی عراق بود توسط رزمندگان لشکر ۱۴ امام حسین(ع) به اجرا درآمد.

درعملیات بیت المقدس (فتح خرمشهر) اوّلین فرمانده‌ای که ساعت ۱۱ صبح روز سوم خرداد سال ۱۳۶۱ با جیپ فرماندهی وارد شهر خرمشهر شد، حاج حسین خرازی بود. از طرفی خبر آزادی خرمشهر و نیز امنیت پایدار شمال غربی کشور مدیون تدبیر و فرماندهی شهید حاج احمد کاظمی دیگر فرمانده اصفهانی بود.

رده‌های مختلف ارتش منطقه اصفهان در دوران دفاع مقدس نقش به سزایی در دفع دشمن و شکست او داشته است. به عنوان نمونه مرکز آموزش توپخانه اصفهان به عنوان قطب آموزش توپخانه کشور، نقش راهبردی را در پرورش نیروی متخصص گروه‌های توپخانه ایفا نموده است. پایگاه هوایی شهید بابایی اصفهان با توجه به استقرار هواپیماهای اف ۱۴ در آن و ویژگی‌های خاص این جنگنده با ایجاد پوشش رادار گسترده در اکثر مناطق غرب و جنوب کشور که پوشش راداری نداشته‌اند، نقش کلیدی داشت و تنها در ماه اوّل جنگ تحمیلی توانست ۱۹ جنگنده عراقی را سرنگون نماید. خلبانان قهرمان هوانیروز در عملیات کربلای ۵ که سخت‌ترین و معروف‌ترین عملیات ایران بوده است، با راه‌اندازی یگان مستقل آمبولانس هوایی خدمات ویژه‌ای به مجروحان عملیات نمودند.

جهاد سازندگی استان اصفهان نیز در دوران هشت سال دفاع مقدس خوش درخشید، فقط سه روز پس از شروع جنگ تحمیلی در منطقه حاضر شد و اقدام به انجام عملیات مهندسی در خصوص جلوگیری از پیشروی دشمن نمود. مردم فهیم و غیور

اصفهان نیز در این دوران با اعزام بهترین فرزندان خود به جبهه و همچنین بیشترین میزان خدمات تدارکات و پشتیبانی از رزمندگان در شهرهای مختلف نقش تعیین کننده‌ای از خود نشان دادند که در این میان نقش زنان در آماده کردن این پشتیبانی‌ها قابل توجه است و تقدیم ۳۵۰ نفر شهید زن این استان گواهی بر این حضور چشمگیر است.

پس از اتمام جنگ و پایان هشت سال مقاومت و ایثارگری ملت ایران در مقابل هجمه‌های استکبار با نمایندگی رژیم بعث، دیگر باب جهاد و شهادت برای عاشقان این مسیر بسته شد، اما گذر زمان و پیشامد حوادث توسط دشمنان قسم خورده انقلاب اسلامی در مناطق مختلف هر از گاهی عطر و نسیم شهادت را در کوچه و پس کوچه‌های این سرزمین پراکنده می‌کرد. زمان گذشته تا چهره خبیث و فتنه‌انگیز استعمار و استکبار رنگ دیگری از دشمنی در میان سخنان از خود نشان داد و آن ظهور جریان‌های باطل تکفیری در برخی کشورهای مسلمان بوده که نوع خشونت‌آمیز و وحشیانه آن به ویژه در کشورهای عراق و سوریه خودنمایی کرد، فرقه‌هایی چون : جبههٔ النصره، داعش و غیره

انقلاب اسلامی ایران با تدبیری که از سوی رهبر فرزانه انقلاب رقم خورد، خود را مکلف به حضور در سرزمین‌هایی نمود که می‌توانست عمق استراتژیک نظام اسلامی باشد. در این بین جوانانی تربیت یافته مکتب حضرت امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای داوطلبانه در جبهه‌های مقاومت اسلامی حضور یافتند و دوباره نسیم شهادت در این سرزمین وزیدن گرفت و در این عصر نام « مدافعان حرم» بر پیشانی این گلگون کفنان با بصیرت می‌درخشد. استان اصفهان نیز در این میان بی‌نصیب نماند و جوانان و رزمندگان اصفهانی داوطلبانه در جبهه‌های نبرد مقاومت حضور پیدا کردند و با تقدیم ۳۳ شهید مدافع حرم و همچنین تعدادی از شهدای تیپ فاطمیون (مهاجرین افغانی ساکن استان) سهم به‌سزایی در پیروزی بر کفر و داعشیان داشت. شهید محسن حججی از شهدای شاخص مدافع حرم اصفهان بود که در سن ۲۵ سالگی در سال ۱۳۹۶ در سوریه توسط مزدوران تکفیری داعش به شهادت رسید و به تعبیر رهبر معظم انقلاب : « **شهید حججی عزیز حجت خداوند در مقابل چشم همگان شد.**» و شهادت او تأثیر زیادی بر روی فضای عمومی ایران و جهان داشت.

شکل ۱۶ــ۶

شکل ۱۷ــ۶ــ تصویر برخی از سرداران شهید استان اصفهان

شکل ۱۸ــ۶ــ نمایی از گلستان شهدای اصفهان

فصل هفتم

شکوفایی استان اصفهان

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس هجدهم دستاوردهای استان

انقلاب اسلامی علاوه بر رشد ارزش‌های والای انسانی، دست‌یابی به جامعه‌ای برخوردار از اقتصاد پیشرفته، توانا در تولید علم و فن، و متکی به انسان‌هایی توانمند و پویا را هدف خود قرار داده است.

اهداف متعالی انقلاب در استان، همراه با ارزش‌مداری، استعداد علمی و هنر، اعتماد به نفس و توانمندی انسانی مردمان استان در راستای تلاش و مدیریت‌های مؤثر در صحنه‌های مختلف، اصفهان را طلایه‌دار توسعهٔ علم، فرهنگ، هنر و اقتصاد در کشور ساخته است، که آثار آن را در جای جای استان می‌توان مشاهده کرد.

فعالیت گروهی ۱ـ۷

ـ از افتخارات استان اصفهان در سی سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی، کدام‌یک را به یاد دارید؟ با کمک دبیرتان تعدادی از آن‌ها را نام ببرید.

ـ از یادآوری این افتخارات چه احساسی دارید؟

الف) بخش اقتصادی

توسعهٔ اقتصادی استان اصفهان نقش ارزنده‌ای در رشد اقتصادی کشور داشته است. در این جا با پاره‌ای از فعالیت‌های اقتصادی ارزشمند استان در سی‌سالهٔ اخیر آشنا می‌شویم.

ـ **اقتصاد کلان** : یکی از ضروری‌ترین بخش‌های اقتصادی استان پیدایش بازار بورس با هدف توسعهٔ سرمایه‌گذاری و مشارکت اقتصادی بوده است. بورس اصفهان در اسفند ماه ۱۳۸۲ رسماً کار خود را آغاز کرده و با رشدی معادل ۲۳/۵ درصد در سال ۱۳۸۷ به بالاترین ارزش معاملات در چند سال اخیر رسیده است. آیا می‌دانید کار بورس چیست؟

ـ **بانکداری، صندوق‌های حمایتی** : اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا، گسترش شعب بانک‌ها، رشد تسهیلات اعطایی و افزایش جذب سپرده‌ها نزد بانک‌های استان، از جمله اقدامات مؤثر در این حوزه بوده است.

ایجاد صندوق‌های حمایتی در اجرای عدالت اجتماعی و تسهیلات برای اشتغال و ازدواج نقش مهمی داشته است.

آیا در شهر شما صندوق حمایتی وجود دارد؟

یکی از خدماتی را که این صندوق به مردم ارائه می‌دهد، به دوستانتان معرفی کنید.

ــ **بازرگانی خارجی**: تدوین سند راهبرد توسعهٔ صادرات غیرنفتی کشور، طرح هدایت صادرات استان و حمایت دولت به‌راه‌اندازی خوشه‌های صادراتی در استان کمک کرده تا میزان صادرات غیرنفتی استان رشد چشم‌گیری داشته باشد.

ب) بخش فرهنگی، اجتماعی و خدماتی

اصفهان، مهد فرهنگ و ادب ایران، در بسیاری از فعالیت‌های بنیادی فرهنگی، اجتماعی و خدماتی در سی‌سال اخیر پیشتاز بوده است.

ــ **میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری**: آیا می‌دانید از مجموع گردشگران خارجی ورودی به هتل‌های کشور، ۱۱/۵ درصد آن‌ها به هتل‌های استان اصفهان وارد می‌شوند و استان اصفهان دومین رتبه را در سطح کشور در این خصوص دارد.

گفتنی است که وجود ۲۸ روستا به عنوان هدف گردشگری، تصویب ۶۰ منطقهٔ نمونه گردشگری در توسعهٔ گردشگری در استان اصفهان مؤثر بوده است. علاوه بر این، تعریف ۲۸ محور گردشگری، تولید نقشهٔ ایران با محورهای گردشگری، حفظ و احیای رشته‌های صنایع‌دستی و ارائهٔ سامانهٔ اطلاعات مکانی آثار تاریخی و فرهنگی استان و طرح ملی تور الکترونیکی سبب افزایش گردشگران داخلی و خارجی در اصفهان شده است.

شکل ۱ــ۷ــ روستایی در فریدن

ــ **صدا و سیما**: اصفهان اوّلین استان در کشور است که شبکهٔ استانی سیما در آن شکل گرفته است. همچنین، صدای مرکز استان نزدیک به نیم‌قرن سابقهٔ فعالیت دارد. از سال ۱۳۷۴ افتتاح شبکهٔ ۵ سیمای استان به توسعهٔ این سازمان کمک چشم‌گیری کرده است. در حال حاضر، کلّ استان زیر پوشش شبکهٔ صدا و سیما قرار دارد.

ــ **فرهنگ و هنر** : اکثر شهرستان‌های استان اصفهان دارای حداقل یک فضای فرهنگی است.

ــ آیا فضاهای فرهنگی‌ای را که در محلّ زندگی شمایند، می‌شناسید؟

ــ چند کانون پرورش فکری در شهرستان شما مشغول فعالیت‌اند؟

استان اصفهان از نظر تعداد کتاب‌خانه‌ها در کشور مقام اول، از نظر تعداد کانون پرورش فکری مقام اول و از نظر تعداد سینما مقام دوم کشور را داراست. اصفهان مرکز بسیاری از جشنواره‌ها و همایش‌های فرهنگی و هنری کشور قلمداد می‌شود.

ــ **تربیت بدنی** : استان اصفهان به جهت قابلیت‌های نیروی انسانی و امکانات ورزشی، دومین مرکز ورزشی کشور به شمار می‌آید. سیر تکاملی تعداد اماکن ورزشی، رشد متوسط سالانهٔ سرانهٔ فضاهای ورزشی و افزایش ورزشکاران، و تیم‌های ورزشی و مربیان، ناشی از سیاست‌های تشویقی پس از انقلاب بوده است که در سطح ملی و جهانی افتخارات فراوانی برای استان و کشور کسب کرده‌اند.

ــ **بهزیستی** : سازمان بهزیستی با اتخاذ تدابیر و ارائهٔ خدمات و حمایت‌های غیربیمه‌ای به گسترش خدمات توانبخشی، حمایتی، بازپروری و پیشگیری از معلولیت‌ها و آسیب‌های اجتماعی و کمک به تأمین حداقل نیازهای اساسی گروه‌های کم‌درآمد اقدام کرده است. وجود ۱۴۷ واحد توانبخشی، ۳۲ مرکز بازپروری[1] معتادان و ۷ مرکز مشاورهٔ ژنتیک[2] از افتخارات خدماتی این سازمان بوده است.

ــ **کمیتهٔ امداد امام‌خمینی** : ۳۴ واحد کمیتهٔ مشغول در استان، به عنوان نهادی انقلابی از نوع مؤسسات غیرانتفاعی و عام‌المنفعه، خدمات خود را در جهت سه محور امور حمایتی از محرومان، امور توانمندسازی محرومان و امور اعتمادسازی و جلب مشارکت‌های مردمی دنبال می‌کند.

شکل ۲ــ۷ــ جشن نیکوکاری

۱ــ در ۳۸ مرکز بازپروری معتادان استان، مهارت‌هایی برای زندگی سالم و طبیعی به معتادان آموخته می‌شود تا همراه با درمان بیماری و اعتیاد خود قادر به بازگشت به خانواده و جامعه باشند؛ گرچه طول درمان اعتیاد، طولانی و فرایند آن، پیچیده است.

۲ــ مرکز ژنتیک در استان به زوج‌هایی که در آستانهٔ ازدواج‌اند و به همسرانی که قصد بچه‌دار شدن را دارند، مشاورهٔ ژنتیکی برای سلامت فرزند آیندهٔ آن‌ها ارائه می‌دهد. انجام آزمایشات ژنتیکی و توصیهٔ متخصصان این مرکز، ضریب خطر وجود معلولیت‌ها را در کسانی که ازدواج فامیلی داشته یا سابقهٔ معلولیت و بیماری‌های ارثی در فامیل داشته‌اند بررسی و کنترل می‌کند.

ــ **بهداشت و درمان** : در سایهٔ تلاش‌های گستردهٔ بخش بهداشت و درمان، ارتقای سطح سلامت افراد با توجه به افزایش شاخص‌های توسعهٔ انسانی در دو دههٔ اخیر چشم‌گیر بوده است. برای ارتقای شاخص‌های سلامت، تدابیری اندیشیده شده است؛ از جمله، اصلاح نظام سلامت در قالب پزشک خانواده، کاهش مرگ و میر در کودکان طی سال‌های ۸۶ــ۱۳۸۱، کاهش مرگ مادران باردار و گسترش پوشش تنظیم خانواده.

بیشتر بدانیم

ــ **آموزش فنی‌وحرفه‌ای** : ۵۶ مرکز فنی و حرفه‌ای ثابت و دولتی در استان به تربیت نیروی انسانی مورد نیاز بازار کار در بخش‌های مختلف اقتصادی مشغول‌اند. همگام کردن سطح مهارت نیروی کار با تغییر و تحولات فنّاوری و نیاز بازار کار، فراهم‌آوردن شرایط کارآفرینی و خلاقیت، از اهداف این بخش است.

ــ **آموزش و پرورش** :استان اصفهان با نرخ باسوادی ۸۷/۵۳ درصد در سال ۱۳۸۵ در مقایسه با سایر استان‌ها پس از تهران، سمنان و یزد قرار دارد و درصد باسوادی جمعیت زنان استان ۳/۹ درصد بالاتر از متوسط کشور است.

در سال‌های اخیر، آموزش و پرورش و نهضت سوادآموزی در استان، در جهت بهبود کیفیت و کمیت آموزشی فعالیت زیادی کرده‌اند.

احداث مدارس روستا مرکزی، خدمات آموزشی رایگان به خانواده‌های کم درآمد، اجرای مسابقات، جشنواره‌ها و همایش‌های دانش‌آموزی و گسترش واحدهای مرکز تحقیقات معلمان و انجمن علمی معلمان، از جمله اقدامات شایستهٔ آموزش و پرورش بوده است.

پ) بخش زیربنایی و تولیدی

ــ **آب** : عرضهٔ آب سالم و کافی برای تأمین نیازهای اساسی همراه با مدیریت پایدار کمّی و کیفی منابع آب، از وظایف مهمّ این بخش است که از طریق احداث سدهای مخزنی بر روی رودخانه‌های پر آب استان تأمین می‌شود. طیّ سال‌های ۸۶ــ۱۳۸۰ ظرفیت ذخیره‌سازی سدها روندی صعودی داشته است.

ــ **آب و فاضلاب** : در حال حاضر ۸۲ شهر استان تحت پوشش خدمات آبرسانی و ۲۸ شهر استان تحت پوشش خدمات جمع‌آوری و دفع فاضلاب است. طول شبکهٔ آبرسانی شهرهای استان که در سال ۱۳۵۷ برابر ۱۵۰ کیلومتر بوده به ۱۷۶۰ کیلومتر در سال ۱۳۸۶ رسیده است.

بیشتر بدانیم

ــ **صنعت و معدن** : سهم استان از ارزش افزودهٔ بخش صنعت کلّ کشور در سال ۱۳۸۵، ۱۴/۸ درصد است که بعد از تهران رتبهٔ دوم را به خود اختصاص داده است. استان اصفهان از نظر تعداد معادن فعال رتبهٔ دوم، استخراج سالانه رتبهٔ سوم و ذخایر مکشوفه رتبهٔ ششم را در کشور داشته است.

افزایش رشد اشتغال در بخش صنعت، تکمیل ۶۹ شهرک و ناحیهٔ صنعتی، اجرای طرح‌های عمدهٔ معدنی، از جمله اقداماتی است که حاکی از قابلیت‌های تولیدی به ویژه صنعتی در استان اصفهان است.

ــ **نفت** : پالایشگاه اصفهان در بین ۹ پالایشگاه کشور از لحاظ سقف تولیدات فراورده‌های نفتی حائز رتبهٔ دوم بعد از پالایشگاه آبادان است. بیشترین سهم از تولیدات استان به ترتیب مربوط به نفت گاز و نفت کوره است. این نهاد در جهت تغییر ساختار پالایش از سیستم ساده به سمت سیستم‌های پیچیده شامل فرایندهای تبدیل و کاهش ته مانده‌ها و بهبود کیفی محصولات نیز گام‌هایی برداشته است.

ــ **گاز** : تعداد شهرهای گازرسانی شدهٔ استان در سال ۱۳۵۷ از دو شهر در سال ۱۳۸۷ به ۸۶ شهر رسیده است. استان اصفهان از نظر مصرف‌کنندگان گاز طبیعی، رتبهٔ سوم را پس از تهران و خراسان رضوی داراست.

ــ **برق** : تعداد روستاهای برق‌دار شده از ۲۸۳ روستا از سال ۱۳۵۷ به ۱۶۰۴ روستا افزایش یافته است. در ابتدای انقلاب اسلامی، سهم استان از مصرف برق کشور ۷ درصد بوده و با توسعهٔ صنایع عمده در استان، مصرف برق صنعتی در سال ۱۳۸۶ حدود ۵۵/۵ درصد از کلّ مصارف را دارا بوده است.

افزایش تعداد مشترکان برق خانگی، تعداد روستاهای برق‌دار شده و حرکت به سمت توسعهٔ فضای رقابتی در بخش توسعهٔ صنعت برق از سیاست‌ها و استراتژی‌های بخش برق در استان بوده است.

ــ **مخابرات** : دسترسی به امکانات خدماتی مخابرات تا سال ۱۳۵۷ از نظر کمیت و کیفیت بسیار محدود بوده است؛ به‌طوری‌که در سال ۱۳۵۷ تعداد نقاط روستایی دارای ارتباط تلفنی در کلّ استان معادل ۲۸ روستا بوده که این تعداد در شش ماههٔ اول سال ۱۳۸۷ به ۱۷۰۲ روستا رسیده است. شرکت مخابرات استان اصفهان در جهت اجرای وظایف و اهداف سازمانی در ارائهٔ خدمات مخابراتی با کیفیت مطلوب مطابق مقررات اتحادیهٔ جهانی مخابرات گام برمی‌دارد. از طرفی، با افزایش ضریب نفوذ اینترنت، تلفن همراه و تلفن ثابت سهم بیشتری از کشور را داراست.

ــ حمل و نقل : استان اصفهان با دارابودن ۱۱۰۰۰ کیلومتر راه، نقش مهمی را در بخش حمل و نقل کشور ایفا می‌کند. ۲۵ درصد آزاد راه‌ها و ۲۳ درصد بزرگراه‌های کشور در این استان قرار گرفته‌است. در بخش حمل و نقل ریلی، استان اصفهان دارای ۶۴۹ کیلومتر خطّ اصلی است. در بخش هوایی نیز با پنج فرودگاه در استان وجود دارد، که فقط فرودگاه شهید بهشتی در زمینهٔ حمل و نقل عمومی و مسافربری فعال است.

کاهش تلفات جاده‌ای و شناسایی و اصلاح نقاط پرحادثه، افزایش ظرفیت شبکهٔ راه‌های استان، برقراری تردد امن با کاهش زمان و هزینهٔ سفر از اقدامات مهمّ این بخش است.

ــ حمل و نقل درون شهری : تا پایان شش ماههٔ اول سال ۱۳۸۷ سهم حمل و نقل عمومی در کلان‌شهر اصفهان ۶۸ درصد بوده است. طی ۳۰ سال (۸۵ــ۱۳۵۸) جمعیت شهری استان حدود ۲/۱۵ برابر شده؛ در حالی که تعداد وسایل حمل و نقل عمومی به بیش از ۵۹ برابر رسیده است.

شکل ۳ــ۷ ــ پل روگذر غیر مسطح امام خمینی (ره)

افزایش حجم سنگین سفرهای شهری هر روز بیشتر از گذشته، راه‌اندازی سیستم‌های حمل و نقل زیرزمینی مانند مترو، تونل‌ها و پل‌های زیر گذر را ضروری ساخته است. اجرای طرح‌های عمرانی شهری مانند طرح تونل زیرگذر شهید آقاخانی به طول ۱۱۰۰ متر (نخستین تونل شهری در کشور)، پل روگذر غیر مسطح خیابان امام‌خمینی به طول ۵ کیلومتر از بزرگ‌ترین و پیشرفته‌ترین پل‌های روگذر کشور است. احداث قطار شهری در کلان شهر اصفهان، یکی از مناسب‌ترین راه‌کارها جهت کاهش حجم ترافیک درون شهری در محور شمال ــ جنوب شهر است. در حال حاضر، احداث شش خطّ مترو به طول ۲۰/۲ کیلومتر در دستور کار قرار دارد.

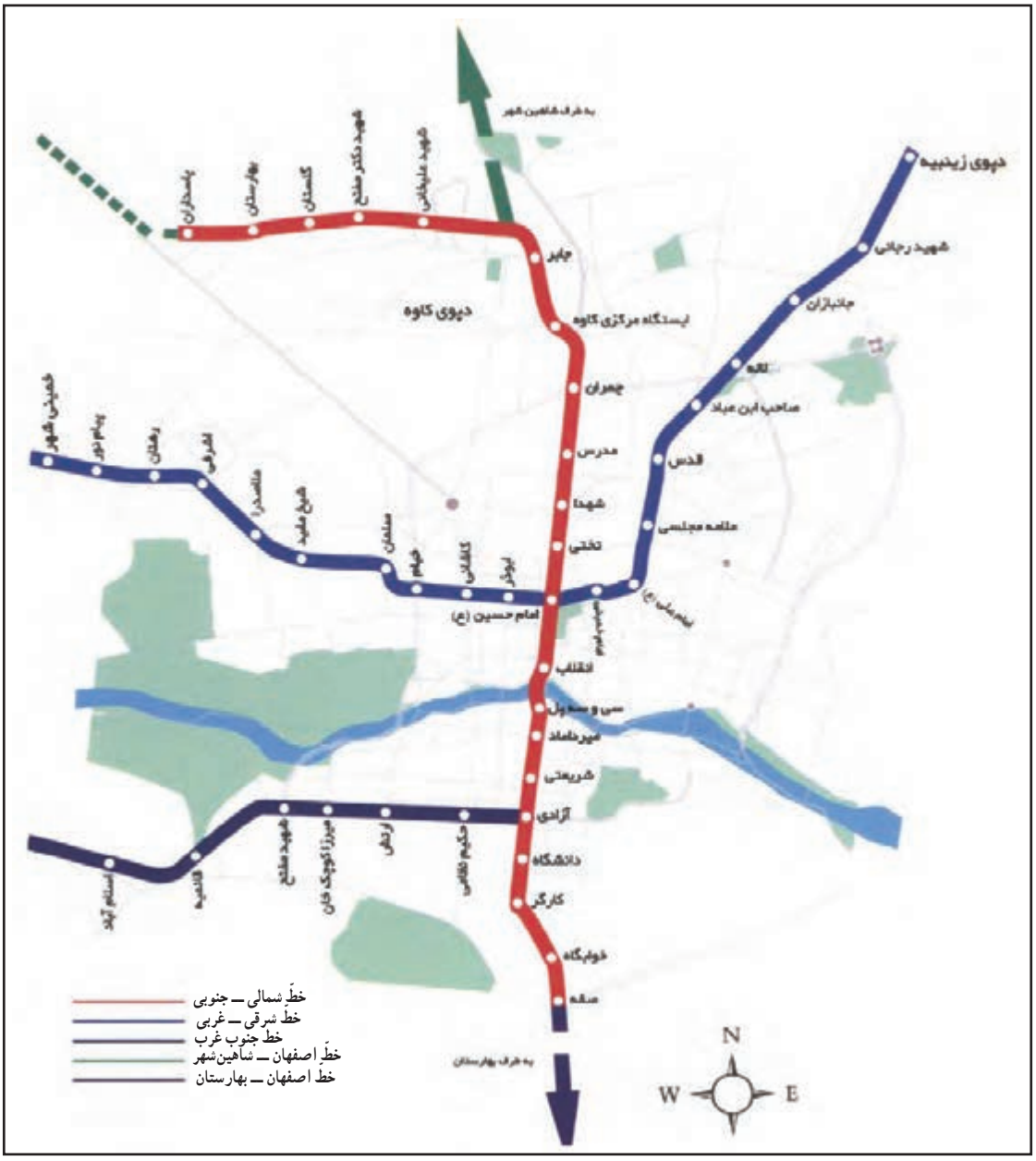

شکل ۴ــ۷ــ نقشهٔ خطوط متروی شهر اصفهان

ت) بخش محیط زیست

۴۵۷,۳۱۱ هکتار از مساحت استان را پناهگاه‌ها و پارک‌های ملی کلاه قاضی، قمیشلو، موته و کرکس تشکیل داده است.

در مدیریت زیست بومی انسانی، شهر اصفهان جزء هشت کلان شهر آلوده از نظر هواست. لذا دومین طرح جامع کاهش و کنترل آلودگی هوا در سطح کشور پس از تهران، به شهر اصفهان اختصاص یافته است.

شکوفایی استان اصفهان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

گسترش فضای زیست بوم‌های طبیعی همراه با افزایش تعداد ایستگاه‌های سنجش هوا در شهرستان‌های استان، ایجاد یک ایستگاه سنجش آلودگی آب بر روی زاینده رود، تعیین محلّ دفن پسماندهای ویژهٔ استان، نصب تجهیزات سنجش آلودگی در صنایع بزرگ از جمله فعالیت‌های این سازمان است.

بیشتر بدانیم

ــ کشاورزی و منابع طبیعی : سهم ارزش افزودهٔ بخش کشاورزی در استان طیّ سال ۱۳۸۵، ۸/۵۴ درصد بوده که معادل ۶ درصد ارزش افزودهٔ بخش کشاورزی کشور را تشکیل می‌دهد. تولیدات محصولات زراعی، باغی و محصولات دامی در سال‌های اخیر رشد چشم‌گیری داشته است.

اجرای طرح‌های آب و خاک حاکی از توجّه به افزایش بازدهی‌های آبیاری و استفادهٔ بهینه از منابع آب و خاک است. توسعهٔ باغات در اراضی شیب‌دار مستعد، مطالعه و مکان‌یابی مجتمع‌های گلخانه‌ای و دامداری، تأمین بهداشت عمومی جامعه، مبارزه با بیماری‌های مشترک دام و انسان، احیای نخلستان‌ها در شهرستان نائین، از دیگر اقدامات این سازمان بوده است. امروزه ما در استان در تولید محصولاتی مانند سیب‌زمینی، پیاز، گوشت قرمز، گوشت مرغ، و تخم‌مرغ به خودکفایی رسیده‌ایم. این محصولات علاوه بر صدور به سایر نقاط کشور، به خارج از کشور نیز صادر می‌شوند.

تلاش در جهت تحقق توانمندی (قابلیت)های آبزی پروری در استان و توجه بیشتر به ایجاد مجتمع‌های پرورش ماهی و شیلات در مناطق مستعد، آیندهٔ روشنی را در این بخش ترسیم می‌کند.

درس نوزدهم چشم‌انداز استان در افق ۱۴۰۴

تا به حال به آیندهٔ استان اندیشیده‌اید؟ اصفهان با داشتن قابلیت‌های طبیعی و انسانی و قرارگرفتن در مسیر رشد و تعالی درعرصه‌های مختلف، گام‌های بلندی را برداشته است. چشم‌انداز استان در افق ۱۴۰۴ افتخار دیگری بر سند افتخارات ماست.

چشم انداز بیست سالهٔ گردشگری استان اصفهان (۱۴۰۴)

* اصلاح بافت قدیم و احیا، نوسازی و بهسازی آن
* متنوع‌سازی محصولات بخش گردشگری در جهت توسعهٔ پایدار و حداکثر رسانیدن درآمد حاصل از بخش گردشگری
* مطالعه و اجرای طرح‌های جامع گردشگری استان، اکوتوریسم، ورزش‌های زمستانی و توسعهٔ ورزش‌های آبی
* استفاده از روش‌های نوین در معرفی و اطلاع‌رسانی جاذبه‌های گردشگری اصفهان.

چشم انداز بیست سالهٔ محیط زیست استان اصفهان (۱۴۰۴)

* توزیع متعادل جمعیت و فعالیت در پهنهٔ جغرافیایی از طریق اجرای برنامه‌های هماهنگ توسعهٔ روستایی و ناحیه‌ای
* ایجاد ایستگاه و پژوهشکدهٔ تحقیقاتی بین‌المللی کویر و بیابان
* شناسایی مناطق طبیعی مستعد استان و به کارگیری شیوه‌های نوین حفاظت از منابع طبیعی استان
* طراحی و اجرای برنامه‌های جامع جلوگیری از آلودگی‌ها، ضوابط رفع اصولی پسماندها و بازیافت پسماندهای شهری
* افزایش میزان آمادگی مقابله با حوادث غیرمترقبه
* تکمیل و اجرای طرح کمربند سبز، احداث باغ گیاه‌شناسی شهر اصفهان
* اجرای طرح جامع جایگزینی سوخت فسیلی در مناطق عشایری استان.

چشم انداز بیست سالهٔ شهری استان اصفهان (۱۴۰۴)

* تهیه و اجرای GIS (سیستم اطلاعات جغرافیایی) شهری در شهرهای استان و انجام مطالعات آمایش شهری
* مکان‌یابی و توسعهٔ شهرها
* اولویت تهیهٔ طرح های شهری به شهرهای کوچک و متوسط و تقویت و تجهیز زیرساخت‌ها و تسهیلات در این شهرها
* فراهم‌آوردن امکان تردد سریع، آسان و انبوه بین قطب‌های جدید مسکونی در استان اصفهان
* تلاش در راه ایجاد محیط شهری مطلوب، پویا و با نشاط همراه با احیا و حفظ هویت تاریخی و ارتقای سایر ارزش‌های

شهری و احترام به حقوق شهروندی با بهبود عملکرد خدمات‌رسانی.

چشم‌انداز بیست سالهٔ اشتغال استان اصفهان (۱۴۰۴)

* مطالعه و ساماندهی توسعهٔ اشتغال و کاهش بیکاری با ایجاد فرصت‌های شغلی، حمایت از کارآفرینان، راه‌اندازی صندوق سرمایه‌گذاری جوانان
* ایجاد زمینهٔ مناسب برای جذب سرمایهٔ خارجی
* توسعه و تنوع اشتغال در مناطق روستایی
* مطالعهٔ جایگزینی اشتغال افراد بیگانه و آماده‌سازی شرایط لازم جهت صدور نیروی کار به خارج از کشور.

چشم‌انداز بیست سالهٔ جمعیت استان اصفهان (۱۴۰۴)

* افزایش سطح آگاهی عمومی نسبت به مسائل جمعیتی و پیامدهای ناشی از کاهش بی‌رویهٔ آن
* ساماندهی کانون‌های توسعه و اسکان عشایر استان
* تلاش برای ایجاد تعادل‌های ناحیه‌ای و باروری قابلیت‌های مناطق جهت اصلاح روند مهاجرت و اسکان جمعیت استان.

چشم‌انداز بیست سالهٔ منابع طبیعی استان اصفهان (۱۴۰۴)

* اصلاح الگوی مصرف انرژی
* مدیریت صحیح منابع آب و تکمیل مطالعات تأمین آب اصفهان بزرگ و طرح‌های آبرسانی روستایی
* کنترل و ذخیره‌سازی آب‌های سطحی
* مطالعه، اکتشاف نفت در مناطق آران و بیدگل، و زواره، شروع بهره‌برداری معادن پتاس خور و بیابانک، استحصال منیزیم از شورابه‌های آران و بیدگل، و راه‌اندازی واحدهای سرب و روی در معدن نخلک و ایرانکوه
* ساخت و تکمیل نیروگاه‌های برق، نیروگاه‌های خورشیدی و بادی
* اجرای طرح‌های استفاده از پساب تصفیه خانه‌های فاضلاب در توسعهٔ نهالستان‌های جنگلی.

چشم‌انداز بیست سالهٔ صنعت استان اصفهان (۱۴۰۴)

* تجهیز منطقهٔ کلان شهری اصفهان به مجتمع‌های قوی پژوهشی، فنّاوری،آموزش خدمات صنعتی، صادراتی و بازاریابی واحدهای مشاوره و طراحی مهندسی و به کارگیری فنّاوری جدید نظیر نانوتکنولوژی و بیوتکنولوژی در صنعت
* هدایت احداث ظرفیت‌های جدید صنعتی در محدودهٔ شعاع ۳۰ و ۵۰ کیلومتری مطالعه شدهٔ آمایشی اصفهان
* تأکید بر ایجاد صنایع مناسب چهار کانون صنعتی کاشان، اردستان، شهرضا و نائین
* توسعه و ایجاد زیر بناها جهت سازماندهی استقرار صنایع در شهرک‌ها و نواحی صنعتی

* تعامل بخش صنعت و کشاورزی در جهت توسعهٔ پایدار
* حمایت از تشکل‌های موجود صنایع دستی
* ایجاد زیر ساخت‌های اساسی توسعهٔ صنعتی در مناطق نامستعد برای توسعه
* تجهیز و راه‌اندازی صنایع معدنی، صنایع تبدیلی کشاورزی، صنایع نساجی در استان
* ایجاد کارخانهٔ پتروشیمی و صنایع وابسته در حوزهٔ زاگرس.

چشم‌انداز بیست سالهٔ کشاورزی استان اصفهان (۱۴۰۴)

* اولویت بخشیدن به تحقیقات کاربردی در بخش کشاورزی، شناسایی مناطق کشت تخصصی
* حفظ زمین‌های با کاربری زراعی و باغی، اصلاح و بهره‌برداری اصولی از عرصه‌های منابع طبیعی
* ایجاد بانک ژن گیاهی و جانوری منطقهٔ مرکزی و توسعهٔ روش‌های مبارزهٔ بیولوژیک با آفات کشاورزی
* یکپارچه‌سازی کشت همراه با مدیریت مدرن و به کارگیری فنّاوری روز آمد نظیر نانوتکنولوژی و بیوتکنولوژی در کشاورزی، گسترش کشت گلخانه‌ای و صنایع تکمیلی و تبدیلی مرتبط با بخش کشاورزی و آبیاری تحت فشار
* توسعهٔ روش‌های بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های دام و طیور و آبزیان، اجرای طرح‌های اصلاح‌نژاد و طرح تعادل دام و مرتع
* ترغیب کشاورزان به اختصاص کلیهٔ اراضی آبشخور زاینده رود در شرق استان به کشت زیتون.

چشم‌انداز بیست سالهٔ فرهنگی، اجتماعی و امنیتی استان اصفهان (۱۴۰۴)

* تأمین حقوق مدنی، تقویت مبانی جامعهٔ مدنی، تقویت مشارکت همگانی و دسترسی به فرصت‌های برابر برای افراد جامعه در کلیهٔ روابط اجتماعی و سیاسی
* تحکیم وحدت ملی و دینی
* ارتقای سطح کیفیت زندگی از طریق افزایش شاخص سطح سلامت، تأمین اجتماعی و رفاه و تدوین نظام حمایتی
* تربیت و پرورش انسان ماهر، دانا و خلاق
* توسعهٔ امنیت عمومی و نظم فراگیر و جامع، ایجاد فضای امن و اطمینان بخش برای نخبگان، اندیشمندان و فعالان اقتصادی
* دفاع از حرمت قانون و حقوق اشخاص
* فراهم‌کردن زمینهٔ رشد و توسعهٔ فرهنگی زنان
* نوسازی نظام‌های آموزشی.

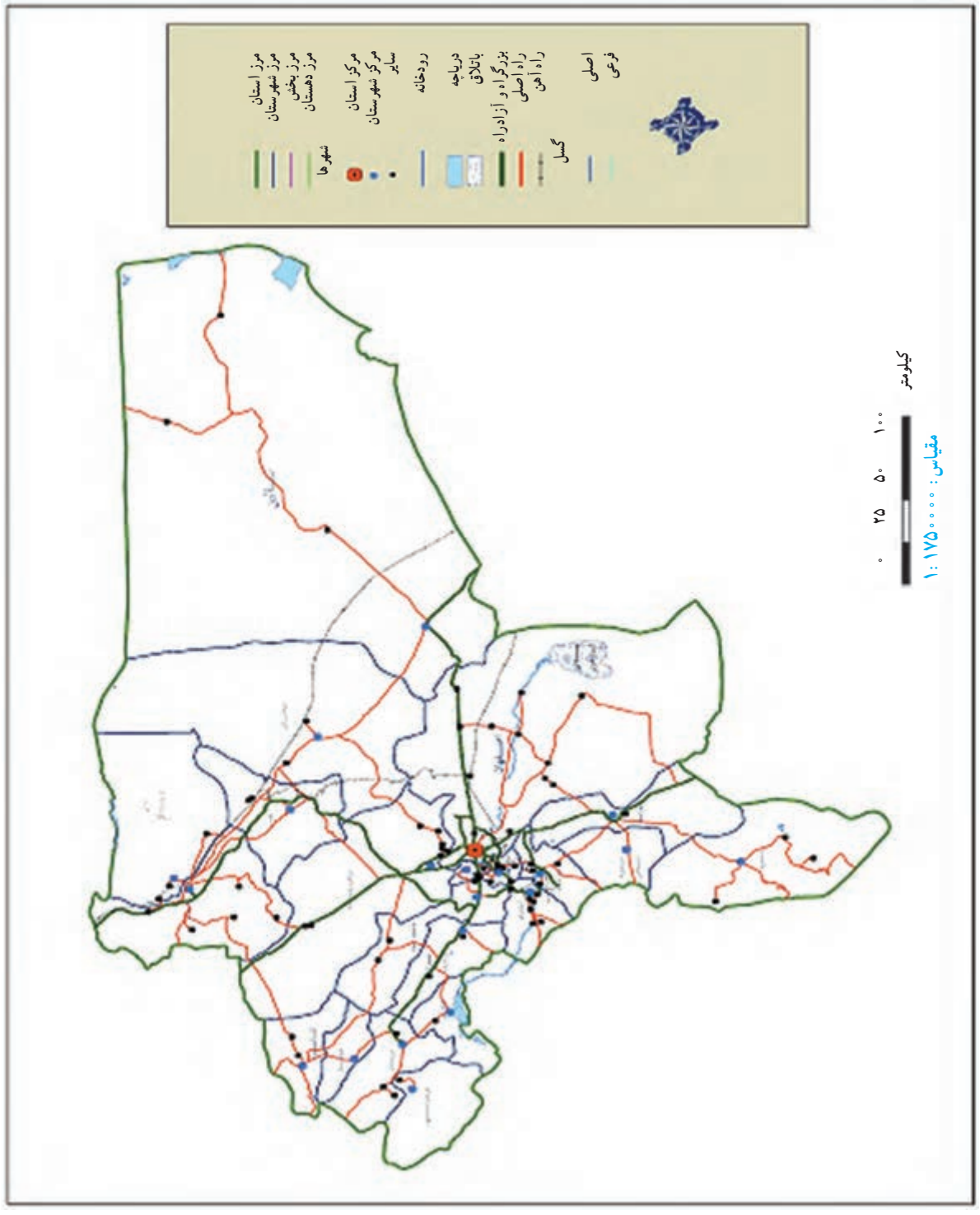

شکل ۵ـ۷ـ نقشهٔ راه‌های استان

تقدیر و تشکر

کتاب حاضر تلاش دسته‌جمعی گروه مؤلفان و کمک و مساعدت‌های کلیه نهادها و دستگاه‌ها و ادارات استان اصفهان می‌باشد که لازم است بدین‌وسیله اقدامات آنان در انجام این مهم مورد ارج و سپاسگزاری قرار گیرد. از جملهٔ این نهادها می‌توان فهرست ذیل را نام برد :

۱ــ استانداری اصفهان به‌ویژه مدیریت محترم اداره کل نوسازی و حوادث غیرمترقبه استان و نیز مدیریت و برنامه‌ریزی استان

۲ــ اداره کل آموزش و پرورش استان

۳ــ اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان

۴ــ اداره کل منابع طبیعی استان

۵ــ سازمان جهاد کشاورزی استان

۶ــ اداره کل آب منطقه‌ای استان

۷ــ اداره کل صنایع و معادن استان

۸ــ اداره کل هواشناسی استان

۹ــ اداره کل امور عشایری استان

۱۰ــ اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

۱۱ــ اداره کل حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس استان

۱۲ــ دانشگاه اصفهان

۱۳ــ سازمان فضایی ایران

۱۴ــ سازمان آب و فاضلاب استان اصفهان

و کلیه سرگروه‌های محترم جغرافیای متوسطه استان و دبیران عزیزی که بدون هیچ چشم‌داشت صادقانه ما را یاری‌گر بوده‌اند.